

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 9 (723)

2011 m. gegužės 7 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

5

Lietuvių iškeldinimas iš
Trečiojo Reicho okupuoto
Suvalkų krašto 1941 m.

6

Arkivyskupas Jurgis
Matulaitis-Matulevičius:
kunigas, pilietis, diplomatas

9

Vermachto nusikaltimai.
Žudynės Alytuje
1941 m. birželį

Seime pristatyta paroda „Palaimintasis Jonas Paulius II ir Lietuva“

Popiežius pasitinkamas prie Katedros, 1993 m. rugsėjis

Per parodos atidarymą Seime. Iš kairės: Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė, Valdemaras Valkiūnas, vysk. Gintaras Grušas ir Irena Degutienė

Trečiadienį Seime pristatyta paroda „Palaimintasis Jonas Paulius II ir Lietuva“, skirta paminėti gegužės 1 d. Vatikane vyksiančią popiežiaus Jono Pauliaus II beatifikaciją ir atminti popiežiaus indėlį Lietuvos gyvenime. Ją surengė Seimo Maldos parlamentinė grupė.

Pristatytoje parodoje daugiausia eksponuojamos nuotraukos iš 1993 m. popiežiaus vizito Lietuvoje. Jų autorius – tuometinis popiežiaus asmeninis fotografas italas Arturo Mari. Taip pat nuotraukos perdavė ir Vilniaus kurija.

Parodos pristatyme dalyvavusi Seimo Pirmininkė Irena Degutienė sakė, kad didžiausią įspūdį jai padarė Jono Pauliaus II asmenybė ir tai, ką buvo galima pajusti, esant šalia jo. „Tai – Dievo žmogus, čia, žemėje,

atsidūręs save dalinti kitiems“, – sakė Seimo Pirmininkė.

Susirinkusiuosius sveikino ir Lietuvos kariuomenės ordinaras vyskupas Gintaras Grušas. Jis priminė, kad popiežius ypatingai mylėjo ir rėmė Lietuvą, kai šalis kovojo už nepriklausomybę. Jis paskelbė palaimintuoju Jurgį Matulaitį, reformavo Lietuvos bažnyčios struktūrą.

Į parodos pristatymą pagerbti popiežiaus atminimą susirinko daugiau nei dešimtys šalių ambasadoriai bei kiti pareigūnai. Buvo galima matyti Austrijos, Belgijos, Čekijos, Graikijos, Portugalijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Japonijos, Rusijos, Lenkijos, Prancūzijos, Airijos ir kitų šalių aukšto rango diplomatus atstovus.

Pagyvinti renginio buvo pakviesta Kaišiadorių jaunimo šlovinimo grupė. Ji giedojo giesmes, taip pat atliko pernai metų Lietuvos jaunimo dienų himną „Kelkis ir eik“.

Seimo Maldos parlamentinės grupės, organizavusios parodą, vadovas Seimo narys Egidijus Vareikis pasakojo, kad parodą organizuoti įkvėpė Gailestingumo savaitė. Šia paroda Jonas Paulius II tarsi sugrįžo į Lietuvą, į Seimo rūmus dar kartą – vaizdais, nuotraukomis, savo dvasia.

Sigita PURYTĖ, Vilnius
Alfredo Girdziušo ir Olgos Posaškovos nuotr.
Šaltinis: Vatikano radijas,
www.radiovaticana.org/lt
2011 m. balandžio 27 d.

Pagerbtos Holokausto aukos

„Gyviųjų maršo“ eiseną. Vilniaus ir Vilniaus krašto žydų asociacijos Izraelyje vykdančioji direktorė Miriam Kantor (priekyje antra iš kairės) ir LR Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas Emanuelis Zingeris (priekyje pirmas iš dešinės)

Gegužės 2 d. vyko „Gyviųjų maršo“ eiseną nuo Panerių geležinkelio stoties iki Panerių memorialo. Į Aukštuosius Panerius, Vilniuje, rinkosi žmonės pagerbti Holokausto aukų atminimą. Į ceremoniją atvyko Lietuvos Vyriausybės, užsienio valstybių atstovai, diplomatai, didžiulė Izraelio delegacija.

Šolom Aleichemo vidurinės mokyklos direktorius Miša Jakobas deklamavo eiles, moksleiviai, apsirengę juodais kostiumais ir pečius apsigobę talitais, prie paminklo padėjo akmenėlius su aukų vardais.

Per renginį kalbėjo Lietuvos Respublikos kultūros ministras Arūnas Gelūnas, Izraelio užsienio reikalų viceministras Danny Aylovas, Lietuvos Respublikos Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas Emanuelis Zingeris, Vilniaus ir Vilniaus krašto žydų asociacijos Izraelyje vykdančioji direktorė Miriam Kantor.

Smuiku griežė Borisas Kirzneris. Moksleiviai atliko geto himną.

Viktoras KIERAS,
Autoriaus nuotr.

Konferencijoje – apie šiuolaikinę istorijos mokymą ir istorinę atmintį

Radvilė Morkūnaitė

Balandžio 18 d. LR Seime vyko konferencija, skirta Laisvės gynimo ir didžiųjų netekčių atminimo metams paminėti „Šiuolaikinis istorijos mokymas(is)“.

Į konferenciją pasiklausyti pranešimų ir diskutuoti apie šiuolaikinę istorijos mokymą susirinko daugiau nei 400 besidominčių šiuolaikiniu istorijos mokymu, daugiausia – istorijos mokytojų iš visos Lietuvos.

Pasak konferencijoje pranešimą skaičiusios Europos Parlamento narės Radvilės Morkūnaitės, jau ne kartą akcentavusios istorijos mokymo ir metodikų atnaujinimo svarbą tiek Lietuvoje vykstančiuose susibūrimuose, tiek Europos Parlamente, tokie susitikimai labai džiugina, nes šiuolaikinės istorijos mokymas – viena svarbiausių temų. „Akivaizdu, kad ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos jaunimas stokoja gilesnio istorijos pažinimo. Tad gerosios patirties mainai yra labai svarbus procesas, ir ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygiu“, – įsitikinusi R. Morkūnaitė.

Konferencijoje skaitomi pranešimai apėmė svarbiausias Lietuvos valstybės kūrimo ir atkūrimo, laisvės gynimo bei netekčių

Nukelta į 16 p.

Mažoji Lietuva

Paprūsės lietuvininko naminis testamentas

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

„Vyriausybės žinios“

Dauboje prie Tenenio (iš kairės): Katrė, Elzė ir Marta Gocentaitės, 1928 m.

Gocentų sodyboje Gardame (iš kairės): Jonas, Marta, Albertas, Katrė, tėvai Marija ir Augustas bei Elzė (prie trobos) Gocentai, 1928 m.

Marta Gocentaitė dauboje, 1933 07 09

Tęsinys. *Pradžia* Nr. 8

Grižęs nusipirko *rusvelkį* (*rosverkį*, maniežą) su kuliamaja mašina, arpą ir sieninį laikrodį su briedžiu. Taip pat iki Pirmojo pasaulinio karo žydams, kaip ir kiti mažžemiai ūkininkai, vežiodavo prekes (žąsis, antis, medžius) į Prūsus, o linus ir sėmenis net į Rygą. Tada gerai gyveno, pinigų netrūko. Buvo aukštas, *štarkus* (stambus). Labai mėgo ir sodino gėles darželyje, o viduje visi langai būdavo gėlių vazonais apkrauti, užveisė didelį sodą, buvo ūkininkas, turėdamas laiko kalviavo, pasidarydavo visus namų apyvokos daiktus, irankius, *buva pusi kalvi, pats nadirba tik ratu*. Kairiarankis, vokiškai nemokėjo, neraštingas, tik pasirašyti išmokė sūnus Jonas ar Albertas. Visai sukiužus senajai trobai, statėsi naują, taip pat ir *skūnią* (daržinę). Pasistatė ir klėtį (kalvę-kamara). Buvo labai darbštus, anksti keldavo, primaldavo gimnoms miltų. Į Švėkšną, sūnui Albertui gimnazijoje besimokant, pėsčias 12 km nunešdavo maisto, gailėdamasis pavargusių arklių. Buvo kaimo sueigoje išrinktas seniūnu.

Per didžiąsias šventes ar sekmadieniais šeima giedodavo, nes į pamaldas Naumiesčio evangelikų liuteronų bažnyčioje nebuvo jau taip paprasta nuvažiuoti (6 km, eidavo ir pėsčiomis), ypač pabjurus keliams. Namuose vykdavo ir *surinkimai* (naminės pamaldos). Kadangi senolis nemokėjo skaityti (augo be tėvo, dingusio Prūsuose), giesmes, kurias dažniau giedodavo, mokėjo mintinai.

Kai mirė (nuo skrandžio vėžio), senovišku papročiu buvo pašarvotas baltomis įkapėmis, apklotas balta paklode – tai reiškė, kad žmogus tarsi užmigęs ir nepabudęs.

Senolė Marija Katrė Endrulytė (1872 03 25 Balsėnų k., Švėkšnos vls.–1954 01 02 Tauragėje) buvo geros širdies – kai tėvai išvažiuodavo į turgų, samdiniams paruošdavo geresnio maisto. Mokėjo ir vokiškai, galėjo skaityti spausdintą ar rašytą tekstą, tačiau rašyti nemokėjo

(tik pasirašyti išmokė sūnus Albertas). Mėgo giedoti (*giedorka*), jauna lankė bažnyčios chorą, mokėjo ir liaudies dainų, turėjo siuvimo mašiną „Singer“, buvo gera audėja. Labai tikinti. Kai žaibas nutrenkė vienintelę juodą karvę (vyras uždariavo Amerikoje), tai sužinojusi nusigando,atsiklaupė, pasimeldė ir sako: „Gerai, kad tik ne vaiką [Joną – A. Ž.] nutrenkė! Karvę kaip nors ir vėl nusipirksiu.“ Ji visados kur eidavo, pasimelsdavo, pagiedodavo. Sakydavo: „Bet reikia nusitikėti Dievu – neturi ir vėl turėsi“ arba „Dievas davė, atėmė ir vėl duos.“ Vis giedodavo 427 giesmę „Pagirts būk, mielas Jėzuli“. Ji dar labai mėgo ir 335 giesmę „Saulėlė nusileido jau“ (mokėjo beveik visų giesmių melodijas, o jų giesmyne apie 500!).

Abu palaidoti evangelikų kapinėse Žemaičių Naumiestyje.

Sūnus Martynas (1893 12 15 – 1961 10 14), žmona Marė Kiaupaitė iš Degučių. Pasižymėjo humoro jausmu, *šposavimais*, visad linksmas. Iš pradžių gyveno tėviškėje ir išlaikė išimtininkus tėvus. Darbštus, dirbdavo net naktimis, apsidėdavo per daug žemės apdirbti ir kitiems, bet nebespėdavo. Ūkyje buvo 4 arkliai, 3–4 karvės. Vėliau paveldėtame 3,5 ha žemės sklype prie vieškelio už Gardamo link Švėkšnos pasistatė savo sodybą. Vaikai: Rūta, Albertas, Lidija. 1941 m. pradžioje visa šeima išvažiavo į Vokietiją. Mirė Vismaro krašte, Stove kaime.

Sūnus Augustas (1895 09 28 – 1963 04 08), žmona Anė Preikšaitytė (1902 08 22 – 1983 04 3) iš Paberžių k. šalia Tauragės (dab. Tauragės mst.). Sūnūs Jonas Kėstutis ir Martynas Algirdas. Atpirko uošvių ūkį, baigė įrengti trobą (buvo meistras, jaunystėje eidavo per žmones statydamas namus), daug dirbo (net naktimis), gerai gyveno. Per Pirmąjį pasaulinį karą buvo vokiečių nelaisvėje, vos nemirė nuo bado. Palaidotas Tauragėje. Žmona palaidota Mažintų kapinėse (Batakių ev. liut. par.) šalia

brolio kun. Miko Preikšaičio.

Sūnus Jonas Jurgis (1897 12 23–1974 07 08), 1941 02 14 d. vedė Lėną (Eleną) Srūgytę (1916 06 22–2004 02 21) iš Žem. Naumiesčio. Sūnūs: Jonas Algirdas, Jurgis Kristijonas ir Vytautas Albertas. 1933 m. baigęs VDU dirbo teisininku; kraštotyrininkas, literatas, bibliofilas, sakytojas, giminės autoritetas. Abu su žmona palaidoti Žemaičių Naumiestyje.

Dukra Anė (1900 11 23–1987 12 27 Klaipėdoje) apie 1920 m. nutekėjo į 14 ha ūkį Rimženčiuose, vyras Kristupas Juška. Vaikai: Armonas, Augustas, Jonas, Albertas, Marta. Nė dienos nelankė mokyklos, skaityti ir rašyti išmoko iš brolių. Buvo vadinta „gražiąja Gocentike“. Iš jos dukra Marta Juškaitė užrašė labai daug lietuvininkų tautosakos. Paskutiniaais gyvenimo dešimtmečiais gyveno Klaipėdoje pas sūnų pedagoga, Mažosios Lietuvos istoriką dr. Albertą Jušką, kur ir mirė, palaidota Žemaičių Naumiestyje.

Dukra Marė (1904–1967). Vyras iš Rimženčių Jurgis (Juras) Kundrotas, Petro sūnus. Dukterys: Anė, Ertā, Lidija. Atitekėjo į 14 ha Kundrotų *gyvenimą*, kuriame ir mirė. Palaidoti Žem. Naumiestyje.

Dukra Katrė (1905–1939). Vyras Austynas iš Kivylių k., Vainuto vls., kur nutekėjo. Mirė gimdydama, palaidota Vainuto evangelikų kapinėse. Jis vėliau gyveno prie Tauragės, gerė ir pasikorė.

Dukra Marta (1907 03 20–1981 03 24 Vilniuje, mielominė liga). Liko gyventi tėviškėje. Paveldėjo ūkį ir žemę (3,5 ha iš 11,07 ha atiteko jos broliui Martynui). Išteikėjo 1935 04 23 d. Vyras iš Rimženčių Endrius Žemaitaitis (1909 03 07–1986 02 15 Vilniuje). Vaikai: Rūta Alma, Jonas Vytautas (mirė kūdikystėje), Marta Paulina, Augustas, Algirdas Mikas (šių eilučių autorius), Bilga Olga ir Laimutė Birutė. Tautosakos pateikėja. Kol buvo netekėjusi, kartu

2011 m. jubiliejai ir įsimintinos datos. Gegužė

1876 05 ? Paskalviuose (Ragainės aps.) gimė **Mikas Banaitis** (mirė 1945 m. Fürstenberge (Vokietija), Tilžės Akto signataras, Mažosios Lietuvos verslininkas, visuomenės veikėjas.

1801 05 05 Pilkalnyje mirė **Jonas Frydrichas Pušys** (gimė 1740 m. Kalnininkuose (Pakalnės aps.), giesmių eiliuotojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Parengė giesmių rinkinį „Kelios šventos giesmelės“ (1820).

2001 05 06 pašventinta naujai suremontuota **Panevėžio** ev. liut. bažnyčia. Parapija įkurta grafo fon Ropo (von Ropp) 1790–1795 metais. 1790 m. pastatyta pirmoji medinė bažnyčia. Dabartinė medinė bažnyčia pastatyta 1845–1850 m., kuri 1990 03 17 buvo naujai pašventinta., o po remonto vėl pašventinta 1993 10 24.

1861 05 07 Priekulės par. gimė **Vilius Kučius** (mirė 1919 08 21 Priekulėje), mokytojas, vertėjas, spaudos darbuotojas.

1901 05 08 Tilžėje mirė **Jonas Smalakys** (gimė 1835 06 07 Didžiuosiuose Trumpaiciuose (Pakalnės aps.), lietuvininkų kultūros, visuomenės ir politinis veikėjas, pirmasis lietuvis Vokietijos reichstago deputatas, „Birutės“ draugijos pirmininkas.

1956 05 09 įregistruota **Skirsnemunės–Žvyrių** ev. liut. parapija, pirmosios pamaldos 06 10, o bažnyčia kapitališkai suremontuota 1957 m. pavasarį. 1800 m. Žvyrių ev. liut. parapija prisijungė prie Tauragės. 1849 m. pastatyta, o **1886 m.** atnaujinta dabartinė medinė bažnyčia.

1936 05 11 įsteigta „**Lietuvių evangelikų sąjunga**“, kurios vienas iš tikslų buvo pristatyti abi bažnyčias plačiaiajai Lietuvos visuomenei. Sąjunga steigė liuteronų ir reformatų parapijose savo skyrius, jaunimo kuopeles, sekmadienines mokyklas,

organizavo krikščioniško, kultūrinio ir tautinio pobūdžio paskaitas, vystė labdarybės veiklą.

1981 05 12 Liubeke (Vokietija) mirė **Vilius Endrikaitis** (gimė 1890 05 05 Stankiškiuose (Šilutės aps.), girininkas, aktyviai dalyvavęs Klaipėdos krašto jaunimo, po karo ir Vokietijos lietuvių veikloje, laikraščių bendradarbis.

1826 05 13 gimė **Heinrichas Holcas (Holz)** (mirė 1894 11 04 Klaipėdoje), spaustuvininkas, Mažosios Lietuvos knygų leidėjas, Holzo ir Šerniaus spaustuvės steigėjas.

1996 05 18 pašventintas **Klaipėdos** ev. liut. parapijos **diakonijos centras „Sandora“**.

1996 05 18 ant pokariu nugriauto Vilkyškių bažnyčios bokšto užkelta jo 17 m aukščio smailė, kurios viršūnėje pritvirtintas senasis restauruotas kryžius su kapsule. Parapija įsteigta 1560 m.

1881 05 22 Ragainėje mirė **Karolis Eduardas Cygleris (Ziegler)** (gimė 1798 m. Kretingalėje), kunigas, leksikografas, vertėjas, prekiautojas lietuviškomis knygomis.

1911 05 22 pašventinta mūrinė **Mažeikių** ev. liut. bažnyčia. 1944 m. pastato stogas ir bokštas nukentėjo nuo bombardavimo; valdžia neleido remontuoti, o įsteigė gaisrinę. Visas pastatas atgautas tik 1998 m.

1971 05 22 Čikagoje (JAV) mirė **Jonas Pauperas** (gimė 1905 05 10 Sėlinuose (Klaipėdos aps.). „Lietuvių Evangelikų Vyriausios Bažnyčios Tarybos“ (1946) pirmininkas, vienas iš „Evangelikų giesmyno“ (1942) sudarytojų, kitų liuteroniško turinio raštų autorius ir parengėjas. Baigė VDU, kunigas.

1946 05 23 Flensburge (Vokietija) mirė **Martynas Jankus** (gimė 1858 08 07 Bitėnuose

Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo Priekulėje, įsteigė vaikų prieglaudą. Išleido kelias dešimtis lietuviškų knygų, parengė vadovėlių, kalendorių, skaitinių, išvertė įvairios literatūros. Palaidotas Gropiškėje netoli Priekulės.

1996 05 27 naujai pašventinta dabartinė raudonų plytų **Juodkrantės** ev. liut. bažnyčia (pašventinta 1885 08 02), po II pasaulinio karo paversta sandėliu, muziejumi, 1988 m. atiduota katalikams, bet po poros metų sugrąžinta atsikūrusiai ev. liut. parapijai. Pirmoji medinė bažnyčia buvo pašventinta 1795 07 28.

2011 05 28 Šilutė (iki 1923 m. Šilokarčema) minės **500 metų jubiliejų** (1511 02 22 Georgui Talaičiui buvo išduotas leidimas šile prie Šyšos įkurti užėigą).

1896 05 30 Nicos valsč. (Latvijoje) gimė **Jonas Degis** (mirė 1973 01 22 Palangoje atvykęs į svečius iš Liepojos), kunigas, 1943 07–1958 10 11 aptarnavęs latviškas Butingės, Skuodo ir Žeimelio parapijas.

1971 05 30 sekant kitų Bažnyčių pavyzdžiu ir Konsistorijos nutarimu pamaldose dalyvauja diakonai su nustatytu kulto rūbu.

1976 05 30 Alkiškių bažnyčioje išventintas kunigu diakonu Butingės parapijai **Edvinas Švageris** (mirė 2001 02 04 Alkiškiuose, palaidotas šalia bažnyčios), 1980 04 13 Alkiškių bažnyčioje – kunigu. Aptarnavo dar ir kitas latviškas – Žeimelio, Skuodo, Biržų – par., Mažeikių bei Šiaulių tikinčiųjų grupes. Gimė 1912 01 23 Alkiškiuose.

Parengė Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Lietuvos bažnyčios kardinolai

Kunigystės 50-metis: keletas Jo Eminencijos kardinolo Audrio Juozo Bačbio gyvenimo ir veiklos epizodų

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius*Tęsinys. Pradžia Nr. 6*

Ivertindamas pasaulio patirtį, arkivyskupas apžvelgė padėtį Lietuvoje: į paviršių iškilusias įvairias blogybes ir per mažą rūpestį, kultūrinių ir dvasinių vertybių puoselėjimu, šiuurkščiai brukamą šeimos planavimo programą ir pan. Todėl ir Bažnyčia, ir Valstybė privalo vienyti jėgas ir daryti visa šeimų materialinei ir dorovinei gerovei.

Apžvelgęs jau atliktus ir tebedirbamus darbus šia linkme Lietuvos vyskupijose, pranešimo pabaigoje prelegentas kalbėjo:

„Mes visi esame atsakingi tėvams, tautai ir galop Dievui. Bažnyčia neužmerkia akių, žiūrėdama į šiandieninę šeimų padėtį. Kad ir disponuodami kukliomis galimybėmis, stengiamės padėti šeimoms, kuriame katalikiškus darželius ir mokyklas. Vyskupijose veikia jau ne vienas katalikiškos šeimos centras, kur stengiamasi padėti šeimoms spręsti jų problemas. Gydytojų, psichologų ir dvasininkų pagalba ruošiamas jaunimas šeimos gyvenimui, rengiami seminarai vedusiems, supažindinama su natūraliais šeimos planavimo metodais. Taip pat nemažai įkurta senelių prieglaudų ir našlaičių namų, kurie yra išlaikomi Bažnyčios lėšomis, kai kur drauge su Valstybės pagalba.

Visų mūsų didžiausias troškimas – turėti laimingas, sveikas šeimas. Turime siekti, kad katalikai, gydytojai, seselės, pedagogai ir tėvai stengtųsi gydyti ne tik ligų simptomus, bet suvoktų esamų problemų priežastis ir skirtų visą dėmesį ir jėgas neigiamiems padariniams įveikti. Visų bendra atsakomybė ir garbingas apsipildymas padės išlikti gyvai ir sveikai mūsų tautai šiame Žemės lopinėlyje, kurį su meile vadiname „Lietuva“.

Savo tėveliui diplomatu dr. Antanui Stasiui Bačkui atminti iš jo palikimo bei aukotojų lėšų arkivyskupas 2001 m. pastatė Vilniaus

universiteto Santariškių klinikos koplyčią.

Svarbi kardinolo veikla ir Lietuvoje atkurtoje Katalikų Akademijoje. 1996 m. vasario 8–9 d. LKMA surengus jubiliejinę konferenciją minint Lietuvos valstybingumo puoselėtojo, Lietuvos diplomatijos šefo dr. Stasio Bačbio 90-ąjį jubiliejų, arkivyskupas skaitė pranešimą-prisiminimus apie savo tėvą ir šeimą, puoselėjusią meilę Lietuvai, pavergtai tėvynei, tikėjimą jos būsima laisve, įvairiausia kovą dėl tos laisvės. Renginiai vyko Joniškėlyje, dr. S. A. Bačbio gimtinėje bei Vilniuje).

1997 m. sausio mėnesį arkivyskupas A. Bačbis kalbėjo jubiliejiniuose renginiuose – minint Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos 25 metų jubiliejų (sausio 16 d.) bei skaitė pranešimą minint Lietuvos bažnytinės provincijos pertvarkymo ir Vilniaus arkivyskupijos metropolijos 5 metų jubiliejų bei palaimintojo Jurgio Matulaičio 70-ąsias mirties metines. Kalbėdamas apie LKB kroniką, prelegentas aiškino jos reikšmę formuojant Bažnyčios vadovų nuomonę apie tikinčiųjų būklę Lietuvoje sovietinės okupacijos metais.

Kalbėdamas apie Lietuvos bažnytinės provincijos pertvarkymą, arkivyskupas pažymėjo, kad 1991 m. gruodžio 24 d. oficialiu popiežiaus raštu paskelbta, kad sudaroma Vilniaus arkivyskupijos metropolija. Tai kalėdinė Šventojo Tėvo dovana Lietuvai. Arkivyskupas aiškino, kodėl tokio potvarkio nebuvo anksčiau, kai Lietuva dar priklausė sovietams:

„Vatikanas nesiekė politinių tikslų, tačiau suprato, kad Vilniaus prijungimas prie Lietuvos bažnytinės provincijos būtų sovietų (ir apskritai viešosios pasaulio opinijos) interpretuojamas, kaip Lietuvos inkorporacijos į Sovietų sąjungą pripažinimas;

Šventasis Sostas gerbė vysk. Julijono Steponavičiaus tvirtą laikyseną ir siekė, kad jis galėtų grįžti į Ganytojo pareigas. Tam griežtai

priešinosi Sovietų valdžia;

Sielovadiniu požiūriu toks potvarkis nebūtų pakeitęs egzistuojančios padėties, nes nuo Lietuvos vyskupų konferencijos įkūrimo Vilniaus arkivyskupijos valdytojas buvo laikomas teisėtu Lietuvos vyskupų konferencijos nariu.

Manau, – kalbėjo arkivyskupas, – kad istorija pateisino Šventojo Sosto atsargumą ir principinę poziciją: vysk. Julijono Steponavičius grįžo į Vilnių ir iš karto buvo paskirtas į Vilniaus arkivyskupiją. Tai atvėrė kelią naujos Vilniaus bažnytinės provincijos įkūrimui.“

2002 m. Klaipėdos universitete Pedagogikos fakultete vyko Jo Eminencijos Lietuvos kardinolo dr. A. J. Bačbio globojama tarptautinė mokslinė praktinė konferencija „Krikščionybės ateitis akademiniame bendruomenėje“, kuri iš uostamiesčio persikėlė į Šiaulių universitetą, o balandžio 27–28 d. buvo tęsiama Vilniaus universitete. Toks jungtinis šalies universitetų ir Bažnyčios renginys Lietuvoje organizuotas pirmą kartą. Klaipėdos universitete prieš konferenciją pašventinta po remonto atnaujinta Katechetikos katedra, naujo vedėjo teologijos mokslų daktaro kun. Arvydo Ramono „ingresas“. Pašventinimo apeigas atliko Telšių vyskupas Jonas Boruta, kuris po iškilmingos ceremonijos tarė sveikinimo žodį dalyviams ir pranešėjams.

2002 m. gegužės 15 d. Trinapolio (Vilnius) vienuolyno rekolekcijų namuose vyko spaudos konferencija, skirta Dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektui aptarti. Prelegentai – kardinolas Audrys Juozas Bačbis, Lietuvos Vyskupų Konferencijos pirmininkas arkivyskupas Sigitas Tamkevičius, evangelikų liuteronų vyskupas Jonas Kalvanas, Stačiatikių Bažnyčios atstovas Vasilijus Novinskis, kunigas ir gydytojas Andrius Narbekovas, kun. Ričardas Doveika, Pasaulinės gydytojų federacijos „Už gyvybę“ Lietuvos asociacijos pirmininkė dr.

Taizė susitikimas „Pasitikėjimo piligrimystė Vilniuje“, Bernardinų bažnyčia, 2009 m. gegužės 2 d. Fot. Gediminas Numgaudis OFM Nuotrauka iš knygos „Kunigas“ (Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011), skirtos Vilniaus arkivyskupo kardinolo Audrio Juozo Bačbio tarnystės penkiasdešimtmėčiui

doc. Alina Šaulauskienė, Informacijos ir leidybos centro „Už gyvybę“ direktorė Birutė Obelenienė.

Jau šie keli pavyzdžiai liudija plačiąsą mokslinę kardinolo A. Bačbio darbų plotmę.

2001 m. sausio 21 d. arkivyskupas Audrys Juozas Bačbis buvo paskirtas Šventosios Romos Bažnyčios kardinolu.

2001 vasario 21 d. kardinolas Audrys Juozas Bačbis priimtas į Šventąjį kardinolų kolegiją. Nuo 2001 m. Katalikiško Auklėjimo Kongregacijos narys. 2002–2005 m. – Lietuvos Vyskupų Konferencijos pirmininkas. 2005 m. rugsėjo 20 d. išrinktas Lietuvos Vyskupų Konferencijos vicepirmininku trejų metų kadencijai, o 2008 m. lapkričio 5 d. perrinktas Lietuvos Vyskupų Konferencijos vicepirmininku dar vienai trejų metų kadencijai. Šiuo metu taip pat pirmininkauja LVK Švietimo komisijai ir Seimos reikalų tarybai.

Pabaiga

Lietuvos tautininkai

Lietuvos tautininkai – ties esminio sprendimo riba

Sigita NEMEIKAITĖ, Vilnius

Lietuvos tautininkai sprendžia tolimesnį savo likimą: likti Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų (TS-LKD) gretose ar rinktis savarankiškos partijos kelią. Balandžio 30 d. Seime vykusio TS-LKD Tautininkų frakcijos konferencija nutarė sprendimą priimti po dviejų mėnesių. Galutinis taškas bus padėtas po to, kai TS-LKD partija atliks tautininkų pateiktus įpareigojimus.

Iš visos Lietuvos susirinkę Tautininkų frakcijos nariai ilgai ir karštai diskutavo dėl sudėtingos situacijos ir būdų, kaip ją keisti. Buvo konstatuota, kad pastaruoju metu Tautininkų frakcijos veikla bei jos politinių nuostatų įgyvendinimas nedemokratiškoje bei neskaidrioje sprendimų priėmimo aplinkoje tapo neįmanoma.

Situaciją dar labiau paaštrino prieš pat konferenciją TS-LKD Priežiūros komiteto priimtas sprendimas pašalinti iš partijos tautininkų lyderį, Seimo narį Gintarą Songailą. Ši žingsnis labai prieštaringai vertino ir TS-LKD nariai, ir partijos lyderiai. Tokį sprendimą Seimo pirmininkė Irena Degutienė įvardijo kaip neadekvatų, o dvylika Seimo narių konservatorių pasmerkė Priežiūros komitetą. Palaikydamas G. Songailą, atskirą nuomonę pareiškė TS-LKD Prezidiumo narys, Sąjūdžio pirmininkas Rytas Kupčinskas. G. Songaila neteko narystės po to, kai Vilniaus miesto mero rinkimų išvakarėse kreipėsi į teismą, prašydamas panaikinti TS-LKD Vilniaus suėigos tarybos sprendimą sudaryti koaliciją su Valdemaro Tomaševskio bloku. Be to, Seimo narys paprašė teismo pritaikyti laikinasias apsaugos priemones – laikinai sustabdyti minėtą sprendimą, kol teismas išnagrinės ieškinį. Nors vėliau, TS-LKD prezidiumo paprašytas, ieškinį atsiėmė, iš partijos buvo pašalintas. Negana to, TS-LKD Priežiūros komitetas kiek anksčiau yra sustabdę Seimo nario, frakcijos valdybos nario Kazimiero Uokos bei Tautininkų frakcijos vicepirmininko Arvydo Radžiūno narystę partijoje. Tokiu būdu, eliminavus lyderius, tautininkų veikla

Konferenciją vedė Jonas Vaiškūnas (pirmas iš kairės) Šalia Audra Uselienė ir Kazimieras Uoka

tapo iš esmės paralyžiuota, nes daugeliu veiksmų akivaizdžiai siekiama žlugdyti šią šalies politinę jėgą.

Parengtame konferencijos nutarime buvo pabrėžta, kad „tautininkams yra priimtinos TS-LKD deklaruojamos vertybės, tačiau vertybes reikia ne deklaruoti, bet jomis vadovautis“. Be kita ko, konerencijos dalyviai konstatavo: „Lietuvių tautininkų sąjungos prisijungimo prie Tėvynės Sąjungos sutarties nuostatos buvo sistemingai pažeidinėjamos. Siaurame rate priimtų sprendimų primetinėjimas partijai, naudojant įvykusių faktų taktiką, tapo esminiu TS-LKD vertybės paminančių sprendimų priėmimo įrankiu.“

Vis dėlto konferencijos dalyviai neskubėjo trenkti durimis ir nusprendė kol kas nesitraukti iš TS-LKD partijos. Nors už nutarimo projektą balsavo dauguma, tačiau nesurinkta būtinų 2/3 pagal frakcijos statutą reikalingų balsų. Todėl tautininkai po dviejų mėnesių pratęs konferencijos darbą ir tada priims esminį sprendimą. Iki kito posėdžio frakcijai laikinai vadovaus frakcijos vicepirmininkas Algimantas Birbilas.

Iki tol, kol bus pratęsta konferencija, Tautininkų frakcija TS-LKD partijai pateiks savo

reikalavimus atstatyti TS-LKD Tautininkų frakcijos pirmininko G. Songailos, vicepirmininko A. Radžiūno ir valdybos nario K. Uokos narystę partijoje bei kitas nuostatas.

Skelbiame konferencijoje priimtą nutarimą:

TS-LKD Tautininkų frakcijos Konferencija
2011 m. balandžio 30 d.

NUTARIMAS
Dėl TS-LKD Tautininkų frakcijos ateities svarstymo

TS-LKD Tautininkų frakcijos konferencija, apsvarsčiusi Tautininkų frakcijos ateities perspektyvas, atsižvelgdama į tai, kad Tautininkų frakcijos veikla pastaruoju metu yra žlugdoma TS-LKD Priežiūros komiteto sprendimais šalinant frakcijos vadovus iš partijos ir kitais būdais, pareiškia, kad tolesnė Tautininkų frakcijos veikla tokiomis sąlygomis yra vargiai įmanoma. Tačiau, tikėdamasi demokratinį permąstymą partijos viduje,

n u t a r i a:

Seimo narys Gintaras Songaila apžvelgė pastarojo meto iššūkius, su kuriais susiduria tautininkai

1. Klausimo dėl Tautininkų frakcijos ateities TS-LKD partijoje sprendimą atidėti dviem mėnesiams, darant pertrauką konferencijos darbe ir pavedant tikslesnę antrojo Konferencijos posėdžio datą nustatyti Tautininkų frakcijos valdybai.

2. Kreiptis į TS-LKD tarybą ir suvažiavimą su reikalavimu atstatyti TS-LKD Tautininkų frakcijos pirmininko Gintaro Songailos, vicepirmininko Arvydo Radžiūno ir valdybos nario Kazimiero Uokos narystę partijoje.

3. Pareikalauti iš TS-LKD valdymo organų, kad nebūtų trukdoma priimti į partiją asmenis, norinčius dalyvauti Tautininkų frakcijos veikloje.

4. Pareikalauti iš TS-LKD valdymo organų, kad būtų pašalinti Lietuvių tautininkų sąjungos prisijungimo prie Tėvynės sąjungos nuostatų pažeidimai.

5. Pavesti TS-LKD Tautininkų frakcijos valdybai deleguoti frakcijos narių grupę pokalbiams su TS-LKD atstovais dėl šių reikalavimų įgyvendinimo.

*Posėdžio pirmininkas Jonas Vaiškūnas
Posėdžio sekretorė Nijolė Balčiūnienė*

Autorės nuotr.

Lietuvos sovietinė okupacija

Paminklas nužudytiems Panevėžio apskrities ligoninės gydytojams

Elena MARKUCKYTĖ, Donatas PILKAUSKAS, Panevėžys

Raudonojo teroro aukų Panevėžyje laidotuvės, 1941 m. birželio 29 d. J. Žitkaus nuotr.

Paminklo nukankintiems Panevėžio ligoninės gydytojams atstatymo iškilmės. Atstatytą paminklą šventina monsinjoras Juozapas Antanavičius. 1988 m. lapkričio 1 d.

1941 m. birželio 26 d. Panevėžyje, NKVD–NKGB būstinės rūsyje, Vasario 16-osios g., besitraukiančių sovietinių saugumiečių ir raudonarmiečių nukankinti trys Panevėžio apskrities ligoninės gydytojai: Juozas Žemgulys, Stasys Mačiulis, Antanas Gudonis, gailestingoji sesuo Zinaida Emilija Kanis-Kanevičienė ir trys miesto įstaigų darbuotojai: „Maisto“ technikas Vilhelmas Vaišvila, geležinkelininkas Kazimieras Šlekys, Panevėžio miesto vykdomojo komiteto Finansų skyriaus buhalterio padėjėjas Antanas Čibinskas. 1941 m. birželio 25 d. vyko žudynės prie Cukraus fabriko. Šioje vietoje, ūkininko A. Kuzmos žemėje, buvo sušaudyta 19 politinių kalinių iš Panevėžio kalėjimo.

Visų išvardintų bolševikinio teroro aukų palaikai atkasti 1941 m. birželio 27 d., kartu

su nukankintais gydytojais pašarvoti Panevėžio Kristaus Karaliaus katedroje birželio 27 d. Iškilmingai palaidoti birželio 29 d., sekmadienį, Katedros kapinėse Ramygalos g. Gailestingoji sesuo Zinaida Emilija Kanis-Kanevičienė palaidota Stačiatikių kapinėse J. Tilvyčio g. Panevėžyje.

1941 m. spalį tirti nužudytųjų kūnai. Tyrimą atliko VDU klinikų direktorius prof. K. Oželis, asistentas dr. Mielga. Tirti ekshumuoti gydytojų Juozo Žemgullo ir Antano Gudonio palaikai, Stasio Mačiulio palaikų ekshumuoti neleido žmona. Po tyrimo gyd. J. Žemgulys palaidotas Kaune, A. Gudonis – Rokiškyje. 1941 m. tirta gydytojų nužudymo byla. Nacių okupacijos metais Panevėžyje Š. Mero gatvė pavadinta dr. Mačiulio, I. Hercelio – dr. J. Žemgullo, A. Kisino – dr. A.

Gudonio vardu. 1942 m. rugsėjo 6 d. Panevėžyje, Pradžios mokykloje Nr. 2, atidaryta Raudonojo teroro paroda. Per tris savaites parodą aplankė 12 000 žmonių. Parodos atidarymo iškilmės vyko Dramos teatre. Kalbėjo kun. A. Sušinskas, parodą atidarė Panevėžio apygardos komisaras V. Neumas.

Panevėžio apskrities valdybos nario Petro Butkaus iniciatyva buvo sudarytas paminklo statymo komitetas. Komiteto nariai: Panevėžio apskrities valdybos atstovas P. Butkus, Panevėžio apskrities ligoninės direktorius Kazys Gudelis ir gydytojas Mykolas Marcinkevičius. Paminklo projektą paruošė ir darbus įvykdė skulptorius Bernardas Bučas. Kartu dirbo akmenskaldys S. Miškinis. Lėšas paminklo statybai skyrė Panevėžio apskrities valdyba, aukėjo miesto gyventojai. Paminklo

pastatymas kainavo 8 600 RM.

1943 m. rugsėjo 19 d., sekmadienį, prie Panevėžio apskrities ligoninės Didžiųjų rūmų vyko iškilminga paminklo atidengimo ceremonija. Prieš iškilmes Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas aukėjo gedulingas šv. Mišias, pasakė pamokslą. Po pamokslų paminklo statymo komiteto įgaliotas gydytojas Kazys Gudelis padėjo vyskupui K. Paltarokui už pamaldas ir pakvietė Panevėžio apygardos komisaro V. Neumo pavaduotoją tarti žodį. Paminklą atidengė Vidus reikalų Generalinis tarėjas mjr. J. Pyragius.

Karo pabaigoje, bombardavimo metu, paminklas nužudytiems gydytojams buvo apgadintas. 1944 m. gydytojo J. Statkevičiaus iniciatyva paminklas buvo išsaugotas nuo sunaikinimo, slapta jį užkasus stovėjimo vietoje.

1988 m. pirmajame Sąjūdžio mitinge Panevėžyje buvo viešai įvardyta, kad tris Panevėžio ligoninės gydytojus bei gailestingąją seserį nužudė besitraukiantys sovietiniai okupantai. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Panevėžio grupės narių iniciatyva paminklas nužudytiems gydytojams atstatytas. Paminklą atkasant ir jį atstatant aktyviai dalyvavo Panevėžio respublikinės ligoninės chirurgai. 1988 m. lapkričio 1 d. atstatytas paminklas atidengtas dalyvaujant Panevėžio medikams, miesto visuomenei, respublikinės Chirurgų draugijos atstovams. Atstatytą paminklą pašventino Panevėžio Katedros klebonas monsinjoras Juozapas Antanavičius. Paminklą atnaujino Panevėžyje kuriantys skulptoriai Alfridas Pajuodis ir Algimantas Vytėnas. 1989 m. birželio 26 d., nužudytų gydytojų mirties metinių minėjimo proga, paminklas buvo restauruotas – atstatytas užrašas, atkurtos kai kurios detalės.

Nuotraukos iš Panevėžio kraštotyros muziejaus rinkinio

Konkursas

Rašinių ir piešinių konkursas „Upytėlė teka, upytėlė plaukia... – Valstybingumo gyvasties šaltiniai“

Kvietimas

Šalčininkų vardas pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose – P. Duisburgiečio kronikoje – paminėtas 1311 m. liepos 2 d. Tuomet teutonai su didele kariuomene nusiaubė Šalčininkų apylinkes. 2011 m. sukanka vietovės vardo oficialaus paminėjimo 700-metis. Per šiuos septynis šimtmečius Šalčininkai su aplink išsibarsčiusiais miesteliais ir gyvenvietėmis patyrė ne vieną istorinių ir politinių įvykių ir sprendimų nulemtą pakilimą ir nuosmukį. Buvo valdomi tai vienos, tai kitos valstybės. Šiandien jau išorinė Europos Sąjungos siena skiria mus nuo etninės žemės – dabartinėje Baltarusijos teritorijoje – likusių tautiečių. Tačiau mus sujungia upės! Idomu tai, kad Lietuvos upių tėvo Nemuno intakai, per Šalčininkų rajono teritoriją nusidriekusios upės – Šalčia, Žizma, Gauja, Merkys – teka per abiejų valstybių teritoriją, vietomis sutapdamos su dabartine valstybine siena. Simboliška tai, kad subėgusios į Nemuną Baltarusijoje, kartu su jo vandenimis upelės grįžta į Lietuvą ir galingu srautu teka į Baltijos jūrą, kurios vakarinėje pakrantėje yra tarptautinis Klaipėdos uostas – prekybos vartai ir svarbus ekonominės plėtros langas. Tačiau jungtys - ne tik fizinės ir geografinės.

Šimtmečiais šiame regione Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės gyventojai kūrė savitą rajono veidą, paliko materialaus ir nematerialaus paveldo objektų. Visų čia įsikūrusių gyventojų verslai, amatai ir buities kultūra didelę dalimi buvo įkvėpti ir nulemti teritorijos gamtinių ir geografinių sąlygų, o etninę gyventojų ir jų tradicijų kilmę liudija išlikę baltiškų vietovardžiai ir vandenvardžiai. Nuo seno istorijos ir archeologijos mokslininkai žino, kad seniausios žmonių gyvenvietės kūrėsi prie upių ir ežerų, todėl ir vandenių vardai yra seniausi, o jau iš jų būdave kildinami ir gyvenamųjų vietų vardai. Vietovardžiai atspindi tūkstantmetę krašto istoriją. Būdami senesni už rašytinius šaltinius, dažnai turėdami nebevartojamų šiuolaikinėje kalboje žodžių šaknis arba senovinių žodžių darybos elementų, vietų, o ypač vandens telkinių, pavadinimai teikia žinių istorinei kalbotyrai. Dažnai vietovardžiai yra vieninteliai tautų ir jų genčių kilmės įrodymai. Kalbininkas ir mokslininkas Kazimieras Būga yra sakęs: „Vietų vardai – is-

torijos šaltinis.“ O ypač vandenių vardai. Upės, upelės, upytės raizgo Šalčios žemę ir liudija mūsų istoriją mums gražiausiais vardais: Visinčia, Beržūna, Beržė, Švinė, Šalčykščia, Paraistė, Maltupis, Ciras, Pabaldė, Brasta, Taurupis, Juodupis, Nezdilė, Drukupė, Versėka, Galinė, Dirvonėlė, Berželis, Gervinė. Nepaisant to, kad lietuviški vietovardžiai per okupacijas buvo dirbtinai šalinami iš vartosenos, o etninių gyventojų nutautinimas truko kelis šimtmečius, vis tiek, pasak profesoriaus Zigmo Zinkevičiaus, apie 70 % buvusios okupuotos Lietuvos dalies vietovardžių ir net 93 % vandenvardžių yra lengvai atpažįstamos lietuviškos kilmės.

Mes, baltų palikuonys, rūpinamės savo krašto dvasiniu ir kultūriniu palikimu: apgyvenime ir išsaugojome vietovardžius, vandenvardžius, asmenvardžius. Šiandien, suvokę ir brangindami savo gyvasties prasmę, stengiamės išsaugoti lietuviško žodžio stiprybę ir istorinės tiesos pagrįstumą. Visuomeninė organizacija „Poškonų bendruomenės centras“ skelbia piešinių ir rašinių konkursą „Upytėlė teka, upytėlė plaukia... – Valstybingumo gyvasties šaltiniai“, skirtą Šalčininkų vardo paminėjimo 700-osioms metinėms.

Visuomeninė organizacija „Poškonų bendruomenės centras“
Pirmininkė Ilona ŠEDIENĖ

Rašinių ir piešinių konkurso „Upytėlė teka, upytėlė plaukia... – Valstybingumo gyvasties šaltiniai“, skirtą Šalčininkų miesto vardo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose 700-osioms metinėms **nuostatai**:

I. Bendroji dalis

1. Piešinių ir rašinių konkursas-paroda – viena gimtinės pažinimo, pilietiško ir kūrybiškumo ugdymo formų.

2. Konkurso nuostatai reglamentuoja konkurso tikslus, dalyvius, organizavimą, darbų svarstymą ir išliekamąją vertę, vertinimą bei apdovanojimą.

II. Konkurso-parodos tikslai

Tikslas: Ugdyti visuomenės pagarbą valsty-

bės istorijai ir kultūrai ir deramai pasitikti 700 metų Šalčininkų vardo paminėjimo sukaktį.

Uždaviniai:

- skatinti Šalčininkų krašto ir Rytų Lietuvos gyventojus domėtis gimtinės baltiškosios kultūros paveldu;
- ugdyti Šalčininkų krašto ir Rytų Lietuvos gyventojų, konkurso-parodos dalyvių, kūrybiškumą, etnokultūrinį tapatumą;
- padrašinti ir paraginti dalyvius reikšti aktyvią tautinę, pilietinę poziciją;
- Sukurti brandžių ir kūrybiškų darbų, turinčių išliekamąją vertę, geriausius iš pateiktų sudėti į konkurso katalogą.

III. Dalyviai

Konkurse-parodoje dalyvauja kūrybiški ir neabejingi regiono ir valstybės ateičiai Šalčios krašto, Šalčininkų rajono gyventojai. Dalyviai skirstomi į 3 amžiaus kategorijas:

- a) dalyviai iki 12 metų;
- b) dalyviai nuo 13 iki 18 metų;
- c) dalyviai, vyresni nei 18 metų.

IV. Konkurso organizavimas

1. Konkursui teikiama:

- a) piešiniai (pasportuoti, formatais ir technika laisvai pasirenkami);
- b) rašiniai (apimtis ir žanras neribojami, skatinama įvairovė: rašiny, publicistinis straipsnis, esė, eilėraštis ir kt.);
- c) prisegtame prie piešinio, rašinio lape nurodomas gyvenamosios vietos adresas, autoriaus vardas, pavardė, amžius, telefonas, mokyklos ar darbovietės pavadinimas, tokie pat darbo vadovo ar konsultanto duomenys.

2. Konkurso-parodos darbai priimami iki 2011 06 19.

3. Rašto darbai pateikiami spausdinti ir skaitmeninėje laikmenoje.

4. Darbai pateikiami nurodant „Konkursui „Upytėlė teka, upytėlė plaukia... – Valstybingumo gyvasties šaltiniai“, adresu „Poškonų bendruomenės centras“, Poškonų seniūnija, LT17134 Poškonys, Šalčininkų r. Tel.: +370 65514013, el. paštas: ilona.shedienne@gmail.com

5. Pateikti darbai negražinami.

6. Geriausi darbai bus eksponuojami parodoje „Upytėlė teka, upytėlė plaukia...“, viešiniame žiniasklaidoje, naudojami krašto istorijos metraštyje.

7. Konkurso nugalėtojai apie parodos laiką ir vietą, apie apdovanojimų teikimo laiką ir vietą bus informuoti iš anksto.

V. Konkurso darbų vertinimas

1. Konkursui-parodai pateiktus darbus vertina vertinimo komisija.

2. Komisijos sudėtį tvirtina konkurso-parodos organizatoriai.

VI. Vertinimo kriterijai

1. Baltiškosios, etnokultūrinės temos aktualumas.

2. Vietovardžių ir vandenvardžių kilmės, raidos ir paveldo sąsajų meninė raiška.

3. Gimtojo krašto gamtos, istorijos ir etninės kultūros atspindžiai.

4. Valstybinės Šalčios krašto vizijos atskleidimas.

VII. Apdovanojimai

1. Konkurso nugalėtojams skiriama po 3 prizines vietas (piešinio ir rašinio kategorijose, visų amžiaus grupių).

2. Nugalėtojai apdovanojami diplomais ir atminimo dovanomis, rėmėjų prizais.

IX. Rėmėjai

1. Konkurso partneriai: „Vilnijos“ draugija, „Ryto“ draugija, Dieveniškų istorinio regioninio parko direkcija, UAB Pakruojų parkai, Dieveniškų technologijų ir verslo mokykla.

2. Konkurso ekspertai: prof., habil. dr. Kazimieras Garšva, akad., prof., habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, hum. m. dr. Romas Batūra, istorikas, istorijos populiarintojas, publicistas, Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto lektorius Tomas Baranauskas.

3. Konkurso rėmėjai: Kultūros rėmimo fondas, Tautos fondas, Cingų fondas.

4. Konkurso informaciniai rėmėjai: www.voruta.lt, www.alkas.lt, www.dieveniskes.info, „Valstiečių laikraštis“.

Seinų ir Suvalkų kraštas**Lietuvių iškeldinimas iš Trečiojo Reicho okupuoto Suvalkų krašto 1941 m.****Prof. Bronius MAKASKAS, Vilnius**

Bronius Makaskas

Ultimatumai. Antrojo pasaulinio karo priešaušris

Antrojo pasaulinio karo prielaidos bren- do anaip tol ne nepastebimai. Didžiosios lo- tyniškosios civilizacijos vertybių katastrofa augo sistemškai bolševikams ir nacionalso- cialistams surandant vis daugiau „sąlyčio taškų“. Turinčios galią „rikiuoti“ postver- salinę Europą valstybės neįvertino pilnai, ar taikstėsi su komunistiniu ir netrukus jį pranoksiančiu nacistiniu totalitarizmais. „Ultimatumų era“, kurios aukomis tapo Lietuva ir Čekoslovakija, kaip tragiškesnių įvykių „priešaušris“ ir tam tikra „gėdinga“ demokratinių didžiųjų valstybių *realpolitik* epocha nesitraukia į užmarštį. Šiandien, tiesa, kartais norima didžiuosius istorijos įvykius fokusuoti per mažiau galios turinčias mažesniųjų valstybių „klaidas“. Todėl verta prisiminti mažuosius Europos politikos avanscenos epizodus, kurie, kad ir lokalinio pobūdžio būdami, gan vaizdžiai charakte- rizuoja dviejų galvažūdiškų totalitarizmų veikimo „metodiką“, ženkliną lokalinių bendruomenių didžiųjų netekčių, traumų epochą. Šiame straipsnyje gvildinsime žydų (trumpai paminėsime) ir lietuvių gyventojų padėtį jų mažojoje tėvynėje – pietrytiniame Suvalkų krašte, tapusiam Trečiojo Reicho ir Sovietų Sąjungos imperinių žaidynių vieta.

Tautų „išvietinimo ir nužmogi- nimo epocha“. Suvalkų krašto žydų ir lietuvių patirtis

Vokiškoji agresija 1939 m. rugsėjo 1 d. prieš Lenkiją (dar neseniai, vokiečių pavyzdžiu, teikusią ultimatyvius reikalavi- mus savo pietinei ir šiaurinei kaimynėms) sukėlė iki tol šioje Europos dalyje neregėtą čia savo šaknis turėjusių žmonių egzodą ir naikinimą. Tiesa, sunaikinti pirmiausia buvo pasmerkti žydai, kurių atsikratyti užsigėdė nacių Vokietija. Būtent jų egzodas pradėjo anksčiau Europoje neregėtą valstybiniu mas- tu vykdomą tautų „išvietinimo epochą“.

Dauguma lietuvių ir žydų Suvalkų kra- ste buvo čiabuviai. Žydai šalia lenkų sudarė didžiausią tautinę grupę krašto miesteliuose, bet buvo jų ir pakrikusių po apylinkės kai- mus. Antai Punsko miestelyje žydai sudarė 1/3 gyventojų, Vižainio bažnytkaimyje apie trečdali, o Seinų mieste beveik 50 procentų. Tuo tarpu lietuviai susitelkę gyveno šiau- riau nuo Vižainio–Šipliškių–Smalėnų–Sei- nų–Berznyko vietovėmis nužymėto arealo. Miestelių žydai vertėsi pirmiausia paslaugų tiekimu, prekyba. Lietuvių tarpe dominavo ūkininkai, panašiai, kaip ir pas lenkus, kurie turėjo dar ir administracijos tarnautojų sluoksnį. Seinų apskrityje gyveno ir nemaža stačiatikių kolonija. Tarpukario dvidešim- tnyje šios tautinės grupės iš esmės gyveno viena nuo kitos atsiribojusios. Tarp lenkų ir lietuvių tvyrojo konfliktinė atmosfera.

Antrasis pasaulinis karas pakeitė šio krašto gyventojų padėtį, jie atsidūrė nauju, ligi šiol nepatirtų iššūkių akivaizdoje. Tuo metu „ultimatyviai sureguliuotus“ Lenkijos ir Lietuvos santykius gaubė nepasitikėjimo, o ne geros kaimynystės nuotaikos. Suvalkų krašto lietuviai neentuziastingai, tačiau suprasdami pilietinę pareigą, stojo į pa- skelbtą mobilizaciją, siekė ginti kraštą nuo vokiškojo agresoriaus. Lenkijos–Lietuvos pasienis jau per pirmas dvi karo tarp Vo- kietijos ir Lenkijos savaites liko be vietinės lenkų administracijos. Tarp vietinių lietuvių vyravo požiūris, kad Lenkija neatsispirs vokiečių kariaunai, ir čia ateis vokiečiai, o lietuvių gyvenamoji teritorija, dėl kurios

praeityje vyko kruvini ginčai, bus prijungta prie Lietuvos.

Tuo tarpu atsiradusį vakuumą susiz- gribo užpildyti lietuviai, dėl to Krasnave, Punske ir Vižainyje sudarė lietuviškosios administracijos užuomazgas, visų pirma, lietuviškų mokyklų tinklą. Jų, pagal Seinų apskrities pradžios mokyklų inspektoriaus Varnelio informaciją, buvo suorganizuotos 26 ir paskirta 30 mokytojų.

Tačiau nutiko kitaip. 1939 m. rugsėjo 19 d. minimame plote pasirodė sovietų raudonoji armija, iš rytų užpuolusi ir oku- puojanti Lenkiją. Jos elgesys, ypač politinių komisarų, kėlė ne mažesnę lietuvių nuosta- bą, nei jų atsiradimo mįslė. Neužėmė pas- tatų, istaigų, neuždarė lietuviškų mokyklų. Politruakai naudojosi įvairiomis progomis paskleisti propagandą apie Sovietų Sąjungos pranašumą prieš „supuvusias buržuazines“ valstybes, taip pat Lenkiją.

Po maždaug dviejų savaičių sovietai pasitraukė, o juos „pakeitė“ vokiečių oku- pacinė kariuomenė ir administracija. 1939 m. spalio 13 d. vokiečiai čia jau buvo vieninteliai padėties viešpačiai. Suvalkų kraštas įtrauk- tas į *Ost Preussen* kaip Gumbinės srities dalis (*Gumbinen Regirungsbezirk, Kreis Suvalki*) su 3 000 kv. km plotu ir 120 000 gyventojų. Vietiniai dar nesuvokė, kad vokiečiai šioje teritorijoje įgyvendina 1939 m. rugsėjo 28 d. slaptos sutarties su sovietais sprendimus, keičiančius 1939 m. rugpjūčio 23 d. susita- rimus, dėl „įtakų sferos“ ribos, skiriančios hitlerinei Vokietijai pavaldžią teritoriją nuo Sovietų Sąjungos. Vietinių lietuvių puoselė- jami lūkesčiai, kad Seinų kraštas bus prijung- tas prie Lietuvos, pasirodė vylingi.

Lietuva tarp Hitlerio ir Stalino: faktas, jog Lietuva savo teritorijoje suteikė prieglobstį lenkų bėgliams ir atmetė vokiečių spaudimą, kad Lietuva įsitrauktų į ginkluotą akciją ir atsiimtų iš Lenkijos Vilnių, leido vokiečiams (kuriuos savo ruožtu spaudė sovietai) grei- čiau apsispręsti „perleisti“ Lietuvą – išsky- rus vadinamąjį Suvalkų trikampį (Lietuvos pietvakarinis pakraštys, kuris netrukus sovietų buvo išpirktas) – „sovietų interesų zonai“.

Sovietų Sąjunga nedelsė, nes jau 1939 m. rugsėjo 29 d. griebėsi akcijos, kad Lietuva paklustų, priverstė pasirašyti „tarpusavio pagalbos“ sutartį. Su Lietuva 1939 m. spalio 10 d. sudarytos sutarties esmė buvo Vilnių sugrąžinti Lietuvai, „priedangoje“ įvesti sovietų armijos bazes su 25 tūkstančiais ka- reivių, apriboti jos suverenumą ir paruošti priedangą aneksijai.

Vietiniai gyventojai okupantų administracijos gnaužtuose

Tuo tarpu jau užimtoje teritorijoje vo- kiečiai su Eugenu Dorsu priešaky ėmėsi Suvalkuose kurti *Kreisskomisariato* (aps- krities) administraciją bei valsčių lygmens *Amtskomisariat* Berznyke, Gibuose, Kras- napolyje, Punske, Krasnave, Seinuose. Įkur- dintas gestapas, SD (vok. *Sicherheitsdienst*) ir žandarmerija. Žandarmerijos postai lietuvių gyvenamose vietose išdėstyti Seinuose, Berznyke, Krasnave, Punske ir Vižainyje. Jų personalui buvo parinkti geriau ar blogiau lietuvių kalbą mokantys vokiečiai (veikia- suvokietinti Klaipėdos krašto lietuviai).

Vietinių gyventojų buitį lėmė vokiečių potvarkiai. Šio krašto gyventojai vyrai ir moterys suregistruoti nuo 12 m. iki 46 m. amžiaus. Kiekviename 10 ha ūkyje vokie- čiai pranešė paliksia po 1 vyrą ir 1 moterį. „Perteklinius“ asmenis numatoma siųsti dirbti kitose Reicho teritorijose. Pirmoji vyrų ir moterų darbininkų grupė nuo 18 m. iki 30 m. ir lietuviai, ir lenkai išvežti į Vokietiją 1940 m. vasario 28 d.: iš Seinų valsčiaus 240 žmonių, kovo 3–4 d. buvo išvežta Punsko valsčiaus gyventojų grupė ir antrą kartą kovo 13–14 d. papildomai buvo vežami dirbti šio valsčiaus gyventojai, iš kurių apie 90 proc. lietuviai. Tikslaus skaičiaus Seinų apskrities policijos Lazdijų baro viršininkas pagal 1940 m. kovo 15 d. raportą dar nebuvo nustatęs. Atkreiptinas dėmesys į faktą, kad iš Lietuvos pusės buvo akylai sekama Sei- nų–Punsko–Vižainio ruožo gyventojų, ypač lietuvių padėtis. Štai tame raporte minima,

kad iš Andrejavo valsčiaus (netoli Punsko) kovo 11d. vokiečiai išvežė į Rytprūsius 150 jaunų moterų ir vyrų dirbti priverčiamųjų darbų. Pasak raporto sudarytojų, „išvežtųjų tarpe buvo tik keletas lenkų, nes Andrejavo valsčiuje lenkų veik nėra“.

Žmonės buvo namuose ar tiesiog mies- telių gatvėse, patikrinus jų sveikatą buvo gabenami į Gumbinę, o iš ten paskirstomi į kitas Rytprusių vietas, kur vietiniai ūkininkai juos pasiimdavo į savo ūkius. Pra- džioje vyrams buvo mokama po 30 markių per mėnesį, moterims po 15 markių.

1940 m. kovo 15 d. buvo išgabenta iš Berznyko valsčiaus grupė prievartinių dar- bininkų. Lietuvos pasienio policija šikart jau disponavo išvežamųjų iš lietuviškųjų kaimų sąrašais. Pavyzdžiui, iš Žagarų kaimo – 14 vyrų ir 12 moterų; iš Dusnyčios – 6 vyrai, 6 moterys; iš Dvarčėnų – 4 vyrai, 4 moterys; iš Rakelijos – 3 vyrai, 2 moterys; iš Podliaskų – 1 vyras, 8 moterys; iš Alnų Volmero – 9 vyrai, 11 moterų; iš Aradninkų – 18 vyrų, 12 moterų; iš Stabingių – 4 vyrai; iš Zorubų – 4 vyrai. Iš viso 63 vyrai ir 55 moterys.

Iš viso valsčiaus numatyta išgabenti 400 darbininkų, bet dalis jų pasislėpė. Valsčiuose vokiečių paskirti viršaičiai sudarinėjo darbi- ninkų sąrašus, kuriuos pateikdavo Suvalkų burmistrai. Pastarasis nurodydavo, kada ir kiek darbininkų iš konkretaus valsčiaus turi būti išgabenti. Jei numatomas asmuo laiku neatvykdavo be pateisinamos priežasties, buvo baudžiamas 20 markių bauda. Jei pabė- go į užsienį (suprask – Lietuvą) baudžiamas 200 markių (sunkiai sumokama) bauda, kuri išieškoma iš darbininko (ar šeimos) turto dalies.

Žmonės greitai suvokė, kad galima gel- bėtis kyšiais. Kaimo jaunuoliai surinkdavo keletą šimtų kiaušinių, didesnį kiekį svieto, lašinių, paukščių ir perduodavo viršaičiams, kuris to kaimo darbininkų neužrašydavo iš- vežti. Viršaičiai, matyt, laimikiu dalindavosi su aukštesniais pareigūnais, kurie toleravo, kad sąrašai nebūtų sudaryti. Tokia praktika buvo pastebėta turtingesniuose Krasnavo ir Seivų lietuviškuose valsčiuose.

Lietuvos pasienio policijos Lazdijų baro pranešimuose atsispindi anuometinės ana- pus sienos gyvenančių lietuvių nuotaikos. Viliamasi, kad Lietuva prijungs šį kraštą. Vykti priverstinių darbų nenorima, mat gau- ti anksčiau savanoriškai išvykusių asmenų, suviliotų neva geromis darbo ir užmokesčio sąlygomis, laiška, kuriuose skundžiamasi dėl nepakenčiamų darbo sąlygų, patiriamo smurto. Lietuvių jaunimas tarėsi bėgti į Lietuvą, nepaisydami jų artimiesiems gre- siančių bėdų.

Tuo tarpu vokiečių spaudimas lietu- viams didėjo. Visi administraciniai ir mo- kyklų pastatai buvo užimti vokiečių, o jų turtas konfiskuotas.

Kai lietuvių delegatai nuvyko į Suvalkus skustis Schulrato inspektoriui dėl likviduotų mokyklų, gavo atsakymą, kad inspekto- riaus užduotis yra uždaryti visas kitas, ne vokiečių, mokyklas. Inspektorius patarė lietuviams kreiptis į kitą istaigą (gestapą), bet ten jų nepriėmė.

Suvalkų krašte, prijungtame prie *Ost Preussen*, lygiai kaip ir Lenkijos Generalgu- bernijoje, imtasi įgyvendinti NSDAP rasi- stines prielaidas, kurias parengė ekspertai daktaras Vetzelis ir daktaras Hechtas. Jų memorialas sudarė pagrindą Hitlerio gairių dėl Trečiojo Reicho politikos okupuotose ir prie Vokietijos prijungtose teritorijose. Pa- gal tas prielaidas gyventojus, kurie nebuvo tinkami germanizuoti, reikėjo likviduoti, o tam tikslui tinkančius reikėjo asimiliuoti, tarp kitko, atkėlus ir nurodytus plotus vo- kiečių gyventojus. 700 *Kreis Suvalki* vietinių vokiečių iškart buvo pripažinta Trečiojo Reicho pilietybė.

Kol egzistavo Lietuvos valstybė, su kuria vokiečiai palaikė „taisyklingus“ santykius, reikėjo toleruoti ir šalia Lietuvos esančioje teritorijoje lietuvių mažumos teises, ypač, kad turbūt nelauktai Vokietija susidūrė su gan ryžtinga Lietuvos vyriausybės pozicija šiuo klausimu. Todėl „švairinti“ teritoriją pradėta nuo žydų, kurie nuo pat vokiečių okupacijos pradžios tapo beteisiais. Prieš juos griebtasi panašaus metodo, kaip ir visa- me Lenkijos rytiniame pasienyje, kur dažnai

žydų gyventojai buvo išvaromi tiesiog per sieną į Sovietų Sąjungą.

Žydų engimas

Tremti Suvalkų krašto žydus į Lietuvą pradėta 1939 m. spalio 27 d. Vižainio srityje. Pradžioje, matyt, norint patikrinti Lietuvos reakciją, išvyti tik su ryšulėliais apie du šim- tai žmonių. Vokiečių žandarų atvaryti prie Lietuvos sienos ir varomi į Lietuvos pusę, prigrasius, kad bus šaudoma iš kulkosvai- džių, jeigu bandytų kuris grįžti. Vokiečiams kareiviams Lietuvos pasienio policijos pareigūnai paaiškino, kad į Lietuvos pusę negali būti tremiami kitos valstybės pilie- čiai ir jų niekas čia nepriims. Tą pačią dieną Lietuvos užsienio reikalų ministerija ėmėsi diplomatinį priemonių Berlyne nutraukti šią necivilizuotą vokiečių savivalę. Kol Berlynas ir Kaunas aiškinosi dėl *išvietintų* Suvalkų krašto žydų, nemažai žmonių turėjo ištverti šaltį ir alkį „niekieno žemėje“ prie pasienio juostos. Lietuva negalėjo diploma- tiniais metodais nurungti nacių įžūlumo. Išvartųjų gyvybėms grėsė pavojus, keletas asmenų mirė, Lietuva toleravo, kad valsty- bės siena kertama be atitinkamų dokumentų, o paskui ir padėjo, remiant tarptautinėms žydų ir vietinėms organizacijoms, Lietuvos Raudonajam kryžiui, surasti prieglobstį. Žy- dams pereiti Lietuvos sieną pagelbėjo Seinų lietuviai ūkininkai, kurie juos nuoširdžiai užjautė turėdami prieš akis ir savo likimo trapią perspektyvą. Apie šio krašto žydų likimus ir jų santykius su vietos lietuviais vertėtų parašyti atskirą monografiją.

Lietuva bando pagelbėti savo tautiečiams

Žydų išvaymas iš Suvalkų krašto į Lietuvą buvo vokiečių kolonizacijos planų šiame okupuotame krašte įžanga. 1939 m. spalio 24 d. nustojama toleruoti lietuviškas ir lenkiškas mokyklas. Vietoj jų atsirado mažesnis skaičius elementarių vokiškų mokyklų, kurios veikė net iki 1944 metų. Mokytojai buvo kviečiami iš Rytprūsio, o edukacijos sistema griežtai suderinta su nacistine doktrina. Lietuvių jaunimas, ati- tikęs reikalaujamas sąlygas, galėjo lankyti mokyklas Punske, Paliūnuose ir Krasnave. Suvalkų krašte likę lietuviai mokytojai ir kiti inteligentai 1939 m. lapkričio 4 d. gavo įsakymą atvykti į tardymą žandarmerijos vietiniuose komisariatuose ir buvo kaltina- mi organizavę antivokišką pasipriešinimą. Tuomet vyriausybė Kaune informuota, kad vokiečiai pradėjo antilietuvišką akciją. Atsiklausta, kaip reikia elgtis prasidėjus persekiojimams. Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Politinio departamento direk- torius Edvardas Turauskas, pasikonsultavęs su ministru Juozu Urbšiu, liepė Lietuvos pasiuntiniui Berlyne (kuris taip pat turėjo atstovauti Suvalkų krašto lietuvių intere- sams Trečiojo Reicho valdžioje) suinteresuotiesiems pranešti: 1) kad mokytojai bei asmenys, kuriems gresia areštai ir tremtis arba ir mirtis, turi kuo skubiau palikti Su- valkų kraštą ir pereiti į Lietuvą; 2) tuo tarpu tie, kurie gali toje teritorijoje pasilikti, net ir nedirbdami mokytojais, tegu ten pasilieka.

Lietuvių, kartu ir lenkų, gyventojų situacija darėsi vis sunkesnė. Visų pirma staigiai pablogėjo gyventojų ekonominė padėtis dėl padidėjusių duoklių ir turto kontribucijų bei įvedus prievolę priverstinai dirbti okupantui. Kaip reikia spręsti, dėl to, kad gilėjo lenkų ir lietuvių konfliktas, vie- tiniams gyventojams buvo išdalinti maisto ir prekių lapeliai. Lietuviams skirtą sąrašą sudarė 120 punktų, tuo tarpu lenkams skirtą sąrašą – 80 punktų. Tačiau tam, kad būtų užgautos lietuvių ambicijos, kaip oficialios potvarkių kalbos (net ir ten, kur daugiausia gyveno lietuviai) pripažintos tik vokiečių ir lenkų. Pagal klasikinę politiką *divide et im- pera*, lietuvių gyventojams vokiečiai skelbė esą vokiečių kariuomenė čia būna tam, kad apsaugotų juos nuo (*sic!*) Lietuvoje esančios lenkų kariuomenės.

Lietuvos bažnyčios istorija

Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius: kunigas, pilietis, diplomatas*

Dr. Algimantas KASPARAVIČIUS, Vilnius

Dr. Algimantas Kasparavičius

Kuklumas, turbūt, buvo ryškiausias kunigo, vėliau – vyskupo ir arkivyskupo – Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus asmenybės bruožas. O šūkis – *Vince malum in bono* (bloga nugalėk gerumu) išliko esminis viso jo palyginti neilgo gyvenimo ir veiklos *credo*. Kunigas J. Matulaitis-Matulevičius niekada netroško aukštų postų ar garsaus pripažinimo. Greičiau, priešingai. Didžiąja savo gyvenimo ir pašaukimo misija laikė tylų, kantrų ir dorą kasdienį darbą: tarnystę Dievui ir žmonėms.

Apibendrintai ir iš laiko perspektyvos žvelgiant į Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus nuveiktus darbus galima išskirti kelis reikšmingus jo veiklos periodus:

1) dvasinės studijos Rusijos imperijoje ir užsienyje, rengimasis kunigystei ir Marijonų ordino steigimas Marijampolėje;

2) sunkus, skausmingas, dvasiškai bei fiziškai įtemptas ganytojavimas 1918–1925 m. tautiniu bei konfesiiniu požiūriu margoje Vilniaus vyskupijoje bei permainingi santykiai su lenkiška krašto administracija ir šalies valdžia;

3) nevienareikšmiai santykiai su Lietuvos valdžia, dvasininkija ir sudėtingas Lietuvos bažnytinės provincijos kūrimas 1925–1926 m. Kaune;

4) Lietuvos konkordato projekto su Šventuoju Sostu rengimas 1926–1927 m. pradžioje.

Į Vilniaus vyskupo postą J. Matulaitis-Matulevičius buvo paskirtas daugiausia dėl Lietuvos Valstybės Tarybos, Žemaičių vyskupo Pranciškaus Karevičiaus, Šventojo Sosto nuncijaus Vokietijoje (Miunchene) Eugenio Pacellio bei Vokietijos katalikų centro partijos lyderio ir Reichstago nario Matthiaso Erzbergerio bendrų, atkaklių pastangomis. Ir pirmiausia todėl, kad Lietuvos Taryba organizuodama valstybės atkūrimą Vilniaus vyskupu, daugiausia politiniais sumetimais, būtinai norėjo matyti susipratusį ir sąžiningą lietuvį. Tuo tarpu pats pretendentas šių aukštų pareigų vengė ir kiek galėdamas bandė priešintis. Štai, pavyzdžiui 1918 m. birželio pirmomis dienomis laiške lenkų vienuoliams marijonams kunigas nominatas rašė: „Mano kandidatūra į Vilnių vėl išstatė <...>. Vilniuje nepatenkinčiau nei lenkų, nei lietuvių, nei pagaliau baltgudžių, o pats būčiau politinių intrigų auka. Gelbėkite mane. Kreipkitės į nunciatūrą, arkivyskupą, į vyskupą Pžedzieckį, į Ledochovskį, parašykite į Friburgą, jie irgi turi rūpintis, kad mane nepaskirtų Vilniaus vyskupui.“

Tačiau veiksmingesnės pagalbos šiuo subtiliu reikalu kunigas J. Matulaitis-Matulevičius tuomet iš niekur nesulaukė. 1918 m. spalį popiežius Benediktas XV jį paskyrė Vilniaus vyskupu. J. Matulaičio-Matulevičiaus konsekracija į Vilniaus vyskupus įvyko 1918 m. gruodžio 1 d., o ingresas į Vilniaus katedrą – gruodžio 8 d.

Kaip pastebi lenkų istorikas vienuolis, palaimintojo Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus biografas Tadeušas Gurskis, dirbti Vilniaus vyskupui teko labai dramatišku laiku ir sudėtingomis aplinkybėmis. XX a. pr. Vilniaus vyskupijoje gyveno apie 3,2 milijono gyventojų. Iš jų katalikai sudarė apie 41,5 %, stačiatikių irgi būta apie 41,9 %, judėjų – 15,2 %. Apie 1,6 mln. gyventojų laikė save gudais, o po 300 000 lenkais ir lietuviais. Be to, laikotarpiu įtemptas politiniu atžvilgiu ir lengvai pažeidžiamas socialiniu aspektu: po ilgametės alinančios vokiečių okupacijos kraštas ekonomiškai nualintas,

apvogtas, o kai kurios apskritys tiesiog ant bado briaunos; žiaurus karas tarp Lenkijos ir Rusijos, tarp Lietuvos ir Lenkijos, bolševikų propaganda, invazija arba jos grėsmė, aktyvus bolševikų pogrindis, socialiniai neramumai, ksenofobijos ir antisemitizmo protrūkiai. Kitos pokario suirutės. O kur dar per visus tuos šešerius metus beveik nenutrūkstančios kai kurių tarnystės brolių išradingos ar atvirai melagingos intrigos prieš vyskupą, skundai Lenkijos primui ir pačiam popiežiui?

1925 m. vasario 10 d. sudarytas Lenkijos konkordatas su Vatikanu situaciją pakeitė. Vilnija formaliai liko Lenkijos bažnytinėje organizacijoje, o Vilniaus vyskupija pakelta ligi arkivyskupijos rango. Viena vertus, tai buvo akivaizdus Lietuvos istorinės sostinės ir visų krašto tikinčiųjų dvasinis pripažinimas ir formalus laimėjimas. Kita vertus, kaip rodo išlikę istoriniai šaltiniai, konkordato kai kurių straipsnių turinys bei vėlesnė įvykių seka ir raida – Lenkijos valdžios bandymas kiekiau priirti Vilnių ir Vilniją prie Lenkijos valstybės, pasitelkiant katalikybę suvienodinti, unifikuoti tautiškai margą Lenkiją, ypač jos rytinius „kresus“.

Lenkijos valdžiai spaudžiant, jau 1925 m. vasaros pabaigoje pasitraukęs iš Vilniaus vyskupo sosto vyskupas J. Matulaitis-Matulevičius išvyko į Romą. Čia jis ketino pasilikti ilgai ir kurti marijonų vienuolių centrą. Tačiau dėl trečio dešimtmečio viduryje susiklosčiusių itin painių Lietuvos ir Šventojo Sosto politinių ir diplomatinių santykių šiems vyskupo planams nebuvo lemta išsipildyti. Popiežius Pijus XI, puikiai asmeniškai pažinojęs buvusį Vilniaus vyskupą, ir Vatikano valstybės sekretorius kardinolas Pietro Gasparris su kilniuotu J. Matulaičiu-Matulevičiumi siejo daug didesnes viltis. Vatikano hierarchų nuomone, buvusio Vilniaus vyskupo kandidatūra buvo tinkamiausia specialiai misijai į maištingąją Lietuvą, į jos laikinąją sostinę Kauną. Į Lietuvą su specialia misija siunčiamam vyskupui iš esmės buvo keliami trys uždaviniai: 1) įvertinti katalikybės padėtį Lietuvoje; 2) parengti Lietuvos katalikų bažnyčios organizacinės reformos projektą; 3) harmonizuoti Lietuvos ir Vatikano politinius ryšius ir atkurti diplomatinius santykius, kurie buvo nutrūkę po Lenkijos ir Vatikano konkordato sudarymo.

Deja, tenka pabrėžti ir pripažinti, jog tuometinė Lietuvos valdžia diriguojama krikščioniškosios demokratijos, akinama įvairių politinių ir ideologinių bei personalinio pobūdžio egoistinių interesų, nenorėjo, kad buvęs Vilniaus vyskupas J. Matulaitis-Matulevičius taptų apaštalinio vizitatoriumi Lietuvoje. Kaune labiausiai bijota, kad J. Matulaitis-Matulevičius atvyksta „parengti sau arkivyskupo vietas“; kad po šios misijos jis gali būti paskirtas Vatikano nuncijumi arba internuncijumi Lietuvoje. Žinodama apie idealistinį J. Matulaičio-Matulevičiaus atsidavimą savo tarnystei, nusistatymą jokių būdu neiškelti lietuvių bei lietuviybės prieš kitas čia gyvenančias tautas, jo nuostatą visoms tautinėms mažumoms būti vienuo d ai teisingu bei turėdama karčią patirtį su neseniai iš Lietuvos prievarta jau išsiųstu vienu apaštalinio vizitatoriumi (Antonino Zecchinis iš Lietuvos buvo išvartytas 1925 m. vasarą) tuometinė Lietuvos valdžia nemanė, kad buvęs Vilniaus vyskupas galėtų būti jai parankus Šventojo Sosto atstovas Lietuvoje. Todėl dr. Leono Bistro vyriausybė stengėsi J. Matulaitį-Matulevičių atkalbėti nuo šios misijos ir tėvynę ir kurį laiką vilkino priimti Vatikano pasiūlytą apaštalinio vizitatoriaus kandidatūrą.

Kad arkivyskupui J. Matulaičiui-Matulevičiui sukurtytų su specialia apaštaline misija atvykti į Lietuvą, Lietuvos valdžia tuomet griebėsi įvairių poveikio priemonių: moralinių ir administracinių. Pats J. Matulaitis-Matulevičius įvairių „geruolių“ buvo įkalbinėjamas nevykti į Lietuvą todėl, kad tai neva esanti aiški lenkų šovinistų provokacija, kuriai pasiduoti nederėtų. Nėgana to, atsargiai buvo užsiminta, kad siekdami

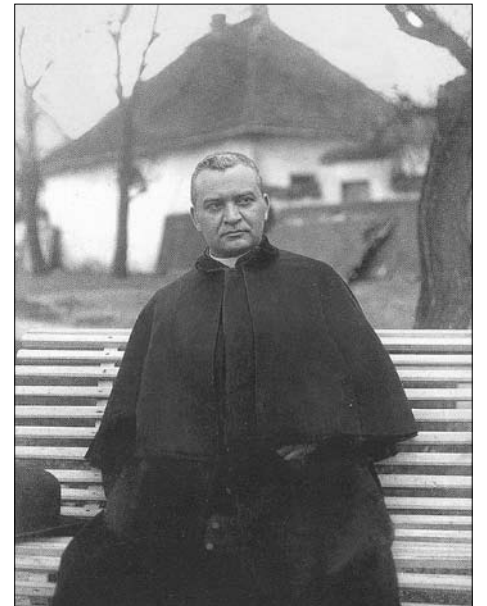
provokacijos prieš Lietuvą į arkivyskupo asmenį lenkai Lietuvoje galėtų net pasikėsinti. Iš esmės tuo pačiu metu jau oficialiai Vatikanui pareikšta, kad J. Matulaitis-Matulevičius oficialiai nėra Lietuvos pilietis ir neturi Lietuvos paso. Todėl norint jam atvykti į Lietuvą reikalingas Lietuvos valdžios sutikimas ir lietuviška viza. Formaliai žvelgiant tai buvo tiesa. Nors ir gimęs caro valdomoje Lietuvoje (1871 m. Lūginės kaime, netoli Marijampolės), dėl susiklosčiusių aplinkybių iš tiesų J. Matulaitis-Matulevičius lietuviško paso niekada neturėjo ir formaliai Lietuvos Respublikos piliečiu nebuvo. 1918–1925 m. gyvendamas ir vyskupaudamas lenkų okupuotame Vilniuje formaliai buvo Lenkijos valstybės pavaldinys.

Kita vertus, situaciją analizuojant plačiau ir giliau, sunkoka būtų teigti, jog J. Matulaičio-Matulevičiaus kandidatūrai į Lietuvos arkivyskupus ar į Vatikano nuncijus ar internuncijus Lietuvoje, Kaune, tuomet buvo priešinamasi tik dėl subjektyvių priežasčių. Mūsų supratimu, buvo ir keletas gana objektyvių aplinkybių, kurios lėmė būtent tokią Lietuvos valdžios vyrų poziciją. Buvęs Vilniaus vyskupas iš esmės buvo apolitiškas ir pasiryžęs rūpintis tik grynai pastoraciniais, sielovados ir Katalikų Bažnyčios reikalais. Prisimenant valdančiosios krikščioniškosios demokratijos koalicijos sieki išsilaikyti valdžioje, vis didėjančius vidaus politinius pasistumdymus su oponentais, pirmiausia liaudininkais, tautininkais bei socialdemokratais, o iš dalies ir su žydų bei gudų tautinėmis mažumomis, tvirtas vyskupo nusistatymas nedalyvauti jokiuose politiniuose žaidimuose bei nepalaužiamą pilietinę poziciją, vargu ar galėjo būti politiškai labai patrauklūs dalykai valdančiajai koalicijai, kuri Katalikų Bažnyčios asmenyje buvo linkusi turėti tvirtą ir patikimą užnugarį. O galbūt netgi ir ideologinį sąjungininką ar partnerį. Juolab, kad tuomet jau sparčiai artėjantys Trečiojo Seimo rinkimai krikščionių demokratų valdžiai kėlė daug ir pagrįstų rūpesčių, ar pavyks juos laimėti.

Tokiomis aplinkybėmis Katalikų Bažnyčios episkopato, ir pirmiausia, jos eventualaus vadovo arkivyskupo vienoks ar kitoks nusistatymas galėjo paveikti situaciją ir nulemti, į kurią pusę pasvirs parlamento rinkimų svarstyklės. Tiesa, čia pat kartu turime pažymėti, jog bandymams daugiau ar mažiau, vienokia ar kitokia forma įtraukti dvasininkus bei bažnyčią į politiką tuomet pritarė ne visi krikščioniškosios demokratijos koalicijos veikėjai ir šalininkai. Štai žinomas filosofas, ateitininkų sąjūdžio ideologas, profesorius Stasys Šalkauskis mąstė pilietiščiau ir gana griežtai atsiliepė apie tokias valdančiųjų tendencijas.

Antra vertus, atsižvelgiant į tuometinį iracionaliai susiklosčiusį Lietuvos politinį-teritorinį konfliktą su Lenkija, kuriame abi pusės nelabai paisė pilietiško principo ir dažniau buvo linkusios remtis nacionalizmo ideologija, vyskupo J. Matulaičio-Matulevičiaus kandidatūra į Lietuvos arkivyskupus ar nuncijus / internuncijus, lietuvių valdančiajam elitui galėjo atrodyti nelabai patraukli ir dėl vyskupo „pernelyg didelės“ pakantos bei atidos kitataučiams. Šiuo atveju pirmiausia katalikams lenkams, kuriems palankumą rodė nuolat ir kiekviena pasitaikiusia proga.

Netgi grynai politiniais sumetimais ir tik dėl lenkų valdžios nusistatymo išstumtas iš Vilniaus vyskupo sosto, J. Matulaitis-Matulevičius lenkiškajai visuomenei jokių pavidalų nejuto ir neišreiškė net mažiausio nepasitenkinimo. 1925 m. rugpjūčio pradžioje atvykęs į Romą jis sąmoningai apsigyveno pas lenkų rezurekcionistų vienuolius, kad lenkų visuomenė „nemanytų, kad aš ant jų pykstu ir nenoriu daugiau jų žinoti“. Vos išikūręs Romoje buvęs Vilniaus vyskupas skubėjo aplankyti Lenkijos ambasadą Vatikaną bei čia gyvenusius „žymesnius lenkus“. Kartu su lenkų maldininkais, tuomet atvykusiais į Romą Lenkijos ir Vatikano konkordato sudarymo proga, vyskupas J. Matulaitis-Matulevičius dalyvavo Pijaus

Kun. Jurgis Matulaitis Bielianuose, apie 1917 m. Nuotrauka iš: Tadeusz Górski MIC „Palaimintasis Jurgis Matulaitis“, Kaunas: Marijonų tautininkų centro leidykla, 2009.

XI jiems specialiai laikomose Mišiose, o vėliau – ir kolektyvinėje audiencijoje pas Šventąjį Tėvą, su tikslu, „kad matytų lenkai, kad aš jokio pykčio ant jų neturiu. Kalbose, kur galėdamas ir kiek galėdamas, ką buvau gero patyręs pas lenkus ir Lenkijoje, gyriau. Tegul Viešpats Dievas juos visus laimina ir visa gera jiems teikia“.

Žinia, jog tokia vien kilniu principu paremta vyskupo veikla Amžinajame mieste, nepraslydo nepastebėta pro čia rezidavusių lietuvių diplomatų – Valdemaro Čarnecko, Juozo Macevičiaus, etc – akis ir vargu ar galėjo tenkinti labiau politiškai „praktišką“ ir pagal partijas bei tautiškai angažuotą Lietuvos valdžią. Prisimenant, jog „šaltumu lietuviams“ vyskupas-nominatas savo tautiečių buvo kaltinamas dar 1918 m. bei atsižvelgiant į vyskupo krikščionišką, pilietinę laikyseną vėlesniais metais, regis, galima teigti, jog tokie ar panašūs priekaištai J. Matulaičiui-Matulevičiui Lietuvos valdžios koridoriuose galutinai, tikriausiai, nebuvo išnykę ir mūsų aptariamuoju laikotarpiu.

Savo principinį nusistatymą J. Matulaičio-Matulevičiaus misijos atžvilgiu Lietuvos valdžia pakeitė tik tada, kai galutinai įsitikino, jog vyskupo misija Lietuvoje bus trumpa, konkreti ir nesikertanti su Lietuvos valstybės bei lietuvių politinio ir dvasininkijos viršūnių interesais bei reikalavimais.

Žvelgiant retrospektyviai, istoriškai galima sakyti, kad popiežiaus Pijaus XI apsisprendimas 1925 m. gruodį vyskupą J. Matulaitį-Matulevičių pakelti Adulos titulinio arkivyskupo ir kaip apaštalinio vizitatoriaus su specialia misija pasiųsti Lietuvon buvo išvalgis, sėkmingas ir suinteresuotoms šalims tikrai naudingas popiežiaus diplomatinis žingsnis. Ši Pijaus XI apsisprendimą lėmė pora reikšmingų veiksnių ir aplinkybių: 1) palyginti ilgametė asmeninė pažintis ir bičiulystė su J. Matulaičiu-Matulevičiumi – ši pažintis užsimezgė dar 1919 m. ir daugiausia laišku forma iš esmės tęsėsi ligi pat arkivyskupo Jurgio mirties 1927 m. sausio 27 d.; 2) moralinės ir profesinės arkivyskupo Jurgio savybės: 1918–1925 m. būdamas Vilniaus vyskupu J. Matulaitis-Matulevičius parodė išskirtinę tautinę toleranciją, politinę išmintį, didžiulę kantrybę ir atsidavimą bažnyčiai.

J. Matulaitis-Matulevičius ir Achillo Ratti – būsimasis popiežius Pijus XI – puikiai asmeniškai buvo pažįstami, regis, dar nuo 1919 m. pavasario, kada pirmasis dar buvo Vilniaus vyskupu, o antrasis – Vatikano nuncijumi Lenkijoje bei apaštališkuoju vizitatoriumi Lietuvoje.

Tęsinys kitame numeryje

*Pranešimas skaitytas per palaimintojo arkivyskupo Jurgio Matulaičio 140-ųjų gimimo metinių minėjimą „Nepažintasis arkivyskupas Jurgis Matulaitis“ 2011 m. balandžio 13 d. Signatarų namuose.

Lietuvos sukilimų istorija

Dokumentas apie 1831 metų sukilimo dalyvius

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Vilniaus gubernijos valdyba ir Vilniaus Valstybės turtų rūmai kelerius metus aptarinėjo, kaip atlyginti kai kuriems Vilniaus gubernijos gyventojams už 1815 m. rusų kariuomenei patiektus produktus.

Pavyzdžiui, gubernijos valdyba 1847 m. vasario 12 d. apsvarstė Vilniaus karinio gubernatoriaus 1846 m. gruodžio 31 d. pasiūlymą tuo klausimu. Privačių dvarų valdytojams už 1815 m. vasario mėnesį kariuomenei patiektus pašarus ir kt. reikėjo išmokėti 65 911 sidabro rublių ir 6^{5/7} kap. Šitokia pinigų suma pripažino Valstybės kontrolė. Svarstymo protokolą gubernijos valdyba persiuntė Vilniaus valstybės turtų rūmams.

Tačiau ar dvarininkai ir kiti asmenys, kuriems norėta atsilvyginti pinigais, nebuvo „nusidėję“ valdžiai? Karo ministerijos departamentai privalėjo surinkti žinias, ar tiems asmenims ir dvarams netaikytinos kokios nors valstybės nuobaudos. Atlyginimo klausimus svarščiusiems valdžios pareigūnams buvo pravartu prieš akis turėti 1831 m. sukilimo dalyvių sąrašą.

Lietuvos valstybės istorijos archyvo byloje „Apie Vilniaus gubernijos dvarams priklausčius rekvizavimo pinigų už 1815 metais kariuomenei patiektus produktus“ (fondas 525, apyrašas 13, byla 433) yra sukilimo dalyvių spausdintas abėcėlinis sąrašas – „Sąrašas asmenų, dalyvavusių 1831 metais vykusiame maište“ (lapai 33–38). Irašyti 326 asmenys.

Žinoma, tai tėra tik dalies rusų valdžios lenkų maištu vadintame sukilime dalyvavusių žmonių pavardės: tik privačių dvarų savininkų ar valdytojų, iš kurių kai kas galėjo pretenduoti į kompensaciją už kadaise valdžiai padarytą paslaugą. Sąrašas nėra valstybiniuose dvaruose gyvenusių sukilimo dalyvių, nėra nė vieno valstiečių luomo atstovo, miestelėnų. Sąrašas nėra išsamus ir kitu požiūriu: vieni asmenų pažymėta tiksliai gyvenamoji vieta, o kitų – tik apskritys; retai kur nurodytas bendrapavardžių asmenų giminystės ryšys; daugelio asmenų yra tik pavardės be vardų ir kilmės vietų; daug kur pasigendama žmogaus užsiėmimo ir pan. Tačiau sąrašo antroje skiltyje pateikta vertingų žinių apie žmonėms pritaikytas bausmes arba atleidimą nuo tardymo, teismo ir kt.

Sąrašas pasitaiko gana gerai žinomų ano meto žmonių. Bajorai skiriami į dvi kategorijas: smulkiuosius bajorus – šlėktas ir žemės bei baudžiauninkų turėjusius dvarininkus (rus. *ушхотич и дворянин*). Šalia universiteto studento yra ir universiteto akademikas. Tačiau akademikas nėra universiteto dėstytojas. Pasak rusų kalbos aiškinamųjų žodynų, seniau akademikais kartais vadinti akademijos kursą baigę arba joje besimoką studentai. Be to, galbūt akademikais vadinti ne tik Vilniaus universiteto, bet ir 1832 m. universitetą uždarius dešimtmetį veikusios Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos ir 1844 m. į Peterburgą iškeltos Vilniaus dvasinės akademijos auklėtiniai.

Kai kurie sąrašo paminėti sukilimo dalyviai jau buvo mirę, kiti ištremti, pasitraukę į užsienį ir t. t. Daugelio sukilėlių dvarai konfiskuoti – atiduoti valstybės išdui, Valstybės turtų ministerijos žiniai. Kai kurių dvarų tikslesnę vietą dabar sunkoka nustatyti: dvarų ar jų vietoje buvusių kaimų ir viensėdžių vardai per 180 metų išdilo, be to, tie vardai senuosiuose rusiukuose dokumentuose dažnai labai skyrėsi nuo jų lietuviškų pavadinimų.

1915 m. Vilniaus arba Lietuvos Vilniaus gubernija apėmė ir 1843 m. įsteigtą Kauno guberniją. Tad norėta atlyginti dabartinės Lietuvos didžiosios dalies privatiems dvarininkams, išskyrus Prūsijai priklausiusį Klaipėdos kraštą, Lenkijos Karalystės sudėtyje buvusią Užnemunę, Kuršui priklausiusią Palangą bei Gardino gubernijos sudėtyje buvusius pietinius dabartinių Varėnos ir Lazdijų rajonų pakraščius su Druskininkais. Tiesa, tam tikra anos Vilniaus gubernijos teritorija, pirmiausia Ašmenos ir Breslaujos, taip pat Užnerio (vėliau Švenčionių) apskričių dalys dabar priklauso Baltarusijai. Kadangi iki 1843 m. buvusios Upytės apskrities centras buvo Panevėžys, todėl apskrities pavadinimas sąrašė įvairuoja: kur Upytės, o kur Panevėžio.

Kalbamas sukilėlių sąrašas, atrodo, niekada netyrinėtas: yra tokių dokumentų byloje, kuri kol kas nepatraukė istorikų dėmesio. Dokumentas neminimas 1974 m. išėjusioje Felikso Sliesoriūno studijoje „1830-1831 metų sukilimas Lietuvoje“.

Pabandysime sąrašą peržvelgti, stabteldami ties kai kuriais jame paminėtais asmenimis.

Telšių apskrities šlėkta Juozapas Andriuškevičius, teismo nuosprendį patvirtinus (konfirmavus) kariniam gubernatoriui, atiduotas

kareiviui į Kaukazo korpusą. Dvarininkas iš Kauno Simonas Andriuškevičius pripažintas 2-os kategorijos valstybiniu nusikaltėliu, o jo dvaras paimtas valstybės išdan. Tokiais pačiais nusikaltėliais pripažinti dar trys Andriuškevičiai, tarp kurių buvo šlėkta Vincas Andriuškevičius iš Raseinių apskrities Gumatiškių kaimo.

Jurbarko ekonomijos buhalteris Adomavičius nuo teisminės atsakomybės atleistas. Vilniaus miesto tikrasis bajoras Stanislovas Adomavičius, vilnietis šlėkta Mateušas Adomavičius ir Adomavičius iš Upytės apskr. Grūžių (dabar. Pasvalio r.) dvaro ištremti, o dvarai konfiskuoti. 2-os kategorijos valstybiniu nusikaltėliu pripažintas Užnerio apskr. matininkas Motiejus Adamkavičius, dvaras konfiskuotas. Jokia atsakomybė netaikyta Barborai Adamkauskienei (Adamkovskai) iš Telšių apskrities.

Nuo teismo atleistas Kauno apskr. dvarininko Kolakovskio girininkas Abramavičius, o Raseinių apskr. Užūnų k. šlėkta Mykolas Abramavičius pripažintas 2-os kat. nusikaltėliu, dvaras atiduotas išdui. Nuo tardymų atleisti net 8 Burbos, tarp jų matininkas Ignotas Burba, Šiaulių apskr. ribinis teisėjas Juozapas Burba ir kažkoks studentas Burba. Ukmergės apskr. dvarininkui Vasiliui Blaževičiui aukščiausiąja, t. y. caro, malone leista grįžti į Rusijos valstybę.

Šlėkta, Breslaujos apskr. Gelianovo kunigų bazilijonų vienuolyno diakonas Augustinas Vyšniauskas pripažintas 2-os kategorijos nusikaltėliu, dvaras paimtas išdan. Antrąjį Augustiną Vyšniauską, kunigą iš tos pačios apskrities Kazitiškio (dabar Ignalinos r.) vienuolyno, gubernijos valdyba 1936 m. kovo 13 d. pripažino tremtiniu, o dvarą paėmė į valstybės išda.

Gubernijos tardymo komisija 1833 m. rugsėjo 8 d. nutarė konfiskuoti bajoro Liucijono Veisenhofo Jūžintų dvarą Ukmergės apskr. ir atėmė teisę paveldėti tėvų valdomą dvarą.

Neturint aiškių nusikaltimo įrodymų, nutrauktas Karvio (dabar Vilniaus r.) klebono Juozapo Volko ir Merkinės dominikonų vienuolyno kunigo Felikso Vildzevičiaus bylų tyrimas. Dėl tų pačių priežasčių nutrauktos Telšių rotušės sekretoriaus Felicijono Vaišvilos ir dar 6 Vaišvilų iš Telšių, Raseinių ir Panevėžio apskričių bylos.

Šiaulių apskr. Padubysio bazilijonų vienuolyno vikaras Inocentas Volčackis gubernijos tardymo komisijos nutarimu, patvirtintu karinio gubernatoriaus ir Rusijos vidaus reikalų ministro, „pašalintas iš šio krašto“ (matyt, kažkur ištremtas). Užtat Ariogalos parapijos klebonas kun. Kazimieras Vizgirdas tardymo komisijos pripažintas 3-ios kategorijos valstybiniu nusikaltėliu ir „jam paskelbtas maloningiausias (t. y. paties caro) atleidimas“.

Tardymo komisija nuo atsakomybės atleido kolegijos asesorių, Kražių gimnazijos mokytoją Vincentą Gurčiną. Gubernijos valdybos 1836 m. rugpjūčio 28 d. nutarimu paliktas dvaras Trakų apskr. dvarininkui Juozapui Gediminui. Caro malone nuo bet kokios atsakomybės atleistas Žemaičių vyskupas kunigaikštis Juozapas [Arnulpas] Giedraitis (mires 1838 m.). Tačiau Ipolitas Giedraitis iš Jurbarko pripažintas valstybės tremtiniu ir dvarai konfiskuoti. Tarp sukilėlių buvo Stanislovas ir Albertas Gorskiai iš Telšių apskrities bei Adomas ir Jonas Gorskiai iš Vilniaus apskrities.

Nuo tardymo ir teismo atleistas kažkoks Hopenas, bernardinų ordino vienuolis. Gubernijos valdybos 1835 m. rugsėjo 8 d. nutarimu laisvas paliktas ir Ukmergės apskr. dvarininkas Petras Hopenas.

Nuo tardymo ir teismo atleistas Telšių apskr. valstybinio banko kanceliaristas (raštininkas) Jokūbas Grinevičius. Gubernijos valdybos 1835 m. birželio 18 d. nutarimu nuo sekvestro (draudimo naudotis) atleistas Ignoto Grinevičiaus Možuncių (?) dvaras Kauno apskrityje. Upytės apskr. Krinčino parapijos vikaras Jurgis Grinevičius pripažintas 3-ios kategorijos nusikaltėliu „su įkurdinimu gyvenamojoje vietoje“. Tardymo komisija nustatė, kad Varnių parapijos dvasininko Tomo Dobševičiaus byloje „nėra jokių įrodymų apie neteisėtus veiksmus“ ir tyrimą nutraukė.

Nuo tardymo ir teismo atleisti keli Žilinskai ar Žilinskiai. Tarp jų: Raseinių apskr. Viduklės (orig. *Средний*) miestelio dvarininkas Mykolas Žilinskas, Trakų apskr. dvarininkas Juozapas Žilinskas, Palomenės (Kaišiadorių r.) klučvaitis (vaitas) Tomas Žilinskas, bajoras iš Trakų apskr. Balninkų (dabar Alytaus r.) Vincentas Žilinskas, Nedzingės (Varėnos r., orig. *Надзвук*) dvarininkas Leonardas Žilinskas, Ašmenos apskr. Krėvos parapijos kunigas Kazimieras Žilinskas.

Leista sugrįžti į tėvynę, pripažintam 3-ios kategorijos nusikaltėliu Florijonui Žukauskui iš Širvintų parapijos. Laisvėje palikti Užnerio

50 litų moneta, skirta 1831 m. sukilimui ir jo herojės Emilijos Pliaterytės 200-osioms gimimo metinėms. Monetos briaunoje yra užrašas: „1831 SUKILIMAS“. Dailininkas Giedrius Paulauskis. Išleista 2006 m. Moneta nukaldinta UAB „Lietuvos monetų kalykla“

apskr. Karkaziškių (netoli Pabradės) parapijos kunigas Simonas Žukauskas ir Nemenčinės klučvaitis Žukauskas. Tačiau Vilniaus universiteto studentas Adomas ir universiteto akademikai Aleksandras ir Juozapas Žukauskai bei Šiaulių apskr. bajoras Pranas Žukauskas pripažinti 2-os kategorijos nusikaltėliais, o jų dvarai konfiskuoti.

Nuo persekiojimo atleistas Trakų apskr. dvarininkas, valstybės patarėjas Martynas Zaleskis; dvaras paliktas jam. O Karolio Zaleskio iš Ukmergės apskr. Kozeliškių kaimo dvaras konfiskuotas. Tremtiniu pripažintas buv. Vilniaus universiteto studentas Viktoras Zenkevičius, jo dvaras paimtas valstybės išdan.

Nuo tardymo ir teismo atleisti Raseinių apskr. ribinis teisėjas Kiprijonas Ivanavičius ir Šiaulių apskr. Žarėnų parapijos kunigas Sigismundas Izdebskis.

Raseinių apskr. dvarininką Antaną Kazauską gubernijos valdyba 1837 m. sausio 8 d. pripažino „aktyviu maišto dalyviu, visus jo dvarus paimant į išda“.

Prie 2-os kategorijos valstybiniu nusikaltėliu 1835 m. rugsėjo 11 d., konfiskuojant visus jo dvarus, priskirtas Nikodemus Komaras, tarnavęs civilinėje tarnyboje Raseinių apskrityje. Laisvas paliktas buvęs Lenkijos kariuomenės pulkininkas, iš Ukmergės apskr. kilęs Juozapas Komaras.

Valdininką iš Utenos Antaną Kuliešą gubernijos tardymo komisija pripažino 3-ios kategorijos nusikaltėliu ir jam leista grįžti į savo dvarą, „jeigu jį turi“. I ankstesnę gyvenamąją vietą sugrąžintas Šeduvos šlėkta Polikarpas Kuncevičius. Panevėžio dvarininkas Adolfas Kublickis irgi pripažintas 3-ios kategorijos nusikaltėliu ir jam leista dvaru naudotis.

Nuo teismo persekiojimo atleistas Šiaulių apskr. bajorų maršalka Elizijus Kaunackis su žmona; leista dvarais naudotis. Upytės apskr. dvarininkas iš Mildžiūnų k. (o gal tai Meldžiūnų kaimas Pakruoj r.?) Liudvikas Lopacinskis pripažintas 2-os kat. nusikaltėliu; jeigu bus sugautas, tai bus perduotas teismui; dvarai konfiskuotini. 2-os kat. nusikaltėliu pripažintas Vilniaus universiteto studentas Tadas Marcinkevičius, o jo dvarai paimti išdan. Konfiskuotas ir Stanislovo Marcinkevičiaus, šlėktos iš Raseinių apskr. Vaškučių viensėdžio, dvaras.

Vilniuje gyvenęs Telšių apskr. šlėkta Mi-neika paleistas iš arešto ir apgyvendintas ankstesnėje vietoje. Ramygalos parapijos kunigas Jurgis Mažeika paskelbtas 3-ios kat. nusikaltėliu, suteikus jam „maloningiausiąjį atleidimą“. Tuo tarpu Vilniaus Aušros vartų vienuolyno klieriko Justino Mažeikos bet koks dvaras konfiskuotinas. Sukilime dalyvavo broliai Titas ir Jokymas Mažeikos iš Užnerio apskr. Kolodnos dvaro.

Feliksas Medekša, bajoras iš Kauno apskr. Taučiūnų (dabar Kėdainių r.), pripažintas 2-os kat. nusikaltėliu, jo dvarai paimti išdan.

Rusijos susisiekmio kelių inžinierių korpuso poručikas Jaroslavas Narbutas paskelbtas 2-os kat. nusikaltėliu, dvarai konfiskuoti. Tuo tarpu Lenkijos kariuomenėje kapitonu tarnavusio Juozapo Narbuto iš Šiaulių apskr. dvaras gubernijos valdybos 1836 m. rugpjūčio 28 d. nutarimu nuo sekvestro atleistas.

Nuo tardymo ir teismo atleista kunigaikštienė Oginskienė iš Raseinių apskr. Tačiau Trakų apskr. dvarininkas kunigaikštis Gabrielius Oginskis pripažintas 1-os kat. nusikaltėliu ir jo dvarai paimti išdan. Dar buvo sukilimo dalyviai Kazimieras ir Tadas Oginskiai, Lenkijos Karalystės gyventojai.

Juozapas Olšanskis iš nežinia kokios apskrities Lekniškių kaimo pripažintas 5-os kat. nusikaltėliu ir jam leista grįžti į tėvynę. Telšių apskr. dvarininkas Jonas Pilsudskis nuo tardymo ir

teismo atleistas, tačiau nuo dvarų sekvestro neatleistas, kol nepadengs iš Telšių banko išieškotų valstybės pinigų. Konfiskuotini Kaltinėnų parapijos šlėktų dvarai – Tomo Pilsudskio iš Mažeikiškių dvaro ir Antano Pilsudskio iš Misnių viensėdžio (bene tai dabartiniai Mažuolių ir Misaičių kaimai?).

Nuo bet kokios atsakomybės atleistas Šiaulių apskr. dvarininkas, kolegijos sekretorius Adolfas Pšeciševskis. O buvęs Raseinių apskr. bajorų maršalka Antanas Pšeciševskis pripažintas 1-os kat. nusikaltėliu, dvarai paimti išdan.

Nuo tardymo ir teismo atleisti: buvęs Vilniaus teismo pirmininkas Antanas Pomarnackis ir Ukmergės apskr. Kšičeniškių (?) dvarininkas Julijonas Pomarnackis.

I laisvę paleista Ukmergės apskr. Traulės (gal Traupio?) dvarininkė Sesickienė ir tos pačios apskrities buv. ribinis teisėjas Feliksas Sesickas.

Atsargos poručikas iš Raseinių Sidaravičius ir jo sūnus Viktoras Sidaravičius pripažinti 2-os kat. nusikaltėliais, dvarai paimti išdo žinion.

Nuo tardymo ir teismo atleistas Raseinių apskr. gydytojas Slavinskas. Joks persekiojimas netaikytinas Trakų apskr. teismo teisėjui Aleksandrui Turui, apie ką jam išrašytas atitinkamas pažymėjimas. Nuo tardymo ir teismo atleistas Punios dvarininkas Stanislovas Turas. Tačiau Trakų apskr. dvarininkas Karolis Turas pripažintas 2 kat. nusikaltėliu, dvarai konfiskuoti.

I savo dvarus leista grįžti grafams Tiškevičiams: Juozapui, Ašmenos apskr. bajorų maršalkai, ir Stanislovui, Šiaulių apskr. dvarininkui. Trečias Tiškevičius, Albertas, pripažintas 2-os kat. nusikaltėliu ir jo dvarai konfiskuoti.

I ankstesnę gyvenamąją vietą leista grįžti Vilniaus ir Minsko gubernijų dvarininkui grafiui Konstantinui Tyzenhauziui.

Buv. Trakų miesto teismo teisėjo Juozapo Tanskio dvarą tardymo komisija pripažino laisvu ir atidavė valdyti jo vaikams. Nekaltu pripažintas Trakų miesto teismo teisėjas Gedeonas Tanskis. Trakų apskr. dvarininkui Feliksui Tanskiui dvarus valdyti uždrausta tol, kol baigsis byla dėl valdiško turto Trakuose išgrobstymo.

Nuo tardymo ir teismo atleistas baronas Ferdinandas Frankas iš Ukmergės apskr. Kukutiškių dvaro. Trakų apskr. Daugiališkio (tikriausiai Daugirdiškio? – red. past) seniūnijos šlėktos Benedikto Chodzko dvarą tardymo komisija pripažino konfiskuotinu, tačiau paliko savininkui teisę prašyti išteisinimo.

Gubernijos valdybos 1835 m. lapkričio 28 d. nutarimu valstybės išdan paimtas Ukmergės apskr. dvarininko Jeronimo Civinskio Mituvos dvaras. 2-os kat. nusikaltėliu pripažintas, dvarai konfiskuoti, Raseinių kunigų pijorų mokyklos mokytojas Vilhelmas Šteinas. Šitokiais nusikaltėliais pripažinti akademikai Juozapas ir Adomas Eidrigevičiai iš Panevėžio apskr. Vardašių kaimo; abiejų dvarai paimti išdan. Tos pačios apskrities teismo posėdininkui Tomui Eidrigevičiui leista naudotis savo dvaru, pritaikius maloningiausiąjį atleidimą nuo bausmės.

Nuo teismo ir tardymo atleisti Jazdauskai: Vilniaus apskr. Daubariškių k. šlėkta Florentijus ir Šiaulių apskr. dvarininkas Pranciškus. Tokia pat malonė suteikta Upytės apskr. valstybinio banko išdininkui Felicijonui Jaloveckui.

Už 1815 m. kariuomenei patiektus produktus Valstybės kontrolė numatė Vilniaus gubernijoje išmokėti pinigų iš viso 238 asmenims, parapijoms ir bažnyčių dvarams, žydų kahalams, seniūnijoms bei viensėdžiams. Tik dvarų buvo žymiai daugiau negu jų savininkų: mat kai kurie dvarininkai turėjo ne po vieną, o daugiau dvarų – nuo 2 iki 10 (Romeris).

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Žaidimas Lenkijos istorijos korta

Antanas Rimantas ŠAKALYS, Vilnius

Kai kurie naujieji mūsų istorikai pamėgo žaisti Lenkijos istorijos korta, nes lenkai už tai dosniai atsilygina ordinais, kryžiais ir dar nežinia kuo. Kai kam iš jų norėtųsi švesti Lenkijos 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijos dieną labiau, nei Lietuvos istorijos reikšmingas datas.

Kiekviena valstybė, tauta tegu švenčia savas reikšmingas jų istorijos datas. Tai jų patriotinė priedermė. Mes turime savų reikšmingų istorinių įvykių, datų. Paskutinis Liublino uniją ženklinantis ryšys buvo nutrauktas tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, kai Popiežius Jonas Paulius II 1991 m. gruodžio 24 d. Lietuvos teritorijoje įkūrė dvi bažnytnes provincijas – Vilniaus ir Kauno arkivyskupijas su sufraganinėmis vyskupijomis. Lygiagrečiai buvo pertvarkytos ir kaimynių Lenkijos bei Baltarusijos vyskupijos. Simboliška, kad iš Lenkijos kilęs popiežius šiais aktais įtvirtino Vilniaus arkivyskupijos priklausomybę Lietuvai, atskyręs priklausomybę nuo Lomžos.

Istorikų *nusikalbėjimai* apie lenkiškos Konstitucijos svarbą mūsų valstybei – akivaizdūs. Juk toje Konstitucijoje

apie Lietuvą nėra nė žodžio. Tai Lenkijos konstitucija, ir tas tvarinys skirtas norint šiek tiek apriboti lenkų bajorų privilegijas, jų amžiną lėbavimą, vedusį į valstybės merdėjimą bei visišką jos praradimą. Vėliau tą vadinamąją Žečpospolitą Austrija, Prūsija ir Rusija be jokios užkandos sėkmingai „suvalgė“. Taip baigėsi „Baroko kelias“. Konstitucijoje apie Lietuvą, net kaip apie sąjunginę ar autonominę Žečpospolitos dalį, ten išvis nekalbama. Ta Konstitucija iš esmės naikino paskutines Lietuvos valstybingumo liekanas. Minimoje Lenkijos konstitucijoje panaudoti tekstai, paimti iš 1789 m. Prancūzijoje paskelbtos Žmogaus ir piliečių teisių deklaracijos. Prolenkiški mūsų istorikai tą konstituciją garbina tarsi ji galėtų būti pavyzdžiu mūsų teisei sistemai. O juk mes, lietuviai, į pasaulį išleidome net tris Lietuvos Statutus ir tų statutų rankraštiniai nuorašai randami Londono, Paryžiaus ir kitų valstybių bibliotekose, rusai jais naudojosi kurdami savo teisyne.

Mūsų istorikams ir teisininkams vertėtų labiau susirūpinti dabartine mūsų

teisine sistema, kuri, nusižengdama demokratijos nuostatoms, leidžia skaldyti valstybę tautiniu atžvilgiu, leidžia veikti tautiniu pagrindu kurpiamoms partijoms (Lenkų rinkimų akcija, Lietuvos rusų sąjunga). Jau ne kartą įsitikinta, kad šios partijos nėra lojalios Lietuvos valstybei, kad vykdo valstybingumui kenksmingą politiką. Kitos tautinės mažumos stengiasi integruotis į Lietuvos valstybės gyvenimą ir pagal savo įsitikinimus renkasi sau artimas partijas bei neužsiima antivalstybine veikla. Juk gyvename tautinėje valstybėje, kur pagal įstatymus visi turime mokėti valstybinę kalbą, taigi visi turime baigti lietuvišką mokyklą. Juk čia yra mūsų etninės žemės, o lenkai, rusai, susitelkę į partijas, šeiminingauja ne Lietuvos valstybės labui, steigia net savo aukštąsias mokyklas. Panašu, kad turime įteisintą „penktąją koloną“.

Visos tautinės mažumos turi integruotis į mūsų tautos gyvenimą ir dėl to turi gerai mokėti lietuvių kalbą. Juk turkai Vokietijoje, nors jų ten apie 5 milijonus, net nekelia klausimo dėl turkų mokyklų. Lenkų diasporą JAV sudaro

apie 10 mln. tos tautybės gyventojų, tačiau ten nėra nė vienos lenkiškos valstybinės mokyklos. Ir nepriekaištauojama, kad JAV politika ydinga. Iš tikrųjų ten nėra lietuviškų demokratijos grimasų, todėl nėra ir tautiniu pagrindu sukurptos kokios Lenkų rinkimų akcijos ar Rusų sąjungos.

Nors mūsų valstybę kūrė ir sudaro lietuvių kamieninė tauta, tačiau mūsų valdžios tautinis stuburas tarsi karklas. Antai, pasigirdo, kad Ispanijoje atidaromas Lietuvos ir Lenkijos kultūros centras. O kodėl ne Lietuvos, Latvijos ir Estijos kultūros centras? Juk į mus pasaulis žiūri kaip į Baltijos seseris. Ką apie tai galvoja Baltijos valstybių galvos? Juk kasmet šių šalių vadovai susitinka pasitarti vis kitoje valstybėje! Iš kur atsiranda Lenkija? Su Latvija mus sieja ir giminytės ryšiai – visgi esame baltai. O ir estų liuteroniškas praktiškumas mums nepakenktų. Iš kur tas siekis slavėti?

Bežaisdami Lenkijos istorijos korta, nesusimąstome, kad vyksta „integracija“ Lenkijos ir Rusijos kryptimis.

Metas lautis.

Muziejus laikraštyje Nr. 14 (171)

2011-ji – M. K. Čiurlioniui skirti metai

UNESCO 2011-sius įvardijo Mikalojaus Konstantino Čiurlionio metais. Praėjęs laikas įrodė, kad menininko gyvenimo metu retai skambėjusi jo kūryba atspindėjo esminius Europos muzikos lūžio procesus. Varšuvoje, Leipcige, Druskininkuose, Vilniuje, Sankt Peterburge komponuota M. K. Čiurlionio muzika, pripažinta kaip pirmojo lietuvių muzikos klasiko kūryba. M. K. Čiurlionio – kompozitoriaus mįslę suvokti padeda jo sielos ir talento antrininkas – Čiurlionis dailininkas. Panašiai kaip kompozitorius, jis kilo iš romantiško mistikos ir simbolių pasaulio ir susikūrė poetišką tapybos kalbą.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis gimė 1875 m. rugsėjo 22 d. Varėnoje, Konstantino Čiurlionio ir Adelės Marijos Magdalenos Radman šeimoje. Vaikystę praleido Druskininkuose, kur tėvo prižiūrimas išmoko skambinti fortepijonu ir vargonais. 1889–1893 m. artimo šeimos bičiulio daktaro J. Markevičiaus rūpesčiu mokėsi Mykolo Oginskio Plungės dvaro orkestro mokykloje, kur pramoko groti įvairiais instrumentais, giedojo chore. Tuo metu pradėjo komponuoti, o laisvalaikiu piešė. 1894–1899 m. kunigaikščio M. Oginskio remiamas studijavo Varšuvos

ir Leipcigo konservatorijose. Varšuvoje M.K.Čiurlionis sukūrė kanonų, fugų, preliudų, variacijų ciklą fortepijonui, styginių kvartetui. Baigiamasis darbas – kantata mišriam chorui ir simfoniniam orkestrui „De Profundis“ (Iš glūdumos). Baigęs studijas, gyveno Varšuvoje ir vertėsi privačiomis muzikos pamokomis, lankė piešimo ir dailės mokyklą bei prof. J. Statlerio vadovaujamą chorą. 1905 m. vadovavo Varšuvos lietuvių savišalpos draugijos chorui, o lankydamasis tėviškėje rinko ir harmonizavo lietuvių liaudies dainas. M. K. Čiurlionis domėjosi ne tik savojo laiko literatūra, bet ir mokslu – istorija, filosofija, astronomija. Taip pat traukė fantazijos vaizdinių analizės teorijos, svarstymai, kaip pažadinti kūrybinę vaizduotės galią. Visoje M. K. Čiurlionio kūryboje svarbi yra filosofinė problematika: žmogus kaip Visatos dalis, žmogaus ir Absoliuto (dievybės, valdovo, Rex) santykis. Šioms temoms skirta nemažai kūrinių, bet patys svarbiausi – „Pasaulio sutvėrimas“ (1905–1906), „Zodiakas“ (1906–1907), „Rex“ (1909). 1905 m. keliavo po Krymą ir Kaukazą, 1906 m. aplankė Drezdeną, Prahą, Vieną, Niurnbergą ir Miuncheną. 1907 m. Vilniuje suorganizavo pirmąją lietuvių dailės paro-

Pašto ženklų blokas, skirtas M.K.Čiurlionio kūrybai. Dail. K.Katkus, 1996 m. O.Ševelio nuotr.

dą, kurioje eksponavo savo kūrinius, baigė simfoninę poemą „Jūra“. 1908 m. vadovavo „Vilniaus kanklių“ draugijos chorui, kuris atliko jo paties harmonizuotas liaudies dainas. Koncertavo kaip pianistas ir dirigentas, rašė dailės ir muzikos klausimais. 1908 m. Vilniuje surengė antrąją lietuvių dailės parodą, prie lietuvių dailės draugijos įkūrė Muzikos fondą kompozitorių kūrybai remti (veikė 1908–1911 m.), buvo

valdybos narys. 1909 m. sausio 1 d. Šateikių Šv. evangelisto Morkaus bažnyčioje susituokė su rašytoja Sofija Kymantaite. 1909 m. kurį laiką gyveno Sankt Peterburge, rūpinosi lietuvių dailės reikalais, vadovavo Lietuvių draugijos chorui. Įtemptas kūrybinis darbas ir nepritekliai palaužė kūrėjo sveikatą, jis pervargto. 1910 m. sausį Sofija su sergančiu vyru grįžo į Druskininkus, gegužės mėn. jiems gimė duktė Danutė. 1911 m. balandžio 10 d., būdamas 35 metų M. K. Čiurlionis mirė nuo plaučių uždegimo. Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugomi įvairūs eksponatai įamžina M. K. Čiurlionio atminimą, sukaupia atvirukų su paveikslų reprodukcijomis, taip pat vieno iš Čikagos Čiurlionio dailės galerijos, kurioje nuo 1957 m. rengiamos lietuvių dailininkų parodos, kaupiami išeivijos dailininkų kūriniai, įkūrėjų, Adomo Varno sukurtas litografinis portretas, spausdintas Prahoje XX a. I pusėje, K. Katkaus 1996 m. sukurti pašto ženklai pagal 1909 m. paveikslus „Auka“ ir „Kapinės“, pašto ženklų blokas „Žvaigždžių sonata. 1908. Allegro“ ir „Žvaigždžių sonata. 1908. Andante“, 1995 m. išleista proginė sidabrinė 50 litų nominalo moneta, skirta 120-osioms kūrėjo gimimo metinėms. Mone-

tos averse – Lietuvos Respublikos herbas skyde, herbo kairėje – M.K.Čiurlionio kūrybos fragmentas. Žemiau herbo užrašyta 1995, viršuje puslankiu – LIETUVA, apačioje – 50 LITŲ. Monetos reverse pavaizduotas M.K.Čiurlionio portretas, dešinėje puslankiu užrašyta M.K.ČIURLIONIS, kairėje 1875-1911. Monetos briaunoje yra užrašas: PASAULIS KAIP DIDELĖ SIMFONIJĄ. Dailininkas Antanas Žukauskas.

M. K. Čiurlionis – simbolistas, pirmasis iš lietuvių savo mene atskleidęs abstrakčiojo meno savitumą. Jis amžino gėrio ir grožio kūrėjas – dailininkas ir muzikas, per savo trumpą gyvenimą iš viso sukūręs apie 350 įvairių muzikos kūrinių (dalis jų nebaigti) ir apie 500 dailės darbų. M. K. Čiurlionis laiške broliui Povilui rašo: „... aš esu pasiryžęs visus savo buvusius ir būsimus darbus skirti Lietuvai“.

Istorijos skyriaus vedėja
Alvyga Zmejevskienė

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 15 (172)

Palaimintasis arkivyskupas Jurgis Matulaitis

Jurgis Boleslovas Matulaitis gimė 1871 m. balandžio 13 d. Lūginės kaime, netoli Marijampolės. Jis buvo jauniausias, aštuntas vaikų šeimoje. Anksti tapo našlaičiu, gyveno vyresnio brolio Jono priežiūroje. 1879-1886 m. mokėsi Marijampolės mokykloje ir gimnazijoje. Besimokant susirgo kaulų džiova, kurią kentė iki gyvenimo pabaigos. Anksti pajuto kunigo pašaukimą, bet brolis Jonas ignoravo jo užuominas apie stojimą į seminariją. Atvykęs aplankyti giminių, pusbrolis iš motinos pusės Jonas Matulis, Kelcų gimnazijos mokytojas, pasiūlė Jurgiui vykti kartu į Lenkiją. 1889 m. jis įstojo į Kelcų gimnaziją, o 1891 m. – į vietos kunigų seminariją. Seminarijos dokumentuose buvo įrašytas kaip Matulevičius ir toliau buvo žinomas šia pavarde. 1892 m. pavasarį seminarija buvo uždaryta. J. Matulaitis buvo perkeltas į Varšuvos kunigų seminariją, kur buvo vienintelis lietuvis, bet buvo sutiktas gana palankiai. 1895-1898 m. studijavo Peterburgo dvasinėje akademijoje, kurią baigė Aukso medaliu ir įgijo Teologijos magistro laipsnį. 1898 m. lapkričio 20 d. Peterburge įšventintas kunigu. Po metų J. Matulaitis pradėjo studijas Šveicarijoje, čia paūmėjus ligai, buvo atlikta operacija. 1902 m. apgynė aukščiausio įvertinimo sulaukusią disertaciją ir įgijo Teologijos daktaro laipsnį.

Grįžęs į Lenkiją, J. Matulaitis profesoriavo vėlatidarytoje Kelcųseminarijoje, o 1905-1907 m. buvo gimnazijos kapelionu Varšuvoje. Tuo pat metu jis aktyviai įsijungė į krikščionišką socialinę veiklą, kūrė nepolitines darbininkų organizacijas, steigė vaikų prieglaudas. 1907-1911 m. dėstė sociologiją Peterburgo dvasinėje akademijoje. 1909 m. slapta įstojo į caro valdžios pasmerktą sunaikinti marijonų vienuoliją, prie naujų laikų reikalavimų priderino jos įstatus, kuriuos 1910 m. patvirtino šventasis Sostas. 1673 m. Poznanės kunigo Stanislovo Papčynskio įkurtas Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo ordinas rūpinosi žemesniųjų visuomenės sluoksnių misija, jaunimo švietimu, šalpa ir kita socialine pagalba. 1750 m. „baltieji marijonai“, kaip juos vadino dėl baltos abito, įsteigė pirmąjį savo vienuolyną Lietuvoje. 1908 m. vienuolyne gyveno paskutinis marijonas – jau labai garbus amžiaus ordino generolas kunigas Vincentas Senkus. 1911 m. mirus V.Senkui, J. Matulaitis tapo atnaujintos vienuolijos generolu. Šveicarijoje, Fribūre įkūrė slaptą marijonų noviciatą ir 1911-1914 m. jam vadovavo. 1914-1918 m. gyveno Varšuvoje, įkūrė berniukų auklėjimo namus. Belianuose įkūrė pirmąjį atkurtų marijonų vienuolyną. Tik 1918 m. J. Matulaitis atvyko į Lietuvą ir atgaivino marijonų centrą Marijampolėje

Fotonuotrauka. Arkivyskupas Jurgis Matulaitis.

bei įsteigė Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo Vargdienių seserų kongregaciją. 1918 m. gruodžio 1 d. Kauno katedroje Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius, asistuojamas Žemaičių seminarijos rektoriaus Jono Mačiulio-Maironio ir būsimo Panevėžio vyskupo Kazimiero Paltaroko, konsekrovo naująjį vyskupą ir paskyrė valdyti Vilniaus vyskupiją. Vėliau J. Matulaitis pavadins tuos septynerius metus, kol jis ėjo šias pareigas,

sunkiausiu savo gyvenimo laikotarpiu. Bažnyčios žmogus, nenorėjęs turėti jokių reikalų su politika, daug kentėjo dėl tautinių ir politinių prieštaravimų, bet liko ištikimas nuostatai blogį nugalėti gerumu. Todėl 1925 m. atsisakė Vilniaus arkivyskupo pareigų ir išvyko į Romą, tikėdamasis ramiai ten kurti marijonų kongregacijos centrą. 1925 m. rugsėjo 1 d. popiežiaus Pijaus XI paskirtas arkivyskupu bei Lietuvos Apaštališkuoju Vizitatoriumi. Jo užduotis buvo parengti ir suderinti su Lietuvos vyriausybe Lietuvos bažnytinės provincijos kūrimo ir konkordato tarp Lietuvos ir Vatikano projektus. Tai buvo toli gražu nelengvas darbas. Jeigu Vilniuje lenkų endekai kaltino J. Matulaitį per dideliu palankumu lietuviams, tai Kaune atsirado nemaža tokių, kurie atvirksčiai, murmėjo, kad jis, lietuvis, esą nuolaidžiaujas lenkams (ėjo derybos dėl Lietuvos pusėje likusių Vilniaus ir Seinų vyskupijų dalių). Keturi mėnesiai trukę derybos, projektų kūrimas ir derinimas, iš pradžių Kaune, po to Romoje, kol galiausiai gegužės mėnesį buvo patvirtintos naujų vyskupijų ribos ir konsekruoti vyskupai bei Kauno arkivyskupas. Po visų iškilnių, 1926 m. J. Matulaitis iš karto išvyko į JAV vizituoti lietuviškų parapijų ir dalyvauti pasauliniame Eucharistiniame kongrese Čikagoje.

1927 m. pradžioje intensyviai dirbdamas, derėdamasis su naująja tautininkų vyriausybe dėl konkordato, ruošdamas jo projektus ir rašydamas ataskaitą į Romą, arkivyskupas su būdingu jam kantrumu nekreipė dėmesio į atsiradusius skausmus pilvo srityje. Į gydytojus kreipėsi, kai skausmai jau buvo neapkenčiami ir buvo diagnozuotas peritonitas. Buvo operuotas, tačiau 1927 m. sausio 27 d., eidamas 56 metus J. Matulaitis mirė. Arkivyskupas su didelėmis iškilėmis buvo palaidotas Kauno arkikatedroje, o 1934 m. jo palaikai iškilmingai perkelti į Marijampolės šv. Arkangelo Mykolo marijonų bažnyčią, šalia jo paties atkurto marijonų vienuolyno. 1953 m. pradėta beatifikacijos byla, o 1987 m. birželio 28 d. švenčiant Lietuvos krikšto 600-ias metines, popiežius Jonas Paulius II paskelbė arkivyskupą Jurgį Matulaitį - Matulevičių palaimintuoju. Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugoma nemažai fotonuotraukų, atspindinčių įvairius arkivyskupo J. Matulaičio gyvenimo laikotarpius.

Muziejininkas Vytautas Tenešis

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

1941 m. Birželio sukilimo istorija

Vermachto nusikaltimai. Žudynės Alytuje 1941 m. birželį

Gintaras LUČINSKAS, Alytus

Ltn. Benjaminas Meškelis, šaulys, Alytaus miesto 1941 m. sukilėlių būrio organizatorius ir vadas (Lietuvos kariuomenė, 1931 m.)

1941 m. birželio 23 d. per Kauno radiofoną LAF'o įgaliotinis Leonas Prapuolenis perskaitė Lietuvos valstybės atkūrimo deklaraciją ir paskelbė sudarytos Vyriausybės sąrašą. Laikinoji Lietuvos Respublikos Vyriausybė išleido įsakymą, kad visi buvę laisvos Lietuvos tarnautojai grįžtų į vietas ir pradėtų eiti ankstesnes savo pareigas. Tose policijos nuovadose, į kurias seni pareigūnai dar negrižo, policijos organizavimo darbo turėjo imtis šauliai, partizanai ir susipratę aktyvūs vietos lietuviai patriotai.

Tą pačią, birželio 23 d. Alytaus gimnazijos mokytojo Mykolo Babiliaus iniciatyva buvo sušauktas vietinių lietuvių susirinkimas, kad išrinktų Komitetą viešajai tvarkai palaikyti. Lietuvių komitetas paskyrė laikinai eiti apskrities viršininko pareigas kpt. Stepą Maliauską, o laikinu Alytaus miesto komendantu – kpt. Domininką Jėčį. Pirmomis karo dienomis Alytuje susiformavo 3 šaulių-partizanų būriai: kpt. D. Jėčio būrys veikė dešiniajame Nemuno krante, ats. ltn. Vlodo Šimoliūno būrys – prie kelio į Kauną, o ats. ltn. Benjamins Meškeli būrys – artilerijos kareivinių rajone.

Nors šauliai-partizanai ant rankovių ryšėjo pagrindžio nurodytus baltus raiščius, o laikinosios policijos sargybiniai buvo aprūpinti liudijimais vokiečių kalba, tačiau vis tiek įvyko didelė tragedija – birželio 23 d. vokiečiai nuginklavo ir sušaudė B. Meškeli vadovaujamą 42 šaulių-partizanų būrį, o birželio naktį iš 24 d. i 25 d. sušaudė 8 Alytaus laikinosios policijos nuovados sargybinius ir 2 partizanus, padėjusius policininkams, taip pat buvo nužudyta ir daug civilių miesto gyventojų. Okupantų vokiečių nužudytieji laikinosios policijos sargybiniai: Jonas Andruškevičius, Rapolas Česynas, Petras Jodauga, Stasys Linkevičius, Antanas Matusevičius, Stasys Mugenis, Juozas Ramanauskas, Juozas Tumasonis; sukilėliai partizanai: Vytautas Buinickas, Algirdas Ražaitis ir kt.

Pirmadienį, birželio 23 d. rytą, rusų kariškiai pradėjo masiškai bėgti iš miesto Ulonų gatvę Kaniūkų tilto link. Juos kitoje tilto pusėje su prieštankiniais pabūkiais sutiko jau nuo Gardino pusės atžygiavę vokiečiai ir rusams tiltu prasiveržti nepavyko. Sukilėliai suprato, kad jei nesutrukdys sovietams sugrįžti į miestą, prasidės plėšikavimai, jie čia įsitvirtins ir įsivels į gatvių kautynes su iš Simno pusės atslenkančio fronto dali-niais. Nukentės miestas, žus daug čia dar užsilikusių alytiškių. Vokiečiai gali panaudoti artileriją, kils dar daugiau gaisrų. Nusprendęs neleisti rusų į miestą, kad neprasidėtų kautynės gatvėse, Alytaus pakraštyje jau buvo išsidėstę ir užsimaskavę šaulių-partizanų būrys, kurį sutelkė ir jam

vadovavo B. Meškelis. Sukilėliai sovietų dalinį sutiko stipria ugnimi. Vykstant mūšiui, besikaunančiuosius apsupo vokiečiai. Rusai mėtė ginklus ir pasidavė, keli vadai ir politrukai nusišovė, o sukilėliai džiaugėsi, kad atsilaiškė ir neleido bolševikams prasiškerbti į miestą. Nors šauliai-partizanai ant rankovių ryšėjo pagrindžio nurodytus baltus raiščius, tačiau vokiečiai juos sutiko kaip priešus, visus nuginklavo ir nuvedė uždarę Ulonų gatvėje ištuštėjusiose kareivinėse ir paliko apsaugą. Būrio vadas B. Meškelis, mokėdamas vokiečių kalbą, dar bandė aiškintis su vokiečių kariais, bet tie į jokus kalbas nesileido.

Birželio 23 d. areštuotus 42 vyrus įginkluoti vokiečiai Pulko gatvę nusivarė per A. Juozapavičiaus tiltą ir Nemuno pakrantėje visus sušaudė. Išsigelbėjo tik vienas – Antanas Merkelis, kuris buvo geras plaukikas. Jis, pastūmęs į šalį artimiausią konvojininką, staiga šoko į Nemuną, pasinėrė ir šiaip taip nusigavo į kitą Nemuno pusę. Kadangi jau buvo prieblanda, vokiečiai pašvietė lemputėmis, pašaudė ir nuėjo. Kai kurių žuvusiųjų pavardės yra žinomos: būrio vadas ats. ltn. Benjaminas Meškelis, ats. vrs. Pranas Valiulis, šauliai Juozas Andriuškevičius, Juozas Laukaitis, Andrius Tamulevičius, Leonas Miglinas, Juozas Pakrošnis... Sąrašas nebaigtas, kaip neturi pabaigos ir mūsų Tėvynės istorija. Sušaudytųjų kūnus vokiečiai ten pat ir paliko. Gavę leidimą, giminės žuvusiųjų palaikus surinko ir palaidojo Alytaus bei Rumbonių (Alytaus vls.) kapinėse. Būrio vadą B. Meškeli artimieji palaidojo Ūdrijos k. (Alytaus vls.) kapinėse. Pasakyti viešai, kad sukilėliai žuvo nuo vokiečių rankos, nebuvo galima. Tiesa, vėliau Vokietijos kariuomenės 3-iosios tankų armijos generolas von Bockas per Alytaus miesto komendantą Kurtą Krečmerį atsiprašė, o Vilniaus žandarmerijos vadas, buvęs klapėdietis Kanapė pripažino, jog Alytaus sukilėliai sušaudyti per klaidą, nes įvyko nesusipratimas. Jis aiškino, kad miestą puolusi vokiečių kariuomenė su sukilėliais neturėjo ryšio ir nesuprato jų veiksmų. Tie vadai, kurie įsakė sukilėlius suimti, nužygiavo pirmyn nepasirūpinę, kad įsakymas būtų pakeistas. Lietuvius sušaudė GFP (karo lauko žandarmerija) kareiviai.

Yra žinoma, kad šauliai-partizanai ir kitose vietovėse nukentėjo tiek nuo sovietų, tiek nuo vokiečių, kai priekiniai vokiečių daliniai sušaudė pagautus su ginklu civilius asmenis, nepaisydami įrodinėjimų, kad jie kovojo prieš sovietus. Buvo atsitikimų, kai pavieniai besitraukiantys nuo raudonųjų iš Varėnos poligono lietuviai kariai, persirengę civilių rūbais buvo pagauti beeią namo ir sušaudyti dėl vienos priežasties – trumpai nukirpti plaukai! Trumpai apsikirpusių buvo sušaudyta ir moksleivių, įtarus juos esant persirengusiems raudonarmiečiais. Nors prieš prasidedant karui Rytprūsiose stovėjusios Vermachto divizijoms duotame įsakyme buvo nurodyta, jog Lietuvoje numatoma vietinių partizanų priešbolševikinė veikla (vok. *Tatligkeit*), todėl užtikti įginkluoti civiliai su baltais rankovės raiščiais ir raidėmis TDA, jei įrodytų savo priešsovietinius veiksmus, laikytini talkininkais (vok. *Helfers*). Kažkodėl tas įsakymas buvo ignoruojamas. Užtat Lietuvoje ir kalbėjo, kad vokiečiai yra žiaurūs ir žudo net jiems padedančiuosius.¹

Yra daug svarbių, neatskleistų, neišaiškintų Vokietijos–SSRS karo pradžios istorinių įvykių Alytuje. Reiktų ištirti, kas (sukilėliai, sovietiniai aktyvistai, komjaunuoliai, žydai) tyčia ar netyčia, ar provokuodami šaudė į vokiečių kareivius. Įvairiuose šaltiniuose aukščiau skaičius svyruoja nuo 42 iki 1 000, skiriasi daug kitų faktų, aplinkybių.²

Archyvų duomenys apie 1941 m. biželio žudynes Alytuje

Lietuvos Centriniam valstybės archyve, Alytaus apskrities viršininko fondo 1941 m. bylose yra keletas dokumentų, kuriuose užfiksuotos Alytaus miesto laikinosios policijos sargybinių žūties aplinkybės. Alytaus miesto laikinosios policijos vado padėjėjo Prano

Ats. viršila Pranas Valiulis, šaulys, 1941 m. sukilėlis. (Lietuvos kariuomenė, 1930 m.)

Ats. vyr. puskarininkis Juozas Ramanauskas, šaulys, 1941 m. sukilėlis (po 1936 m.)

Zenkevičiaus 1941 m. birželio 25 d. raporte Alytaus apskrities viršininkui rašoma:

Š. m. birželio mėn. 24 d. vokiečių armijos N Korpuso generalinės Komandos lauko žandarmerijos vado įsakymu Alytaus miesto laikinoji policija turėjo perimti savo apsaugon devynis sargybos postus prie įvairių turto sandėlių. Tuo pačiu įsakymu sargybos turėjo saugoti joms pavestus postus dieną ir naktį. Visi sargybiniai buvo aprūpinti liudijimais išduotais Alytaus m. Komiteto vokiečių kalba. Naktį tarp 24 ir 25 d. įvyko susišaudymas vokiečių patrulių su vietos komunistais. To pasėkoje per klaidą žuvo žemiau išvardinti penki Alytaus m. laikinosios policijos sargybiniai.

1. Jodauga Petras – iš sargybos posto prie Vojentorgo manufaktūros sandėlio Kauno ir Nemuno g. kampe.

2. Ražaitis Algirdas – ėjo į sargybos postą Merkinės g. prie miltų sandėlio (buv. Samu-nickio).

3. Linkevičius Stasys – kartu su Ražaičiu vyko į tą patį postą.

4. Tumasonis Juozas – taip pat ėjo kartu su Ražaičiu ir Linkevičiumi į tą patį postą.

5. Matusevičius Antanas – ėjo apie 2–rą val. nakties į sargybos postą prie buv. Tamosyno kepyklos į 2-ąją pamainą.

Visų lavonai, išskyrus Matusevičiaus, rasti Lelijų g-vėje. Atrodo, kad jie buvo sulaukyti ir nuvedus į Lelijų gatvę, sušaudyti. Matusevičiaus lavonas rastas Pulko gatvėje.³

Alytaus policijos nuovados vyr. policininkas P. Paulauskas 1941 m. liepos 5 d. patyrimo protokole užfiksavęs, kad 1941 m. birželio mėn. laikinosios Alytaus nuovados policijos policininkas Česynas Rapolas buvo paskirtas prie Maršako malūne, Alytaus mieste Nemuno g-vėje esančio javų sandėlio sargybiniu ir, tą pačią dieną, apie 20 val. 30 min. jis buvo pakeistas kitu sargybiniu ir grįždamas iš tarnybos, laike kilusio tarp vokiečių karių su komunistais susišaudymo, žuvo ant Kauno–Nemuno g-vių sankryžos <...>⁴ Alytaus apskrities viršininko įsakymuose – 1941 m. liepos 4 d. Nr. 3⁵, 1941 m. liepos 5 d. Nr. 4⁶, 1941 m. spalio 25 d. Nr. 15⁷ – įrašyta, kad Alytaus policijos nuovados septyni policininkai žuvo eidami tarnybines pareigas, kai birželio mėn. Iš 24 d. i 25 d. naktį Alytaus mieste Reicho armijos daliniai susišaudė su komunistais. 1941 m. rugpjūčio–spalio mėn. Alytaus policijos nuovados viršininko J. Vasiliausko atliktoje kovoje dėl laikinosios policijos sargybinių Jono Andruškevičiaus žūties aplinkybių nustatymo ir pripažinimo, kad jis žuvo eidamas tarnybos pareigas, be kita ko nurodyta, kad susišaudymas tarp vokiečių ir bolševikų prasidėjo birželio 24 d. apie 20 val. Nemuno–Kauno gatvių rajone.⁸

1941 m. liepos 17 d. Alytaus policijos nuovados viršininko raporte (APNVR) apskrities policijos vadui pateikta (neaiškinant, kas nušovė, kodėl žuvo), kad 146 žuvo Alytaus mieste ir Alytaus valsčiuje 10 žmonių.⁹

Vienas iš žudynių liudytojų Jonas Borevičius (g. 1914), Lietuvos kariuomenės ats.

leitenantas, 1941 m. TDA Alytaus kuopos būrio vadas, 1944 m. rašytuose parodymuose teigė, kad vokiečiai sušaudė apie 150 Alytaus gyventojų: Iš 22 i 23 birželio prie Maršako malūno buvo užmušti du vokiečių patruliai. Užmušėjai nebuvo išaiškinti. Už tų dviejų vokiečių patrulių užmušimą buvo sušaudyta apie 150 Alytaus miesto gyventojų. Civilių gyventojų šaudymui vadovavo G. F. P. štabfeldfelbelis. Grupė vokiečių, vadovaujamų minėto štabfeldfelbelio, darė kratas Kauno ir Seirijų gatvių rajone ir suiminėjo visus rastus namuose nuo 15 iki 50 metų amžiaus vyrus ir naktį iš 23 i 24 birželio juos šaudė. Šaudė grupėmis po 20–25 žmones. Šaudoma buvo Kauno gatvė šlaituose, Vilniaus gatvė ir už tilto Vilniaus pusėje. Vokiečiai i tautybę nekreipė dėmesio. Šaudė įvairių tautų piliečius. Tą naktį, kai buvo nušauti vokiečių patruliai, vokiečių buvo užmušti keli policininkai, dežuravę gatvėse ir neturėję vokiškų dokumentų.¹⁰

Liudytojas A. Vilimas 1949 m. sausio 15 d. rašytuose parodymuose mini 170 Alytuje sušaudytų žmonių: Alytaus mieste, Suvalkijos pusėje, kas tai nušovė kelis vokiečius Kauno gatvėje iš Maršako malūno. Už tai vokiečiai tuojau ėjo per butus Kauno gatvėje ir suiminėjo visus rastus vyrus; žydus, lietuvius ir lenkus. Jų surinko apie 170 žmonių ir sušaudė, kad įbaugintų Alytaus miesto gyventojus.¹¹

Žudynių faktai sovietinėje spaudoje

Sovietmečio laikų propagandinėje literatūroje ir spaudoje žuvusiųjų alytiškių skaičius nurodomas taip pat įvairus, pateikiama prieštaringa informacija apie žudynes.

Tęsinys kitame numeryje

LITERATŪRA:

¹ Lučinskas G. 1941 m. Birželio sukilimo dalyvio S. Mugenio tragiška lemtis // *Voruta*, 2000 10 14, Nr. 37–38, p. 5.

Lučinskas G. Birželio 23-iosios sukilėliai Alytuje sušaudyti... per klaidą // *Alytaus naujienos*, 2001 06 23, Nr. 122, p. 9.

² Lučinskas G. B. Meškelis – šaulys, karininkas, mokytojas // *Trimitas*. 2001 m. Nr. 9, p. 36–37.

³ LCVA, f. R-1436, ap.1, b. 27, l. 58–58v.

⁴ Ten pat, l. 59–59v.

⁵ Ten pat, b. 5, l. 3v. –4.

⁶ Ten pat, l. 5–5v.

⁷ Ten pat, l. 21.

⁸ Ten pat, b. 27, l. 418–424v.

⁹ 1941 m. birželio sukilimas: dokumentų rinkinys (sudarytojas V. Brandišauskas). Vilnius, 2000, p. 203–205.

¹⁰ LYA, f. 1, ap.1, b. 99, l. 3–4.

Ten pat, b. 98, l. 28–32.

¹¹ LYA, f. 3377, ap. 3377, b. 1237, l. 55–55v.

Zizas R. Tarptautinės istorinio teisingumo komisijos tyrimai // *Lietuvos aidas*. 2002 07 05. Nr. 154, p. 7.

Nuotraukos iš asmeninio Gintaro Lučinsko archyvo

Nepriklausomybės akto signatarai

Donatas Malinauskas Taline 1931 metais

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Lietuvos užsienio politikos ašis visa nepriklausomybės laikotarpį sukosi apie Vilniaus problemą. Iš šio taško į savo kaimynus žvelgė Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona ir vylėsi, kad tokios pozicijos laikosi ne tik ministrai, bet ir ministerijų darbuotojai. Būtent dėl Vilniaus 1930 m. vasario mėnesio pradžioje komplikavosi santykiai su Estija.

Problemų santykiuose su estais buvo ir anksčiau. 1929 11 07 „Lietuvos aidas“¹ rašė apie priežastis, kodėl vėluojama pasirašyti prekybos sutartį tarp Lietuvos ir Estijos. Paminėta Estijos orientacija į Varšuvą buvo viena iš svarbiausių priežasčių. Dar viena priežastis ta, kad nenorėjo taikyti avantažo Lietuvai, kai jis buvo taikomas suomiams, latviams ir SSSR. Lietuva, taikydama klauzules sutartyse su Baltijos valstybėmis, to paties tikėjosi ir iš jų. Tačiau kitaip problemas matė estų vyriausybė, ir, matyt, čia būta ir mūsų diplomatinio korpuso klaidų. Prekybos sutartis su estais buvo pasirašyta tik 1931 m. sausio 16 d.² 1930 m. pabaigoje Užsienio reikalų ministerijoje buvo svarstomas klausimas dėl Donato Malinausko siuntimo į Estiją, nes lenkiška estų orientacija kėlė nerimą Lietuvai.³

Nežiūrint to, kad Lietuvos atstovai domėjosi būsimuoju Estijos vyriausybės vadovu Otto Strandmano vizitu į Lenkiją ir klausė, ar vadovas pakeliui apsilankys Vilniuje,⁴ vizitas nepateisino lietuvių lūkesčių. Estų vyriausybės vadovas 1930 02 08 į Lenkiją vyko per Turmantą, papuoštą lenkų ir estų vėliavomis. Tą pačią dieną, 20 val. 40 min. traukiniu atvyko į Vilnių, kur buvo iškilmingai sutiktas lenkų okupacinės valdžios.⁵ Stotyje buvo surengta priėmimo vakarienė. Jos metu Vilniaus vaivada Vladislovas Rackevičius kreipėsi į estų valstybės galvą ir padėkojo, kad pakeliui sustojo Vilniuje, „šiaurės rytų lenkų respublikos provincijos centre ir „Jagelonų“ idėjos lopšy.“⁶ O. Strandmanas atsakomojoje kalboje akcentavo, kad yra „mieste, kuris turi tokią istoriją ir kuris davė praeitį Lenkijai taip vertingus vyrus Mickevičių ir Pilsudskį. Po savo kalbos O. Strandmanas pakėlė taurę už Vilniaus miestą ir lenkų valstybę.“⁷ Vėliau estų valstybės delegacija išvyko į Varšuvą.

Lietuva negalėjo abejingai stebėti tokios įvykių raidos, viskas toliau tik blogėjo. Lenkijos prezidentas davė sutikimą R. Ručinskui eiti Estijos konsulo pareigas Vilniuje.⁸ Tokiais savo veiksmais Estija pažeidė neutralitetą Vilniaus klausimu. D. Malinauskas nuo 1930 m. sausio vidurio⁹ iki vasario mėnesio antros pusės,¹⁰ lankėsi Vilniuje ir savo akimis galėjo stebėti O. Strandmano vizitą.

Lietuvos vyriausybė ėmėsi veiksmų, iš Talino buvo atšauktas diplomatas J. Aukštuolis, į jo vietą 1930 m. liepos mėn. buvo paskirtas K. Šumauskas.¹¹ Tačiau reikalai negerėjo, todėl buvo sumanyta (ne be prezidento A. Smetonos patarimo) siųsti į Taliną D. Malinauską. Tiesa, kelis kartus D. Malinauskui prezidentas siūlė atstovo vietą Prahoje, paskutinį kartą 1930 m. kovo mėnesį T. Masaryko 80-čio paminėjimo proga. Tačiau D. Zaunius trukdydavo tokiems paskyrimams ir išvykimams.

D. Zauniaus diplomatinis sugebėjimas D. Malinauskas vertino kritiškai ir laikė jį atsakingą ne tik už pablogėjusius santykius su čekais ir jugoslavais, bet ir dėl pašlijusių santykių su Vatikanu atstovu nuncijumi R. Bartaloni.¹² Dėl neatsakingų D. Zauniaus žodžių Šventojo sosto atžvilgiu ir ironiškos pastabos: „Kadangi Vatikanas neturi armijos, jokių komplikacijų būti negali“¹³, pašlijo diplomatiniai santykiai su Vatikanu, Lietuvos pozicija kovojant dėl Vilniaus susilpnėjo. Nuncijus ne be pagrindo vadino kai kuriuos vyriausybės narius masonais.¹⁴ D. Malinausko katalikiškos pažiūros buvo nepriimtinos D. Zauniui ir daliai Lietuvos diplomatinio korpuso narių, kuriems nebuvo tolimos komunistų ir masonų idėjos.

Būtent dėl Vilniaus kilusios problemos vertė keisti Lietuvos atstovą Estijoje. O. Strandmano vyriausybė atsistatydino 1931 02 03.¹⁵ Tiesa, 1931 02 12 sudarytame naujame Estijos ministrų kabinete¹⁶ nebuvo polonofilų O. Strandmano ir Rebane'io. Juos pakeitė Janas Tonissonas (Jaan Tõnison) ir kiti asmenys, žinomi kaip Skandinavijos ir Baltijos šalių vienybės interesų gynėjai.¹⁷ „Lietuvos žinios“ 1931 03 12 pranešė, kad nuo kovo 15 d. Estijai

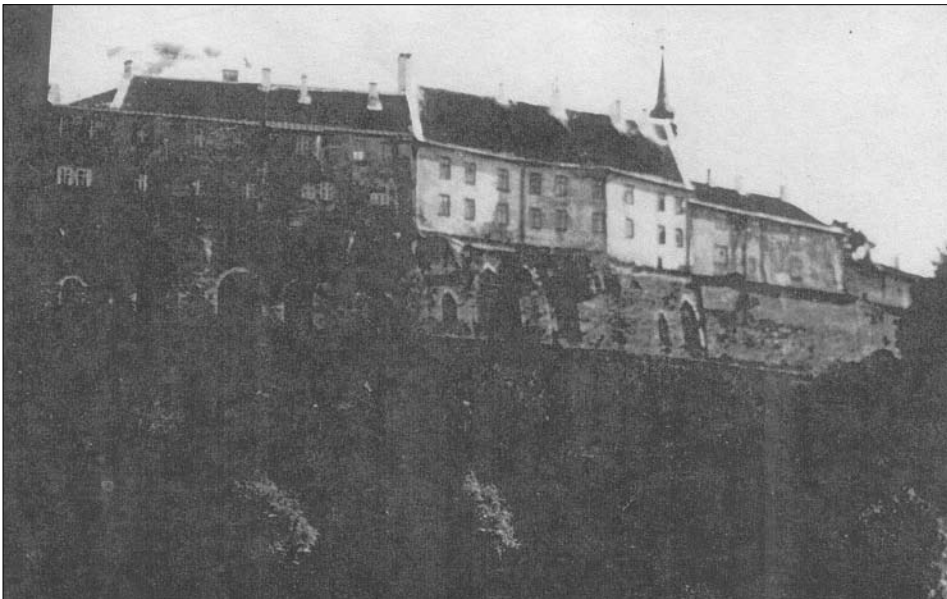
paskirtas naujas Lietuvos atstovas.¹⁸ „Lietuvos aidas“, pranešdamas apie D. Malinausko paskyrimą, pažymėjo, kad tai vienas iš daugelio tautiškai susipratusių bajorų.¹⁹ Kovo 17 d. konfidencialiu laišku Teisių–Administracijos Departamento direktorius J. Aukštuolis informavo K. Šumauską, kad šis privalo užleisti savo butą Taline D. Malinauskui, o pats susirasti kitą.²⁰ D. Malinauskas atvyko į Taliną ne 1931 04 26²¹, o 1931 04 23 ir nuo balandžio 30 d. pradėjo oficialiai eiti savo pareigas.²² Skirtingai nei į Prahą, į Taliną jis atvyko su visa šeima, tai yra su žmona Zofija ir dukterimi Marija. Prieš paskiriant D. Malinauską atstovu Estijoje, buvo pažadėta, jeigu dabartinė Estijos vyriausybė atsisakys O. Strandmano vyriausybės lenkofiliškos politikos Lietuvos atžvilgiu, po poros mėnesių suteikti įgaliotojo ministro titulą.²³

Nerimą Estijai kėlė Vokietijos ultimatumas dėl nusavintų Estijos dvarų atlyginimo Vokietijos piliečiams.²⁴ Lietuvai taip pat nebuvo svetimos šios problemos. Savo laiku D. Malinauskas gynė dvarininkę Bondienę, kurios byla turėjo ne tik politinį atspalvį, bet ir žemės nuosavybės testinumo aspektą.

Balandžio 29 d. „Lietuvos aidas“ informavo savo skaitytojus, kad D. Malinauskas balandžio 28 d. Taline „vizitavo estų užsienio reikalų ministerį Tõnissoną, viceministrę Helntą ir kitus užsienių reikalų ministerijos aukštesnius valdininkus“.²⁵ Apie priėmimą pas Estijos užsienio reikalų ministrą D. Malinauskas rašė, kad „vizitas išsivystė į ilgesnį ir labai malonų pasikalbėjimą, kuriam įsai visiškai sutiko su manim, kad didesnį mūsų kaimynai stengiasi trukdyti mūsų valstybių savitarpio solidariskumo pastangas, galinčias dar daugiau stiprinti mūsų atsparumą jų įtakai, sudarančiai pavojų mūsų nepriklausomybei; kad tampresnis susidraugavimas su didesniu ir stipresniu daugiausiai baigiasi silpnėsio išnaudojimu ir, kad nedidelės ir solidariskai elgsiančiosios, vardan bendrųjų interesų, trys mūsų valstybės galėtų sudaryti jėgą neprileidžiančią prie mūsų šalių balkanizavimo.“²⁶ D. Malinauskas minėtame pranešime pastebi, kad užsienio reikalų ministras buvo nustebintas, kad jo titulas neatitinka Estijos atstovo Kaune titulo.

Vizitas pas valstybės galvą Konstantiną Patšą (Konstantin Päts) įvyko 1931 04 30. Jo metu buvo atsiribota nuo Strandmano vyriausybės poelgių. D. Malinauskas 1931 05 06 pranešime teigia, kad vyriausybės vadovas K. Pätšas patvirtino, jog Strandmano „sustojimas Vilniuje buvo vilingai lenkų suruoštas netikėtumas ir buvo ne mažiau nemalonus estams kaip ir lietuviams; kvalifikavo šį žygį, kaipo brutališką elementarių etiketo dėsnų paniekinimą, kurie neleidžia vienam Valstybės Galvai, vizituoju antrąjį, prieš pasimatymą su juo, daryti panašius žygius ir prakalbas, ypatingai dar ant tiek ginčijamosios teritorijos.“²⁷ Be to, D. Malinauskas rašė: „Ponas Pätš išreiškęs vilties, kad Lietuvos Vyriausybė nepanorės, kad aš turėčiau visuose susirinkimuose užleisti vietą ne tik lenkų atstovui, bet ir latviui.“²⁸ Keistokai ir kaip pasiteisinimas atrodo J. Aukštuolio prierašas parašėje pacituoto D. Malinausko pranešimo, kad lenkų ir latvių pasiuntiniai daug seniau akredituoti.

Nuo pirmųjų buvimo Taline dienų, D. Malinauskas aktyviai ėmėsi darbo. Viena iš užduočių, iškeltų D. Malinauskui vykstant į Taliną, buvo traukinių eismo suregulavimas. D. Malinauskas 1931 05 16 dienos rašte D. Zauniui nurodė, kad dėl „pozicijos, kurią Estijos geležinkelio valdyba yra užėmusi Lietuvos nenaudai Tarptautinėse Susisiekimo konferencijose, kalbėjau tarp kito ko, pirmojoje audiencijoje su Užsienio Reikalų Ministeriu ponu Tõnissonu balandžio mėn. 28 d., išreiškiant pageidavimą duoti atatinamą instrukciją Estijos delegatui konferencijoje arba geriau paskirti kitą delegatą vietoje pono Ijemo, kuris visose konferencijose karščiausiai gynė lenkų interesus negu patys lenkų delegatai.“²⁹ Ką tik cituotame laiške D. Malinauskas užsiminė ir apie gegužės 3 d. iškilmes Taline bei galimus pakeitimus lenkų diplomatinėje atstovybėje Estijoje. Anot jo, lenkai ne tik sumanė pakeisti savo ministrą Estijoje Libickį, bet ir „atsiųsti čia „gastrolėms“ plačiai žinomą ir gerbiamą savo

Namas Taline. Jame gyveno Donatas Malinauskas 1931 metais

veikėją p. Lednickį, kurs prieš 20 metų buvo superarbitru vienoje mano garsioje byloje su lenkų veikėju kun. Cyraskiu, palaikant mano arbitrų prof. Romerio, Janulaičio ir Mykolo Šleževičiaus pusę.“³⁰

D. Malinauskui dirbant Taline, pagyvėjo kontaktai tarp abiejų valstybių, buvo suruoštos ne vienos futbolo varžybos. Nežiūrint to, kad D. Malinauskas jam iškeltas užduotis Estijoje įvykdė, D. Zaunius neskubėjo pildyti duotų pažadų. Baltijos valstybių vienybė, kurios siekė ir D. Malinauskas, buvo nenaudinga didiesiems kaimynams Rusijai ir Lenkijai.

1931 m. lapkričio 4 d. „Dienos Naujienos“ informavo savo skaitytojus, kad šiomis dienomis D. Malinauskas atvykęs į Kauną tarnybos reikalais ir kad diplomatinuose sluoksniuose kalbama, kad į Estiją nebegrišias ir bus paskirtas į kitą valstybę.³¹ Tik atsistatydindamas D. Malinauskas tikėjosi atkreipti visuomenės dėmesį į painią ir neveiksmingą Lietuvos užsienio politiką, vadovaujamą D. Zauniaus.

Kivirčiai ministerijoje ilgai neužsitęsė. D. Malinauskas, dar būdamas Taline, 1931 08 14 parašė atsistatydinimo pareiškimą. Tai liudija pareiškime esantys pataisymai: vieta „Talinas“ pataisyta į „Kaunas“, o vietoje mėnesio „rugpjūtis“ – ranka pataisyta „lapkritis“. Pareiškimą ministerija gavo 1931 11 16. D. Zaunius kairiame kampe užrašė „paliuosoti su lyg prašymu 1931 11 16“.

Atsistatydinimo prašyme užsienio reikalų ministrui D. Zauniui rašoma: „Prieš paskiriant mane Lietuvos atstovu Estijai, man buvo Tamstos pareikšta, kad taktikos sumetimais aš važiuosiu Talinan kaip *charge d'affaires* ir kuomet dabartinė Estijos Vyriausybė pareikš, kad ji neigia ankstesnės p. Strandmano vyriausybės lenkomanišką politiką mūsų atžvilgiu, po poros mėnesių gausiu Įgaliotinio ministerio titulą.

Šitas dalykas visiškai paaiškėjo po pirmutinio mano pasikalbėjimo su Estijos Užsienio reikalų Ministeriu p. J. Tõnison ir Vyriausybės Galva p. K. Pätšu, apie ką aš pranešiau savo Vyriausybei š. m. gegužės 6 d., bet iki šiol įsai tapo paliktas be pasekmių.

Paskui man buvo pavesta sužinoti iš buvusio Estijos Įgalioto Ministerio Lietuvai p. H. Laretejaus, ar jis gali priimti Gedimino Ordiną ir jis užklausė savo Vyriausybę ir gavęs jos sutikimą iki šiol nesulaukia pageidaujamo pasekmių, nors apie tai rašiau p. Užsienio reikalų ministeriui gegužės mėn. 23 d. pakartotinai liepos mėn. 8 d.

Toks elgesys atrodo kaipo pasityčiojimas, dėl kurio man net nepatogu čia pasilikti.

Neliečiant kitų sąlygų, kuomet aš faktinai turėjau būti tik išvykusio pusantr mėnesio atostogų Pasiuntinybės Sekretoriaus pavaduotoju ir negalėjau atlikti net kai kurių tiesioginių savo pareigų, nuolankiai prašau, p. Ministeri, mane iš čia paliuosuoti ir suteikti kitą paskirimą.“³²

1931 11 21 „Dienos naujienos“ informavo, kad pasiuntinys Estijoje D. Malinauskas padavė atsistatydinimo prašymą.³³

D. Malinauskui nutikusi istorija su ordinais nėra vienintelė Lietuvos diplomatijos istorijoje. D. Zaunius rekomendavo A. Sme-

tonai nepriimti Popiežiaus dovanos – naujų auksinių Vatikano pinigų kolekcijos.³⁴ Nėra abejonės, kad jau tuo metu veikė jėgos, siekusios izoliuoti prezidentą A. Smetoną nuo jam ir tautai ištikimų žmonių. O kad taip buvo, parodė 1940 m., kada neatsirado žmonių, išdrįsusių pasipriešinti sovietų okupacijai.

D. Malinausko vaikaitis teigia, kad Estijoje praleistos dienos, anot jo mamos, buvo pačios gražiausios jų šeimos gyvenime, nes tada jie buvo visi kartu.

LITERATŪRA:

¹ „Mūsų santykiai su estais“, *Lietuvos aidas*, 1929 11 07, Nr. 254 (738), p. 1.

² „Nepriklausomų Lietuvoj. Su Estija prekybos sutartis pasirašyta“, *Vilniaus rytojus*, 1931 01 21, Nr. 6 (184), p. 1; „Lietuvos Estijos laikinoji prekybos sutartis“, *Lietuvos aidas*, 1931 01 16, Nr. 12 (1090), p. 1.

³ „Pasikalbėjimas su p. Donatu Malinausku 1930 12 09“, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (tolia LCVA), F. 383. Ap. 7. B. 1125. L. 27.

⁴ „Ką sako Estijos politikai“, *Lietuvos aidas*, 1930 02 07, Nr. 31 (812), p. 5.

⁵ „Strandmanas Vilniuje vis dėlto sustojo“, *Lietuvos aidas*, 1931 02 10, Nr. 33 (814), p. 1.; „Užsienių reikalų ministeris dr. D. Zaunius apie Strandmano viešėjimą Vilniuj“, *Lietuvos aidas*, 1931 02 11, Nr. 34 (815), p. 1.

⁶ „Užsienių reikalų ministeris dr. D. Zaunius apie Strandmano viešėjimą Vilniuj“, *Lietuvos aidas*, 1931 02 11, Nr. 34 (815), p. 1.

⁷ Ten pat.

⁸ „Estijos konsulas Vilniuje“, *Vilniaus Rytojus*, 1930 02 15, Nr. 15 (89), p. 4.

⁹ „Donatas Malinauskas Vilniuje“, *Vilniaus Rytojus*, 1930 01 16, Nr. 6 (80), p. 4.

¹⁰ „Kur Vytauto Didžiojo palaikai“, *Vilniaus Rytojus*, 1930 02 12, Nr. 14 (88), p. 2.

¹¹ „Lietuvos charge d'affaires Estijai“, *Lietuvos aidas*, 1930 07 17, Nr. 160 (941), p. 1.

¹² „J. Aukštuolio Pro memoria. Pasikalbėjimas su ponu D. Malinausku 1930 12 09“, LVA, F. 383. Ap. 7. B. 1125, p. 27.

¹³ Žalys V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*, T. 1, Versus Aureus, 2007, p. 558.

¹⁴ Ten pat, p. 561.

¹⁵ „K. Šumausko laiškas 1931 vasario mėn. iš Talino“, LCVA, F. 383. Ap. 7. B. 1104, p. 16.

¹⁶ Ten pat, p. 12.

¹⁷ „I naują Estijos vyriausybę neįeina polonofilų“, *Lietuvos aidas*, 1931 02 21, Nr. 42 (1120), p. 1.

¹⁸ „Naujas Lietuvos atstovas Estijai“, *Lietuvos žinios*, 1931 03 12, Nr. 57 (3552), p. 5.

¹⁹ „Donatas Malinauskas – charge d'affaires Estijai“, *Lietuvos aidas*, 1931 03 12, Nr. 57 (1135), p. 6.

²⁰ „J. Aukštuolio pranešimas K. Šumauskui 1931 03 17“, LCVA, F. 383. Ap. 7. B. 1125, p. 21.

²¹ „Šumauskas K. Pro memoria. Kaunas 1931 0617“, LCVA, F. 383. Ap. 7. B. 1125. L. 19–20.

²² LVA, F. 383. Ap. 7. B. 1104. L. 1.

²³ LVA, F. 383. Ap. 7. B. 1125. L. 14.

²⁴ „Užsienių reikalų ministerių raštas K. Šumauskui, Lietuvos charge d'affaires Estijai 1931 03 11, LCVA, F. 383. Ap. 7. B. 1132, p. 14.

²⁵ „D. Malinauskas vizitavo estų užs. reik. Ministerį“, *Lietuvos aidas*, 1931 04 29, Nr. 95, p. 2.

²⁶ „D. Malinausko laiškas D. Zauniui 1931 05 06“, LCVA, F. 383. Ap. 7. B. 1104, p. 7.

²⁷ Ten pat, p. 9.

²⁸ D. Malinausko laiškas D. Zauniui 1931 05 06“, LCVA LVA, F. 383. Ap. 7. B. 1104, p. 10.

²⁹ „D. Malinausko raštas D. Zauniui 1931 05 16“, LCVA, F. 383. Ap. 7. B. 1104, p. 1–3.

³⁰ Ten pat, p. 3.

³¹ „Lietuvos ministeris Estijai“, *Dienos naujienos*, 1931 11 04, Nr. 177, p. 1.

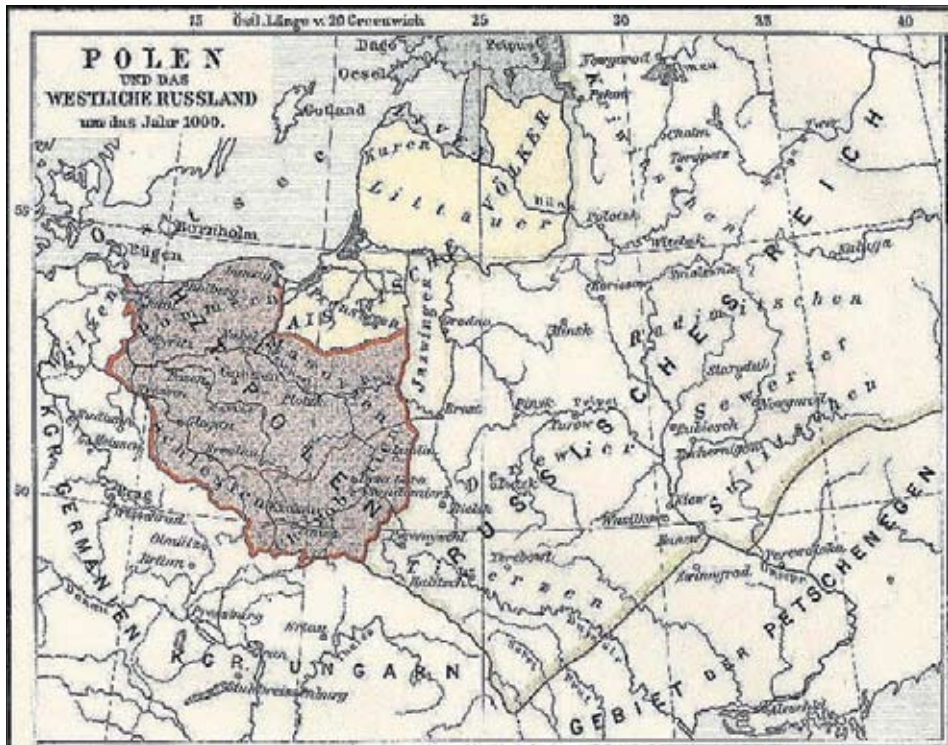
³² „D. Malinausko prašymas Užsienio reikalų ministeriui 1931 11 14“, LCVA, F. 383. Ap. 7. B. 1125, p. 14.

³³ „D. Malinauskas atsistatydina“, *Dienos naujienos*, 1931 11 21, Nr. 192, p. 1.

³⁴ Žalys V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)* T. 1, Versus Aureus, 2007, p. 565.

Ringaudas – prie Lietuvos valstybės ištakų

Habil. dr. Benediktas JANKAUSKAS, Kaunas

1. pav. Lenkija pradendant valdyti Boleslovui I (992–1000 m.)

Ne quid veri non audeat – Kas tiesa, drįsk pasakyti

Ateities veiksmus galime planuoti pagal turimą patirtį. Jei jos trūksta, tenka vadovautis kitų patarimais, nurodymais ar išakymais. Noredami teisingai įvertinti bet kurios valstybės istoriją, apmądžius klaidų išvengsime prisimindami Škotijos Glazgo universiteto profesorius A. Brovningo teiginį: „Istorijos klaidas paprastai lemia ne nelaimingi įvykiai ar nežinojimas, o religiniai arba politiniai tendencingumai“ (*Glasgow Herald*, 1927, sausis).

Jei nežinome tikrosios Lietuvos praeities, tenka vadovautis ta Lietuvos istorija, kuri buvo parašyta (suklastota) siekiant mus mulkinti – tampame minia, aklaais piktais šuniukais, kuriuos politikai ir jiems dirbantys istorikai gali kada panorėję siundyti ant savo asmeninių priešų. Ir kas žino? – kada nors už nemokšišumą gali tekti labai brangiai sumokėti. Pagal *www.lietuviais.lt*.

Aisčiai – dabartinių lietuvių ir išnaikintų jų gentainių protėviai

Aisčiai nuo senų senovės buvo lyg „gamtos vaikai“. Jie iš kartos į kartą ypač nuosekliai kaupė ir saugojo atmintyje senolių patirtį, todėl jie jautėsi kai kuo pranašesni už aplinkinio pasaulio ir jų šimtmečiais taikiai gyventą teritoriją besiveržiančius atėjūnus. Būta tvirtinimų, jog senieji lietuviai ir prūsai gyvenę tarp pelkių, neturėję valstybės ir nebuvę pavojingi kaimynams²². Dar klasikinės senovės laikais (iki pirmojo tūkstantmečio vidurio), netoli dabartinės Lietuvos teritorijos gyvenę gotai. Gotų istorikas, rašytojas Jordanas 551 m. minėjo *Aesti* kaip visiškai taikingą tautą, užėmusią labai ilgą pajūrio krantą ir rytus nuo prie Vyslos gyvenusių *Vidivarai*. Jordanas minėjo, kad gotų karalius Hermanarikas (mirus 375 m.) buvo savo valstybei pajungęs ir aisčius⁹.

Pirmojo tūkstantmečio viduryje hunų ir alanų išiveržėliai pasiekdavo šių dienų Vidurio Lietuvą⁸. Maždaug tuo pačiu laiku ir rytų aisčiai (vėliau pavadinti baltais) ėmė veržtis į dabartinę Lietuvos teritoriją⁸. Jau tuometinės aisčių gentys suvokė, kad jų išlikimas priklauso nuo apsigynimo galimybių. Jos skubiai susivienydavo prieš užpuolikus. Iš Rimberto kronikos gerai žinomas Apuolės gyventojų (dabartinis Skuodo rajonas) pasipriešinimas švedų antpuoliui 835 m.⁵ Tada Švedijos karalius Olafas su didelėmis pajėgomis užpuolė Apuolę. Apuolės gynėjai priešinęsi aštuonias dienas. Apie 853–854 m. Apuolės pilį buvę apgulę vikingų palikuonys normanai (danai ir švedai)^{5,9}. Istoriniuose šaltiniuose yra užfiksuotas ir Lenkijos valdovo Boleslovo Narsiojo žygis į Pamarį, aisčių Prūsiją 1017 m. Susivieniję aisčiai atkakliai pasipriešinę išiveržusiems agresoriams. Lietuviai, vedami Speros, padėjo prūsams⁴. Boleslovas turėjęs atsitraukti

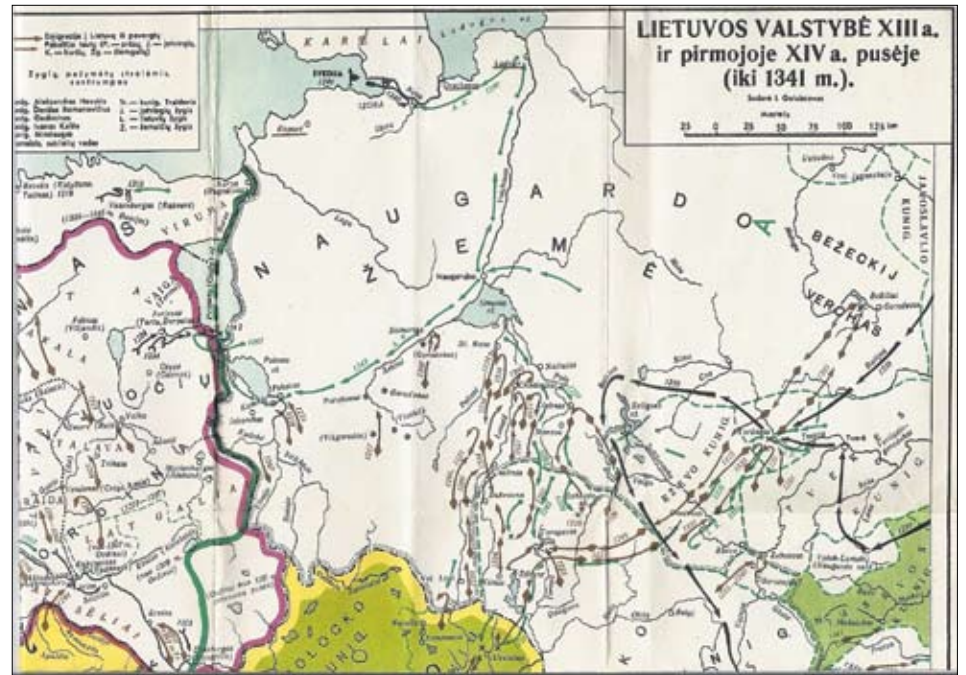
į Lenkiją^{4,25}. Apie aisčių ir Lietuvos egzistavimą Lenkiją valdant Boleslovui I, liudija tų laikų žemėlapis (1 pav.). Jame matoma data – 1000 m., užrašas „Littaver“ ir aiškiai apibrėžtos Lietuvos ribos. Tai akivaizdus ne tik Lietuvos paminėjimas, bet ir teritorijos parodymas dar prieš 1009 m.

Be pirmojo oficialiai pripažįstamo Lietuvos vardo paminėjimo rašytiniame šaltinyje 1009 m., XI a. pradžioje 1040 m. ir 1044 m. žinomi Kijevo Rusios valdovo Jaroslavo žygiai į Lietuvą, minint Jotvingiją^{8,22}. Pirmasis žygis vadinamas labai sėkmingu, o apie antrąjį vos užsimenama. Galbūt pakartotasis išiveržimas buvo atmuštas. Rusų metraščiuose minima, kad Lietuvos ir Neromos (Žemaitijos) gyventojai drauge su kuršiais, latgaliais, žiemgaliais ir lyviais mokėjo duoklę Kijevo Rusiai. Baltų gentys nuo seniausių laikų buvo priverstos vienyti prieš jas puldinėjusius artimus ir tolimesnius kaimynus: švedus, danus, gotus, lenkus, rusus.

Tad neteisūs mūsų istorikai, nepagrįstai kartojantys teiginius iš vokiškų, lenkiškų ar rusiškų vadovėlių apie aisčių agresyvumą, jų grobiamuosius karus. Pirmuoju tarp tokių tikrų įvardyti profesorių Edvardą Gudavičių su jo „Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki 1569 metų“⁸. To pavyzdžiu gali būti ir vienas iš naujesnių plačiai visuomenei skirtų leidinių „Lietuva. Šeimos enciklopedija“, kuriame Rimantas Mačernis, rašydamas apie lietuvių kovas su kaimynais iki Lietuvos valstybės susikūrimo, teigia: „Ilgus dešimtmečius lietuvių karai su abiejų pusių kaimynais buvo grobiamieji.“¹⁸ **Todėl svarbu suprasti, kad grobiamuosius ar plėšiamuosius karus susivienijusios aisčių gentys ėmė organizuoti po patirtų daugkartinių jų nuniokojimų, kaip atsaką į kaimynų agresiją.** Akivaizdu, kad grobiamųjų karų strategiją lietuviai pasisavino iš savo kaimynų, garsėjusių tarpusavio karais. Be jau minėtų švedų, normanų, lenkų ir rusų tiesioginių išiveržimų į aisčių apgyventas teritorijas, gyventojus pasiekdavo žinios apie toliau vykusius neramumus: 1002–1018 m. lenkų ir vokiečių karą, 1015–1019 m. lenkų puldinėjamą Kijevą ir kt.²⁵

Tiesa, yra žinių ir apie XI a. pabaigos – XII a. pradžios lietuvių žygius į tolimas Rusijos sritis. Net tarybiniais laikais, dėstant Rusijos istoriją, buvo minima 1198 m. žemaičių (gal žemaičių ir lietuvių – B. J.) pergalė prie Velikije Lukų prieš jungtinę slavų kariuomenę. Tai liudija ir I. Golubcevo žemėlapis V. Pašutos knygoje „Lietuvos valstybės susidarymas“²². Jame pažymėti lietuvių žygiai 1200 m. pro Velikije Lukus iki Cholmo, Chodnicų net iki Gorodoko, esančio netoli Ilmenio ežero (2 pav.). Tai tik liudija jau tais laikais buvus galingą valstybę, vykdžiusią tolimus žygius į plačiai žinomą Naugardo žemę.

Aisčių gentys, ypač žemaičiai, ilgiausiai išlaikė pagonybę, kaip tikėjimo pagrindą. XII a. baltai ir jų šiauriniai kaimynai, fi-

2. pav. Golubcevo I. žemėlapis fragmentas (šiaurės rytų kampas) iš Pašutos V. knygos „Lietuvos valstybės susidarymas“, Vilnius, 1971

nougrų gentys (lybiai, estai), vieninteliai Europoje likę pagonys, tapo „krikšto misijų objektu“. Agresyviai prieš likusius paskutiniuosius pagonis nusiteikę vokiečiai ir kiti senkrikštai, gavę krikščionybės sklaidos centrų – popiežiaus ir Bizantijos pritarimą pradėjo „kryžiaus žygius“ prieš pagonis²³. Kryživiai turėjo ir kitų interesų: prisijungti žemių, gauti duoklių³. Net atsidūrę krikščionybės apsuptyje, aisčiai atkakliai priešinosi kitatikiams. Ižūliai brutaliai brukant krikščionybę, ateinančią kartu su raštija, tarp žemaičių išsivyravo klaidinga pažiūra, kad didžiausia grėsmė jų tikėjimui ateina per raštiją. Todėl raštą žemaičiai laikė piktųjų dvasių įrankiu ir Žemaitija ilgiausiai neturėjo rašytinių šaltinių²³.

Anksčiau paminėtieji ir daugybė kitų vėlesnių laikų aisčių pasipriešinimų prieš XI a. pabaigoje ir XII a. pradžioje kovai su pagonimis organizuotus Kalavijuočių (Livonijos) ir Vokiečių (kryžiuočių) ordinus bei Lenkiją ir Rusiją, siutino agresorius. Neįstengdami jėga užvaldyti atkakliausiai pasipriešinusius paskutiniųjų pagonių, jie ėmėsi ir kitokios taktikos: pasitelkus jėzuitų ordiną buvo sugalvotas naujo tipo propagandinis karas. Žinodami, kad Žemaitija neturėjo savų rašytinių šaltinių, jėzuitai, kaip uolūs popiežiaus skelbiamų „kryžiaus karų“ prieš pagonis rėmėjai, įniko naikinti bet kokius dokumentus apie Žemaitiją. Jie siekė ištrinti net mažiausią Žemaitijos paminėjimą rašytiniuose istorijos šaltiniuose ir kitokioje literatūroje²³. Taip elgtis juos, ko gero, paskatino anksčiau paties Lietuvos valdovo Mindaugo vykdyta politika: naikinti viską, kas žemaitiška. Tuo pasinaudojo ir vokiečių istorikai, „dievo vardu“ maskuodami Kalavijuočių ir Kryžiuočių ordinų pagoniškiems kraštams darytas niekšybes: masiškas pagonių žudynes, moterų prievartavimus, belaisvių kankinimus, plėšimus. Livonijos kronikose beveik nebėra ankstesniuose šaltiniuose vartoto net paniekinamo žemaičių vardo „saracens“. Aktyviausiai latvių ir estų kolonizavimui priešintis padėjo žemaičiai vadinami bendru pavadinimu „lettons“ ar „litowini“¹³. Tokia jėzuitų veikla ypač suaktyvėjo po 1566 m., kai jiems buvo leista laisvai įsikurti Lenkijoje²³. Lietuvos–Lenkijos unijos metu Europoje tapo visuotinai priimta Lietuvos istorijos klastotė, kai Žemaitija niekur nebuvo minima. Pasak prof. A. Bumblausko, kėsintasi sunaikinti net Lietuvos vardą – „XVI a. vid., sudarant Liublino uniją, Lietuvą buvo siūloma pavadinti Naująja Lenkija“².

Ringaudas – Aisčių genčių vienytojas

Svarbiausias šio straipsnio tikslas yra praskleisti užmaršties skraistę nuo, atrodo, daugiausiai prie Lietuvos genčių suvienijimo ir galingos Lietuvos kūrimo prisidėjusio Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Ringauda. Kartu siekiama paneigti jau 226 metus egzistuojantį vokiečių istoriko Augusto Liudvigo

Šliozerio sukurptą Lietuvos istorijos modelį su Mindaugo laikų, Krėvos sutarties ir Liublino unijos akcentais bei Lietuvos valstybingumo būklę įvardijančiomis sąvokomis² ir, ko gero, tuo pačiu pagrindu XIX a. rusų ir ukrainiečių istorikų Ilovaickio-Antonovičiaus mintyse gimusią hipotezę-istorijos klastotę, kad Lietuvos valstybė buvusi sukurta Mindaugo¹. Tokia hipotezė ilgus amžius buvo paranki priešišku šalių istorikams, siekusiems užmarštin gramzdinti pagoniškąją Lietuvos istorijos dalį. Ji, kaip kokia „užburta panacėja“, ilgą laiką temdė ir Lietuvos istorikų protus, kuriant, anot Bumblausko², Simono Daukanto⁴ ir Teodoro Narbuto¹⁹ herojinę Lietuvos istoriją, Adolfo Šapokos ir jo bendraminčių mokslinę Lietuvos istoriją¹⁵, Zenono Ivinskio „krikščioniškojo eurocentrizmo“ principu rašytąją Lietuvos istoriją⁹ bei Edvardo Gudavičiaus „modernistinė“ Lietuvos istorija⁸.

Ringaudas, nors labai kukliai, buvo paminėtas net Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje. Ten rašyta, kad „Ringaudas, Rimgaudas, Lietuvos metraščių platesniojo ir plačiojo sąvadų legendinėje dalyje minimas liet. kunigaikštis. Kai kurių istorikų nuomone, Ringaudas galėjo būti Mindaugo tėvas“¹⁴.

Duomenų apie Ringaudą ar Rimgaudą galima rasti ne tik enciklopedijose, bet ir moksliniuose leidiniuose. Knygos „Lietuvos metraštis. Bychovco kronika“¹⁶ pratarmėje istorikas Rimantas Jasas rašė: „Tarp labai nedaugelio išlikusių ligi XIX a. pasaulinės istorijos paminklų, sukurtų Lietuvos valstybėje iki XVI a. vidurio slavų kalba, Bychovco kronika yra įdomiausias ir palyginti didžiausias kūrinys, jungiantis ir istorinio šaltinio, ir politinės publicistikos, ir grožinės literatūros elementus. Tai vienas iš vertingiausių Renesanso epochos pradžios Lietuvos kultūros paminklų, kuriame ryškiausiai atsispindi jos valdančiųjų sluoksnių pažiūros ir savo valstybę, ir jos santykius su kaimynais, ir jos praeitį.“¹⁰ Iš citatos aiškėja, kad minimo veikalo negalime laikyti tikra istorine tiesa. Jo vertę ypač menkina tai, kad aprašomi istoriniai įvykiai mažai kur tedituojami, t. y. trūksta konkrečios įvykių sąsajos su laiku.

Ringaudas Bychovco kronikoje¹⁶ vadinamas Rimgaudu ir jam skirta nemažai dėmesio. Knygoje minimas Lietuvos ir Naugarduko kunigaikštis Algimantas valdęs nemažą laiką ir savo ipėdiniu didžiojoje Naugarduko kunigaikštystėje palikęs Rimgaudą. Rimgaudui nemažai laiko buvus kunigaikščiu Naugarduke, daugelyje rusų miestų, tarpusavyje susimokė Kijevo kunigaikštis Svetoslavas, Vladimiro kunigaikštis Levas ir Drucko kunigaikštis Dimitrijus, pradėti kovą prieš „didįjį kunigaikštį Rimgaudą“. Jie dar pasiėmė pagalbą kelis tūkstančius Užvolgio chano totorių. Didysis kunigaikštis Rimgaudas pasitikęs juos Mogilnoje prie Nemuno upės ir pradėjęs su jais žiaurų mūšį.

Lietuva–Lenkija

Romualdas Ozolas

„Pirmiausia, reikia užimti labai kategorišką nacionalinių interesų gynimo poziciją santykiuose su Lenkija. Tai neišvengiama. Pripažinus, kad padaryta daug klaidų, reikia vėl pradėti nuo nulio. Toliau eiti strateginės partnerystės su Lenkija suklestytų keliu yra neįmanoma, jeigu nenorime atsidurti 1791 m. gegužės 3 d. Lenkijos konstitucijos suprojektuotoje padėtyje“, – tvirtina Nepriklausomybės Akto signataras, filosofas Romualdas Ozolas.

– Kada mūsų neilgos nepriklausomybės metais buvo suklupta, kad iš strateginių partnerių tapome vos ne lenkų mažumos engėjais? Buvęs švietimo ministras Zigmas Zinkevičius neseniai *Alfa.lt* portalui sakė, kad bent švietimo problemas buvo galima išspręsti jau seniai, situacija jau būtų „perlaužta“, tačiau liberalioji prezidentūra atsisakė „radikalojo“ ministro paslaugų? Kur ir kada suklupome?

– Nemanau, kad buvo suklupta. Manau, kad Lenkijos ir lenkų problema buvo tiesiog deramai nesuvokta. Atkurtos nepriklausomybės metais mes turėjome vilties, kad Lenkija nesikiš į Lietuvos gyvenančios lenkų bendruomenės reikalus. O su jais, čia esančiais, mes problemas išsprendėme kaip pridera nepriklausomai nacionalinei valstybei. Tačiau nepriklausomybės atkūrėjų idealistinis nauvumas neleidė iki galo suprasti, kad istorijoje sukurtos problemos egzistuoja ir šiandien, ką dabar jau regime visu akivaizdumu.

Atgimimo metais svarbiausia buvo atkurti valstybę. Vienu lenkais, kitų tuteišais vadinama bendruomenė bruzdėjo, skersakiavo į Lietuvos valstybę, norėjo jungtis su Maskva. Prisimename „raudonuosius Šalčininkus ir Eišiškes v sostave SSSR“. Laikėmės nuostatos, kad juos reikia įtikinti eiti su Lietuva. Vienu metu net egzistavo tokia koncepcija: duokime daugiau, nei jie nori, žmonės matys, kad esame geros valios, o sąžiningieji negalės į tai nereaguoti geranoriškai. Rytų Lietuvos komisijos pastangomis įvedėme papildomą finansavimo indeksą Rytų Lietuvai. Tai, ko gero, buvo ir rimčiausia klaida. Visi turėjo gauti po lygiai, nes visi buvome tos pačios Lietuvos piliečiai. Indeksas buvo tam tikras „vokelis“. Ant šito arkliuko buvo jojama toliau, reikalaujama dar daugiau visokių papildomų

Lietuvos menininkai**Birbynininko Antano Jonušo ir liaudies dainų atlikėjo Rimanto Klimo naujausios kompaktinės plokštelės****Lina RADAITĖ, Vilnius**

Šiuo metu, kai dėl kultūros ir kūrybos laisvės, vis dažniau neatsirenkamos tikrosios vertybės, emė rastis taip įmantriai užsienietiškai pavadintų lietuviškos muzikos kūrinių, kad ir patys autoriai kitąkart nebeįstengia jų paaiškinti... Tiesa ir tai, jog jau laisvės metais tiek literatūros, tiek įvairiausių žanrų muzikos autorius buvo apėmęs klasikinių formų ilgesys. Kūrėjai gerokai pavargo nuo avangardo, postmoderno. Bet tebelieka amžina versmė, tarsi iš požemių upių maitinanti kūrybos atmintį – tai liaudies menas. Ir nors net šiuo aspektu birbyne kūrėjų vertinama labai atsargiai, bet šiuo instrumentu sėkmingai tebekuriami kiek modifikuoti prigimties garsai, tuo paliudijant ir galimybę būti šiuolaikiškam. Beje, dažniau ir savame krašte, ne tik egzotikose kelionėse, galėtų jų skambėti, kaip pavyzdžiui, skamba pačiuose rimčiausiuose Austrijos orkestruose specifinis jos variantas – Vienos ragas (pučiamasis instrumentas, panašus į valtorną...).

O kas nustatys, kada ir kur turėtų skambėti liaudies dainininko balsas, koks privalėtų būti jo tembras, intonacijos, repertuaras ar ribos, kurias jam leista ar nevalia peržengti ir ką reiškia jo talentas? O gal jis pavirto atsaku ar priekaištu besigėdijantiems savo dainų minoritškumo ir melodingumo, besikratiantiems savojo „aš“.

Šios dvi neseniai išleistos kompaktinės plokštelės ir primena, kaip svarbu šiuolaikiškai ieškoti praeities autentiškumo, jo nesubanalinant.

Tos savasties pamokų – iš pačios gyvenenos ir dvasinių poreikių – labai reikia ir mūsų kintančio gyvenimo nuvargintoms mokykloms. Jau nebe

lengvatų. Šiandien Lietuvoje turime visą švietimo ciklą – pradedant vaikų darželiu, baigiant aukštąja mokykla, kuris suteikia visą išsilavinimą vienos Lietuvoje gyvenančios tautinės bendruomenės kalba. Tai išskirtinis visoje Europoje reiškinys, jis tikrai nenusipelno sekimo. Vokiečiai ar prancūzai susižavėjimo lietuviais dėl to tikrai nepareikštų. O į Lietuvą Baltstogės universiteto filialas buvo prakištas irgi kaip pakiša, tik jau Lenkijai reikalaujant jos, nors patys lenkai šios aukštosios mokyklos kvalifikacijos ir patirtį vertino labai problemiška. Kodėl nublanksta kiti kriterijai prieš siekį rengti aukštąjį išsilavinimą turinčius vietus lenkų bendruomenės kadrus? Ogi kad būtų galima greičiau parengti autonomišką biurokratiją.

Akademiko Zigmo Zinkevičiaus pastangos vadovaujant Švietimo ministerijai buvo labai prasmingos, bet atsirado žmonių, kurie intensyviai stengėsi jį pavaizduoti kaip radikalą ir nušalinti nuo lietuviškų mokyklų tinklo kūrimo šiame Lietuvos pakraštyje. Kartu su mokyklomis buvo bandyta kurti ir tam tikrą infrastruktūrą mokytojams, suteikiant galimybę pasistatyti būstą ir čia įsikurti, tačiau ir ši šaka buvo nukirsta. Ir šį darbą padarė mūsų valdžios struktūros. Tai buvo antra didelė klaida.

Mes klydome, kad lenkų bendruomenė dažnai elgėsi nesąžiningai. Net piktybiškai. Ir dabar padėtis vaizduojama tokiu būdu, kad atrodytų nepaprastai bloga. Net jei Lenkijos Seimo nariai nežino, kad Lietuva iš Vilnijos lenkų neatiminėja atgaautos žemės, tai galima suprasti, kokia propaganda Lenkijoje varoma pučiant į lenkų ekstremistinių elementų, tokių kaip Valdemaras Tomaševskis, dūda. Jie nesuinteresuoti normalių tautinių santykių buvimu ir plėtojimu, netgi tarptautinių santykių tarp Lietuvos ir Lenkijos respublikų plėtojimu.

– Prieš porą metų buvo išplatinta Lenkijos Seimo vieno komiteto posėdžio, kuriame svarstyta apie tautinių mažumų padėtį kaimyninėse valstybėse, medžiaga. Pripažindami, kad tokių išskirtinai gerų sąlygų, kokias turi Lietuvos lenkai, niekas kitas neturi, vis tik Lenkijos parlamentarai nutaria, kad lietuvius vis vien ir toliau reikia spausti. Kiek vidinės pačios Lenkijos politinės kovos bangomis atsirita iki mūsų?

– Tipiškiausiai tos kovos atstovu laikau Radeką Sikorskį (Lenkijos užsienio reikalų ministras – aut. past.), kuris su savo aiškiai nacionalistiniu radikalizmu tikisi ateityje tapti prezidentu. Tai labai aiškių užmojų vyras, su savo charakteriu, matyt, turintis rimtų problemų ir pats, bet nemažiau problemų keliantis ir savo nacijai, ir kaimynams. Tokie, kaip R. Sikorskis, visapusiškai palaiko Lietuvos lenkų ekstremistus, netgi jų pastangas sukurti bloką su rusais. Jau esu sakęs Lietuvos rusų spaudai, kad rusų ir lenkų interesai Lietuvoje

yra visiškai skirtingi. Būtų labai gaila, jei rusai darytų klaidą ir toliau eidami išvien su lenkais, nes bus išnaudoti ir išmesti kaip citrinos. O su lietuviais bus sugadinę santykius, kurie iki šiol buvo neprasti. Juk didžiuma rusų yra lojalūs nacionalinei Lietuvos valstybei. Tokio ekstremizmo, koks kyla iš lenkų pusės, iš rusų nėra tekę patirti.

Lenkijos vidaus politikoje žaidžiama ne tik šūkiu „Vilno našė“, bet ir Vakarų Ukrainos, Vakarų Baltarusijos „kresais“, t. y. buvusios Lenkijos žemėmis. Sprendžiant pagal JAV interesų sklaidą Europoje Lenkiją buvo numatyta kurti kaip trečiąją didžiąją Europos valstybę, Ameriką remiančią tarptautine ginkluote, raketų išdėstymu, radarų įrengimu. Taigi, politinis lenkiškojo ekstremizmo kontekstas yra kur kas platesnis. Ir R. Sikorskis, puikiai suprasdamas, kad tai yra ilgalaikis ir pakankamai veiksmingas tarptautinis projektas, žaidžia šituo. O prisimenu, kad labai daug Lenkijos politinių veikėjų yra kilę iš Vilniaus ar Lietuvos, ne paskutinį vaidmenį vaidina ir istoriniai sentimentai.

– Įžvelgiate tam tikrą ekspansijos pavojų?

– Mano galva, Europos Sąjunga iš esmės buvo kuriama tam, kad būtų galima taikiu būdu perdalinti sienas po Helsinkio susitarimų, kurie reiškė, kad sienas galima būtų keisti tik konflikto būdu. ES yra sukūrusi tokius teisės kanonus, kurie puikiai leidžia perdalinti sienas „kosovizuojant“ bet kurią teritoriją. Visi nugalėtojai – Čerčilis, Ruzveltas, Stalinas – sienas vedė taip, kad jos perkirstų tautas, kad būtų sukurtos įtampos zonos. O kadangi Amerikai niekada nebus priimtinas nei Prancūzijos, nei Vokietijos dominavimas Europoje, jai reikia turėti kokią nors fiziškai galingą jėgą. Tai – Lenkija. R. Sikorskis ir žaidžia būsimo sienų perdalijimu.

– Kaip Lietuvai reikėtų, nemalonu vartoti tokį žodį, gintis?

– Militariškai esame nuginkluoti. Netgi mūsų šauktinių kariuomenė yra išformuota. Konflikto atveju net neturime kaip pasipriešinti. Vėl partizaninis karas, kaip po Antrojo pasaulinio karo? Kitokio varianto mūsų vadai ir vėl nenumato. Todėl pirmasis uždavinys yra panaikinti šiandieninį NATO planą, pagal kurį, iki ateis kiti NATO padaliniai, Lietuvą turėtų ginti Lenkijos daliniai. Įsivaizduojate?! Lenkijos daliniai kaip NATO daliniai įeina į Lietuvą! Ir kuriam laikui jie pasilieka?

– Visam?

– (*Sarkastiškai juokiasi.*) Tad pirmiausia turime greitai atkurti šauktinių kariuomenę. Turime visais įmanomais būdais ugdyti visuomeninį gynybos fondą – per šaulius, per savanorius. Be abejo, juos apginkluoti moderniais ginklais, išmokyti naudotis „stingeriais“. O

nieko panašaus mes nedarome. Esame tiesiog rengiami perėmimui. Visi politikai, kurie šią dieną tam nesipriešina, vadintini potencialiais valstybės išdavikais. Atsakingi pirmiausia yra tie pirmieji valstybės asmenys, kurie tebevykdo Lietuvos žmonių nuginklavinimą. Tiek dvasiškai, nerengdami jų pasipriešinimui, tiek militariškai, nesuteikdami techninių galimybių gintis.

– Skamba dramatiškai, tačiau ar dar yra įmanomas koks nors politinis Jūsų minėtų problemų sprendimo būdas?

– Įmanomas. Pirmiausia, reikia užimti labai kategorišką nacionalinių interesų gynimo poziciją santykiuose su Lenkija. Tai neišvengiama. Pripažinus, kad padaryta daug klaidų, reikia pradėti vėl nuo nulio. Toliau eiti strateginės partnerystės su Lenkija suklestytų keliu yra neįmanoma, jeigu nenorime atsidurti 1791 m. gegužės 3 d. Lenkijos konstitucijos suprojektuotoje padėtyje, jeigu nenorime savo nacionalinės valstybės prarasti tuoj pat.

Antras dalykas, mes turime permodeliuoti savo tarptautinę geopolitinę konfigūraciją Šiaurės link. Esu už tai, kad būtų greičiau atkurtas bent jau buvęs Baltijos valstybių aljansas. Susivienijus bent jau su latviais, žingsnis link baltoskandinaviškojo regiono būtų tvirtesnis. Jau geriau tegul švedai su visa jų finansine invazija, bet ne lenkai su jų militarinėmis pretenzijomis. Dar geriau – lietuviai patys su savim.

Trečias labai svarbus dalykas – nesutikti su tuo, ką mums planuoja NATO strategai ir kelti klausimą, ar tai, ką NATO yra sukonstravusi mums pagal saugumo užtikrinimo doktriną, iš tiesų yra mūsų saugumo garantija. Užtektų bent doriai atsakyti į šį klausimą.

– Lubiankoje tikriausiai smagiai juoksis, kai skaitys šį pokalbį?

– Tegų juokiasi sau į sveikatą. Aš dar smagiau pasijuoksiu, kai jiems tuoj pat galutinai „nugrius“ Kaukazas, išbyrės Sibiras. Kuo greičiau Rusija suvoks savo problemas, o ne projektuos mūsų reikalus, tuo bus geriau ir jai. Kaip geras kaimynas patarčiau greičiau apsispręsti likti valstybe tik iki Uralo, pasidaryti tikra nacionaline valstybe.

O mes turime gyventi, nežiūrėdami, ką apie mus kalba Rusija ar Amerika. Savo siekimą gyventi ir išgyventi per šį didįjį pasaulio paklydimą, kuris vadinasi globalizacija, turime stengtis su mažiausiais nuostoliais. Tautinės sąmonės išplovimas, emigracija ir valstybės kaip institucijos visiškas išniekinimas – šiuos nuopoliuos įveikdami, daugiau pasiektume ir santykiuose su Lenkija, ir su Rusija ar bet kuria kita pasaulio valstybe.

Rimantas VARNAUSKAS, Alfa.lt (Romualdo OZOLO autorizuotas variantas)

Nebėgantys nuo savęs

Antano Jonušo kompaktinės plokštelės „Iš margo birbynės pasaulio...“ viršelis

pirmas A. Jonušo kompaktinė plokštelė „Iš margo birbynės pasaulio“ atitinka tokius poreikius. Su šio repertuaro didžiąja dalimi jis yra apvažiavęs daugelį Lietuvos mokyklų.

Autentiškumo paieškos – ir žinomo liaudies dainininko R. Klimo įrašytas aukštaitiškų dainų rinkinys „Žaliojan girelan nuveisiu“. Simboliška, kad rinkinio viršelio nuotraukoje dainininkas stovi prie gimtinių medžių.

Kas sieja šiuos abu atlikėjus ir jų parengtus įrašus? Visų pirma tai, kad jų repertuaras, melodijos ir dainos dar tebėra jiems išlikusi gyvenenos esmė. A. Jonušas sėkmingiausiai birbyne improvizuoja tada, kai jam tai padiktuoja pats poreikis muzikos kalba

tarti savo žodį. Gal todėl ir draugai dailininkai, ypač per parodų atidarymus domisi jo „muzikine nuomone“. Įdomu, kaip atlikėjo vidinė klausia „suvokia“ dailės kūrinių spalvas, ritmus, kompozicijas.

Kad liaudiškos dainos išreiškia ypatingą būties jauseną, tai aišku klausantis R. Klimo. Inteligentas, pagal profesiją miškų inžinierius, jis ypač noriai bendrauja su draugais dainuodamas. Teko stebėti vieną iš tokių susitikimų Nemenčinės girininkijoje, kur gimtadienio chorų dialogai skambėjo tarsi kokie užkalbėjimai pačios gamtos surežisuotame bendravime. Ir štai tas neprofesionalus dainininkas ne tik pats liudija savo igimtą tobulą klausą, bet idealios dėmės reikalauja iš visų. Tai, tikriausia, itin svarbi priežastis, suartinusi jį su A. Jonušu, visuomet noriai sutinkančiu drauge improvizuoti ir žinančiu, kad Rimantas niekada „nenuvažiuos į šoną“ nė mažiausia tono dalimi, kas, deja, atsitinka ir ne vienam profesionalui.

Taip sutaria ir susitinka žemaitis su aukštaitiu ir kreipiasi į giria, ažuolą ar klevą. Improvizacija – išpūdžio menas, iš kurio atsirado ir įrašai. A. Jonušas aranžavo R. Klimo aukštaitišką dainą ir pritarė birbyne. Jiems padėjo devynstygėmis kanklėmis L. Šarkaitė. Taip skamba „Tu dobilali, tu žalyneli“, „Ar aš nesakiau tau, seserėle“, „Aukštai dungus, šviesias žvaigždes“, „Aukšti kalnaliai, balti dvaralai“.

Šiuose įrašuose girdėti ir žinomo operos solisto Prano Zarembos balsas. Drauge su R. Klimu jis atlieka „Nuveisiu, nuveisiu“, „Augin tėvas du sūnelius“, „Ei lunkela, lunkela“, „Lietuvos broliai į vainą jojo“, „Augau aš pas tėvelį“.

Dainų autentiškumą ir kilmę patvirtina paties R. Klimo sudaryta kartu su Lietuvių etninės kultūros draugija bei Lietuvių literatūros ir tautosakos insti-

Rimanto Klimo kompaktinės plokštelės „Žaliojan girelan nuveisiu“ viršelis

tutu 1999 m. „Diemedžio“ išleista knyga „Kukuoja gegiute“.

Iš to lobyno ir atsirado kompaktinė plokštelė „Žaliojan girelan nuveisiu“, sudarytas paties dainininko.

A. Jonušo parengta naujausia kompaktinė plokštelė „Iš margo birbynės pasaulio“ pagal kūrinių pasirinkimą ir išdėstymą turi tam tikrą klasikinę tvarką.

Tas neatsitiktinis repertuaro margumynas pradedamas ir baigiamas birbynių kvinteto – unikalūs

Lietuva–Lenkija**Juzefo Pilsudskio užsienio politika sovietinės Rusijos atžvilgiu (1919 – 1922)****Tomaš BOŽEROCKI, Vilnius**

„Nedaug yra mūsų istorijoje karvedžių kuriuos galime pastatyti vienoje eilėje su Batoru, Jonu Kazimieru (taip, kaip tik su nugalėtoju iš *Tvano!*), Sobieskiu. Šalia jų stovi Juzefas Pilsudskis, kurio vadovaujama Lenkija apgynė Europą nuo sovietiškojo ateizmo tvano“¹.

„Parašyti Juzefo Pilsudskio biografiją – reiškia papasakoti apie lenkų tautos ir valstybės likimą XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, kuriame jo dalyvavimas buvo toli gražu ne antraeilis“². „Didesnė Pilsudskio gyvenimo dalis praėjo tais laikais, kai Abiejų Tautų Respublika, kadaise viena iš didžiausių Europos valstybių, buvo ištrinta iš politinio pasaulio žemėlapiu, o šalies gyventojai nepaisant jų valios tapo Prūsijos, Austrijos ir Rusijos pavaldiniais“³. Pilsudskis augo kaip tik tuo laiku, kai dar buvo švieži 1863–1864 m. sukilimo pėdsakai. Kaip tik šis sukilimas kardinaliai keičia caro valdžios planus Lenkijos karalystės atžvilgiu (karalystė įkurta po Vienos kongreso 1815 m.). Buvo nuspręsta kad atėjo laikas „imtis aktyvesnės valstybinės vidaus politikos nutaiktos į greitesnę Lenkijos karalystės ir šiaurės vakarų gubernijų integraciją į imperijos sudėtį“⁴. Tokia caro valdžios politika formavo jaunojo J. Pilsudskio politines pažiūras ir iškiepijo neapykantą Rusijai.

J. Pilsudskis visada nagrinėdamas tarptautines problemas atsižvelgdavo į tai, kiek jos gali pakenkti Lenkijos saugumui. „Sovietinė santvarka ir jos ideologiniai pamatai niekada nebuvo atskira problema maršalo pamastymuose, bet visada buvo susiję su bandymu surasti atsakymą į klausimą, ar Rusija gali pakenkti nepriklausomai Lenkijai, ir jeigu taip, tai kokio pobūdžio būtų ta grėsmė ir kada jos laukti“⁵. Jo neapykanta Rusijai, kaip minėta, atsirado vaikystėje. Pats yra sakęs: „Visos mano svajonės koncentravosi aplink sukilimą ir ginkluotą kovą su maskoliais, kurių iš visos sielos nekenčiau, laikiau kiekvieną iš jų niekšu ir piktadariu“⁶.

Pilsudskis svajotoj sukurti galinga federacinę valstybę, panašią į tą, kuri buvo Jogailaičių laikais, valstybė, kuri dominavo Vidurio Europoje. Tokius planus kūrė jau seniai. Pirmą kartą apie tokią idėją prabilo viešai, kai vyko Rusijos ir Japonijos karas (1904–1905). „1904 m. išvažiavo į Japoniją, kuri tuo metu kariavo su Rusija, ten jis diskutavo su Mikado vyriausybė dėl lenkų legiono prie japonų armijos sukūrimo“⁷. J. Pilsudskis pasiūlė suskaldyti Rusijos imperiją ir suteikti visoms pavergtoms tautoms laisvę, o Lenkija tas tautas suvienytų bendram tikslui pasiekti – susilpninti Rusijos imperiją. Jis neplanavo jos eliminuoti iš politinės arenos, bet norėjo ją visiškai susilpninti. J. Pilsudskis buvo įsitikinęs, kad Rusija, netekusi visų savo užkariautų teritorijų, bus visiškai susilpnėjusi. Deja, tada Japonijoje jam nepavyko susitarti dėl legionų sukūrimo, sugebėjo tik gauti lėšų isigyti ginklų smogikų organizacijai, kuri veikė prie lenkų socialistų partijos.

Bandant išsiaiškinti J. Pilsudskio pažiūras į bolševizmą, reikėtų turėti omenyje, kad jis buvo aršus carinio imperializmo kritikas. Taip pat žinojo: jeigu Rusijoje kiltų revoliucija – tai ji gali priversti suklupti imperiją ir tuo turi pasinaudoti lenkai. J. Pilsudskis taip pat atsižvelgė ir į tą faktą, kad bolševikai pirmieji pripažino Lenkijos nepriklausomybę, bet tai neturi keisti siekių Rusijos atžvilgiu. „Jis suprato, kad tik jėga galima priversti sovietinę Rusiją priimti jo reikalavimus“⁸. Sovietinė sistema buvo ne

Juzefas Pilsudskis grįžęs iš tremties

socializmas, bet dar viena rytietiško despotizmo rūšis, įvilktą į socializmo ir revoliucinės retorikos kostiumą, priklausantį Prancūzijos revoliucijos palikimui.

„Leninas, Trockis ar Denikinas Lenkijos atžvilgiu užima beveik panašią imperialistinę padėtį“⁹ – rašė 1920 m. kovo 1 d. papulkininkis Marianas Pševlockis (Marian Przewłocki), perteikdamas vyriausiojo vado mintį. Bet tada kyla klausimas, kodėl J. Pilsudskis nepradėjo pulsti bolševikų 1919 m. rudenį, kai Rusijoje pilietinis karas įžengė į lemiamą fazę? Denikinas triumfavo, bolševikai traukėsi visais frontais, J. Pilsudskis galėjo išnaudoti galimybę ir užimti Baltarusiją ir visą Ukrainą. „Denikinas, tarpininkaujant Anglijai ir Prancūzijai, įsakė J. Pilsudskiui pradėti puolimą Mozyriuje“¹⁰. Kodėl vyriausiasis vadas nepuolė ir leido bolševikams suprasti, kad tokia ir bus jo pozicija? Priežastis paprasta.

Visų pirma, J. Pilsudskio visiškai netenkino „baltojo“ generolo aneksijos programa, pagal kurią Lenkija būtų uždaryta siaurame etnografiniame plote. J. Pilsudskis aiškiai suprato, kad „baltųjų“ triumfo atveju atsirastų galimybė atkurti Prancūzijos–Rusijos sąjungą ir Lenkija netektų savo kaip „atsarginio sąjungininko“ tarptautinės pozicijos. Generolas Marianas Kukielis (Marian Kukiel), karybos istorikas, pateikia kitą versiją, kuri irgi pateisina Pilsudskio veiksmų stoką 1919 m. rudenį.

„Tarybų vadovybė turėjo daug erdvės, kurią galėjo palikti, o Denikino pralaimėjimas buvo nulemtas, nes jo armija turėjo silpną pamatą, jos nerėmė valstiečiai, darbininkai ir ne rusų tautybės Rusijos gyventojai“¹¹. J. Pilsudskis nelaikė komunizmo pavojumi, jis suprato, kad tai jėga, kuri kelti rimtesnio pavojaus demokratinei santvarkai negali, jeigu valstybėje nėra suirutės. Jis yra pasakęs: „Rusija smogs ten, kur kažkas pūliuos iš vidaus“¹². J. Pilsudskis nusprendė to nelaukti, jo planas buvo paprastas – Lenkija turi smogti pirma, ir puolimo kryptis bus Kijevas.

Operacija prasidėjo 1920 m. balandžio 25 d. Tikslas – greitai užimti Kijevą ir sukurti prolenkišką, antibolševikinę atamano Semiono Petliuros vadovaujamą valstybę. J. Pilsudskiui labiau rūpėjo šis politinis aspektas, o ne militaristinis. Šiuo atveju buvo padaryta didelė klaida, nes J. Pilsudskis tikėjosi sulaukti pačių ukrainiečių palaikymo, bet, panašiai kaip ir Lietuvos atveju, ukrainiečiai išliko abejingi, netgi priešiški minėtai idėjai – svajonės apie federaciją turėjo ir likti tik svajonėmis. Situacija prastėjo ir dėl to, kad bolševikų kariuomenė

Pirmame plane iš kairės: Juzefas Pilsudskis ir Edvardas Rydz-Śmigły (pl. Edward Rydz-Śmigły) Lenkijos ir bolševikinės Rusijos karo metu

sugebėjo išlikti kovinga. Tad nereikėjo daug laiko jiems pereiti į kontrapuolimą, kuris buvo sustabdytas tik prie Varšuvos. Maršalo sukurtas ir paties vadovaujamas genialus planas suveikė, bet visgi nederėtų užmiršti tos lemtingos klaidos, padarytos pavasarį Ukrainoje, kai nesutriuškino bolševikų.

Varšuvos mūšis – tai ne tik militaristinis laimėjimas, bet, visų pirma, didelis politinis pasiekimas tarptautinėje arenoje. J. Pilsudskio pergalė buvo prilyginta Karolio Martelio pergalei prieš saracenus Turo mūšyje. „Jei Pilsudskis <...> mūšyje prie Varšuvos nebūtų nutraukęs pergalingo Sovietų armijos žygio, būtų buvusi pavojingai nublokšta atgal ne tik krikščionybė – pavojus būtų iškilęs visai Vakarų civilizacijai“¹³. Nuo šios akimirkos J. Pilsudskis tarptautinėje arenoje yra vertinamas kaip visos Europos gynėjas, jo kaip valstybės vadovo autoritetas išaugo. Pergalė ne tik sustabdė komunizmą Europoje, bet ir užtikrino Vidurio Europos valstybių nepriklausomybę, tos šalys galėjo atstatyti savo nepriklausomybę, savo valstybės struktūras, sustiprėjo ir nesileido visiškai valdomi sovietų.

Iniciatyva, kurią lenkai gavo prie Varšuvos, išsaugojo iki spalio 2 d., kai Rygoje buvo pasirašytos paliaubos. „Pamatas taikiems santykiams tarp Lenkijos ir bolševikinės Rusijos buvo padėtas pasirašant taikos sutartį 1921 m. kovo 18 d. Rygoje“¹⁴. Ši sutartis užbaigė konfliktą su Rusija epochą, kuri tęsėsi nuo paskutinio ATR padalijimo ir sukūrė naujas galimybes koegzistuoti dviem valstybėms. Nors maršalas ir abejojo šios sutarties tvirtumu, bet aiškiai suvokė, kad tolesnis karas būtų didelė rizika, nes Lenkija smarkiai išsekusi. J. Pilsudskis tuo metu dar tikėjosi, kad bolševikinė Rusija pati, veikiami vidinių jėgų, suskils į daugybę mažų valstybių, ir bolševikai nesugebės to proceso suvaldyti ir sustabdyti.

„Maršalo Pilsudskio akyse sovietinė Rusija buvo valstybė „riboto pasitikėjimo“, valstybė kuri negali būti patikima kaimynė“¹⁵. Jis iki savo gyvenimo pabaigos buvo įsitikinęs ir

tai teigdavo kitiems, kad sovietinės Rusijos neįmanoma nuspėti – tai tapo lyg savotiška jo politinė doktrina Maskvos atžvilgiu. Jis teigė, kad nė viena sudaryta su sovietais sutartis negali užtikrinti saugumo Lenkijai, kad sovietai nutrauks ją, jiems tinkamu momentu. J. Pilsudskis labai sunerimo, kai sužinojo apie sovietų ir vokiečių Rapalo susitarimą, pasirašytą 1922 m. balandžio 16 d. Jis buvo įsitikinęs, kad tai yra iššūkis Lenkijos užsienio politikai ir toks jėgų pasiskirstymas priminė XVIII a. pabaigą, kai Prūsija, Rusija ir Austrija susimokė prieš ATR.

LITERATŪRA:

¹ Zgon, Walerian Meysztowicz, *Nasza Gazeta*, 2006, Nr. 27(730), p. 4.

² Матвеев Геннадий, *Пилсудский*, Москва: Молодая гвардия, 2008, p. 5.

³ Ten pat, p. 5.

⁴ Ten pat, p. 10.

⁵ Mironowicz Eugenijusz, *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu pilsudczykowskiego*, Białystok: Trans Humana, 2007, p. 26.

⁶ Nalecz Tomasz i Daria, *Józef Piłsudski – legendy i fakty*, Warszawa: MAW, 1986, p. 86.

⁷ Józef Piłsudski (1867 – 1935), *Nasza Gazeta*, 2008, Nr. 45 (821), p. 3.

⁸ Nalecz Tomasz i Daria, *Józef Piłsudski – legendy i fakty*, Warszawa: MAW, 1986, p. 189.

⁹ Mironowicz Eugenijusz, *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu pilsudczykowskiego*, Białystok: Trans Humana, 2007, p. 29–30.

¹⁰ Nalecz Tomasz i Daria, *Józef Piłsudski – legendy i fakty*, Warszawa: MAW, 1986, p. 193.

¹¹ Ten pat, p. 194.

¹² Mironowicz Eugenijusz, *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu pilsudczykowskiego*, Białystok: Trans Humana, 2007, p. 31.

¹³ Davies Norman, *Europa istorija*, Vilnius: Vaga, 2008, p. 934.

¹⁴ Mironowicz Eugenijusz, *Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu pilsudczykowskiego*, Białystok: Trans Humana, 2007, p. 31.

¹⁵ Ten pat, p. 33.

PAPILDOMA LITERATŪRA:

1. Skirius Juozas, Istoriniai asmenys ir jų epocha, Kaunas, Šviesa 1997, p. 469.

2. Surwilo Jerzy, Zdarzenia, fakty, anekdoty: spacerkiem z Marszałkiem po Żmudzi, Wilnie i Wileńszczyźnie, Wilno, Margi raštai, 2005, p. 183.

Nebėgantys nuo savęs**Birbynininko Antano Jonušo ir liaudies dainų atlikėjo Rimanto Klimo naujausios kompaktinės plokštelės**

– A. Jonušas ir draugai. Jų tarpe du baritonai, noriai dainuojantys, improvizuojantys su birbynininku, – Danielius Sadauskas ir R. Klimas, kurio balsas ne tiek nušlifotas, kiek

Danieliaus, bet savotiškai matinis, tauriai šiurkštoka, stebėtinai tiksliai intonuojantis, įsimenantis.

Ir tarsi aukščiausias bendro muzikavimo etalonas – įrašuose įamžinta kūrybinė draugystė su Beatrice Grincevičiūte. Nepamirštama jos absoliuti klausa, nepaprasto skaidrumo balsas, tarsi nebeprisiklausantis šiam grubokam laikmečiui, retai beskamantis ir net mūsų klasikos programose. A. Jonušo plokštelėje – Genovaitės Vanagaitės „Raliavimai“. Šiame kūrinėlyje autorė, pasitikėdama atlikėju improvizaciniais gebėjimais, palieka daug erdvės, ją apibrėždama ir jungdama kūrinėlį tikrai savotiškais melodiniais punktyrais.

Kompozitorius Vytautas Montvila pats yra baigęs fagoto klasę ir sėkmingai grojęs šiuo mediniu pučiamuoju instrumentu, savotišku kontrabosinės

birbynės giminaičiu. Tačiau nei jai, nei aukštajai birbynei nieko specialiai nekūręs, nors iš universalios dvasinės jausenos senujų klodų į jį kūrybą atėjo tai, ką žinovai yra pavadinę lietuvių liaudies muzikos archetipais. Bet savo sukurtus „Raliavimus“ bei pastorales skyrė obojui, fleitai. Ko gero, dėsningai atsitiko tai, kad savo kūrybinei prigimčiai artumą pajutęs birbynininkas A. Jonušas pritaikė kūrinius savo instrumentui. Jo atliekamos V. Montvilos „Trys pastorales“ dar paties kompozitoriaus buvo pripažintos kaip pačios sėkmingiausios ir kaip atlikėjo brandumo taikliausia charakteristika – tai, ką muzikanto prigimtis ar intuicija pasiekia „virš reikalavimo“.

Kompaktinės plokštelės viršelio nuotraukoje A. Jonušas prie Gedimino technikos universiteto vitražo. Šią aukštąją mokyklą ir jos humanitarinį institutą muzikantas buvo ilgą pasirinkęs dėl čia rodomo didelio dėmesio ir pagarbos liaudiškam muzikavimui, kur akcentuojamas jo dvasinis peri-

mamumas, jau tampantis moraline problema mūsų modernėjančiais laikais. A. Jonušas čia vadovavo studentų kapelai, rašė ir aranžavo kūrinius jai ir liaudies instrumentams.

Taip šioje plokštelėje po tobulai skambančios „Pastoralės“ – keletas paties A. Jonušo sukurtų ir šios jo vadovaujamos kapelos atliktų kūrinėlių. Grojantiejiems įdiegtas geras ritmikos, dinamikos pajautimas. Be „Aukštadvario genio“, kurį A. Jonušas sukūrė vasaros stovykloje, jau nebeapsieina joks studentų pasirodymas.

Po „Studentų čiuok“, parašyto retro rumbos pagrindu, tarsi juokais prisimenant ir prof. E. Balšio estradinius kūrinius ir sąmojingai atliekamo pabrėžtinai saldoko „Sodžiaus valso“ su tam tikrais šmaikštumu akcentais – grįžtama prie birbynių kvinteto – B. Dvariono kūrinio, kur vėl ryškėja šio instrumento garso grožis ir penkių balsų ansamblio klasikinė dermė.

Atkelta iš 12 p.

ir tobulo pučiamųjų liaudies instrumentų derinio, tikrai nepelnytai šiuo metu primiršto. Beje, ir pati birbynė muzikos mokymo įstaigoje šiuo metu teturi tikrai retos specialybės statusą... Minėtas kvintetas – ne garso įrašų takelio triukas, bet penkių skirtingų to paties instrumento balsų harmonija. Nepaprastai gražūs sąskambiai, platūs akordai su aukštosios birbynės melodine linija, mašliai skambančia tiek įvadiniamieji J. Juozapaičio kūrinėje, tiek įrašus užbaigiančiame B. Dvariono „Subatos vakarėly“.

Šiame įrašė pirmąją birbyne groja A. Jonušas, antrąją A. Kirilauskas, trečiąją – V. Jaraš, tenorinė – P. Vaišnora ir kontrabosinė V. Aleksandravičiūtė.

Mocarto „Sonata A-dur“ obojui, A. Jonušo pritaikyta birbynei, V. Bagdono „Daina ir šokis“ – kūriniai, kuriuos jis nemažai grojo mokyklose, demonstravo kaip mokymo priemonę. Atlikėjo meistriskumas juos paverčia tikrais šedevrais.

Ši kompaktinė plokštelė turi dar vieną potekstę

Jūratė LAUČIŪTĖ, Vilnius

Jūratė Laučiūtė

Jeigu neturėtume europarlamentaro Valdemaro Tomaševskio, jį vertėtų išsivalvoti. Juk būtent jo pasisakymai skatina (arba – provokuoja) garsiau kalbėti apie Lietuvą, lietuviškumą, apie lietuvių genties tapsmą tauta ir to tapsmo pėdsakus (arba jų nebuvimą) kalboje, istorijoje, archeologijoje, sąmonėje. Belieka tik išiklausyti į tas idėjas, kurias gimdo antilietuviškumo aptemdyta pono V. Tomaševskio ir jo pasekėjų sąmonė, ir žaisti jomis savotišką ideologinį tenisą. Tik žaisti reikia ne su V. Tomaševskio sukonstruota aptemusios sąmonės „raketė“, o apsiginklavus faktais ir moksliniais argumentais.

Labai atsiprašau tų lenkų, kuriuos gali traumuoti kai kurie mokslininkų surinkti ir skelbiami faktai apie lietuvių ir lenkų tautų praeitį. Ne todėl, kad tie faktai būtų netikslūs ar paimti iš tų šaltinių, kuriuos ideologizuota sąmonė linkusi nutylėti, o todėl, kad jie liudija tokią mūsų istoriją, kurios šiandien nenori žinoti ne tik V. Tomaševskis su kompanija, bet ir dalis inteligentais besivadinančių lietuvių. Pastarieji, regis, inteligentiškumą supranta panašiai, kaip Tomas Venclova: kaltink ir kritikuok lietuvių pats, net jei tos kaltės buvimas ir neįrodytas...

Didžioji istorija – tautų istorija

Mėgstamiausias pono Tomaševskio teiginys, kuris bene labiausiai įžeidžia lietuvių, yra tas, kad lenkai –Vilnijos senbuviai („mes čia gyvenome visada“), o lietuviai tame krašte – atėjūnai. Panašiai, beje, samprotavo vienoje televizijos laidoje „Teisė žinoti“ ir Nepriklausomybės akto signataras Česlovas Okinčicas (gaila, kad kiti laidos dalyviai ne tik nepatiksino, bet ir antrino jam...).

Ką į tokias teiginius atsako lietuviai? „Inteligentiški“ lietuviai, tokie, kaip žurnalas „Veidas“ leidėjas Algimantas Šindeikis, minėtoje televizijos laidoje netgi pakartojo šią lenkų brukamą nesąmonę, o kitas diskusijos dalyvis, istorikas, netgi profesorius, kukliai tyli, matyt, bijodamas įžeisti menkesnio išsilavinimo pašnekovus savo išprusimu...

Prie „neinteligentiškų“ priskiriami lietuviai ne atsako, o tiesiog atkerta istoriją falsifikuojantiems lenkams: tai jūs čia atėjūnai, neseniai prievarta atplėšę senąją lietuvių sostinę Vilnių ir okupavę Vilnijos kraštą! O demonstruodami savo išprusimą, dar ir datą nurodo, kada lenkybė užtvindė Vilniaus kraštą: po Želigovskio akcijos 1920 m.

Deja, klysta ir tomashevskiai, ir atidžiau su lenkų invazijos į Lietuvą istorija ir pasekmėmis nesusipažinę lietuviai.

Kada pirmasis lenkas ikėlė koją į etninės Lietuvos teritoriją, šiandien tiksliai nurodyti būtų keblu, nes tai greičiausiai buvo vienišas migrantas, o ne kokio nors didiko kariauna ar krikščionių kunigo gausi palyda, ir ano laiko metraštininkai jo nuotykiams brangaus popieriaus neieškojo. Nesigilinant į detales, būtina priminti, jog ilgą laiką lenkų žemės nuo lietuvių skyrė vakarų baltų gentys, jotvingiai, senieji prūsai, sūduviai, o vėliau – juos išnaikinę rytprūsių vokiečiai. Tad aktyvesnės lenkų kelionės į Lietuvą prasidėjo vargu ar daug anksčiau, nei susikūrė Lietuvos valstybė su sostine Vilniumi, bet keletu šimtmečių anksčiau, negu Želigovskio akcija.

Pirmieji lenkų migrantai ilgiau Lietuvoje neužsibūdavo, nebent čia sukurdavo šeimas. Net ir tada, kai Jogaila tapo Lenkijos karaliumi, lenkų kalba, raštija, kultūra per bažnyčias, per didžiojo kunigaikščio dvarą ėmė plūsti į Lietuvą, pačių lenkų kolonistų skaičius Lietuvoje augo lėtai. Mat, pagal Liublino sutarties sąlygas lenkai negalėjo įsigyti Lietuvoje žemės valdų,

o be valdų anais laikais ne kažką tegalėjo nuveikti svetimoje šalyje net ir lenkai.

Rusijos Imperatoriškos mokslų akademijos akademikas Petras Kepenas XIX a. viduryje rašė, jog Vilniaus gubernijoje gyvena etniniai („природные“) lietuviai, lenkai, žydai, rusai ir negausi grupė karaimų bei totorių. Pasak akademiko, dauguma dvarininkų buvo lietuvių kilmės, nes „anksčiau [turima galvoje laikas iki Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimo – J. L.] Lietuva neleisdavo lenkams užimti aukštų valstybinių ir bažnytinių pareigų“.

Kad kam nors nepasivaidentų, jog Kepenas „myli“ lietuvių ir „nemyli“ lenkų, pateiksiu keletą jo pastabų apie Vilniaus gubernijos gyventojus.

Pasak rusų mokslininko, paprasti žmonės ir šlėktos čia esą „neturtingi, tingūs, įpratę girtuokliauti ir neįsivaizduojamai tamsūs; šitame žemame išsilavinimo lygyje žmonės stengiasi laikyti savanaudiški lietuvių dvarininkai, kurie, <...> siekdami greitesnio pelno, skatina steigti kuo daugiau karčiamų ir šinkų [prisimenate dainą apie žalią vyną ir šinkorkos dukrelę? – J.L.], tuo pasmerkdami valstiečius girtuoklystei“.

Štai taip... Kas ten mėgsta pasakoti, jog Lietuvos valstiečius XIX a. skandino alkoholyje caro valdžia ar žydų šinkorkos?

Žydams, beje, jau 1845 m. buvo uždrausta laikyti smukles kaimuose. Tad, matyt, „nieks kits čia nekaltis“, o tik gobšūs dvarininkai, ko gero, jau spėję nutautėti, bet neužmiršę savo politinių (pilietinių) ryšių būtent su LDK, o ne Lenkijos bajorija. Tai jie, tie garbieji LKD piliečiai- dvarininkai, dėl kurių klasės išnykimo šiandien dūsauja kai kurie mūsų politikai, pasirodo, anuomet elgėsi lygiai taip pat, kaip aukšti Lietuvos pareigūnai šiandien: labiau linko laikyti tautą nemokytą, tamsią, besirūpinančią tik tuo, ką suvalgyti ir kuo užgerti savo sunkią dalį...

Štai kokios gajos būna kai kurios nevykusios tradicijos! Bet užtat darosi aiškiau, kodėl kai kurie modernieji lietuvių politikai vis dažniau garsiai pasvajoja apie LDK tradicijų atgaivinimą Lietuvoje.

Lenkų migraciją į Lietuvą stabdęs barjeras žlugo, kai žlugo Žečpospolita ir didžioji dalis Lietuvos ir Lenkijos žemių buvo įjungtos į Rusijos imperijos sudėtį. Todėl nuo XIX a. prasidėjo naujas Lietuvos lenkinimo etapas. Būtent tada polonizacija taip suaktyvėjo, jog lenkais ėmė skelbtis ne tik bajorai, šlėktos ar dvasininkai, bet ir plebėjai. Šią spartėjančią Lietuvos lenkėjimo procesą atspindi ir Rusijos imperijoje įvykdyti gyventojų surašymai.

Tie, kurie ieško tiesos, turėtų žinoti, jog be tokios istorijos, kuri vienijo lietuvių su lenkais, būtų ir tos, kuri skiria...

Būtent XIX a., atsiradus bendram priešiui, lenkai ir lietuviai suartėjo, ėmė garbinti ir idealizuoti savo buvusias laisves bendroje valstybėje, o bendrai išpažįstamas katalikų tikėjimas tam tikram laikui netgi tapo svarbiausiu tapatybės – ne tautinės, o religinės! – kriterijumi, priešpriešinant lenkus ir lietuvių su stačiatikybe išpažįstančiais okupantais rusais.

Ši religinį lenkų ir lietuvių bendrystės aspektą išvalgiai pabrėžė Neringa Klumbytė pranešime, skaitytame Cincinatyje per LB Lietuvos Nepriklausomybės minėjimą: „Kas tu esi?“ „Aš lenkų vieros“, – sakė XIX a. pradžios valstietis. Tuomet valstietis iš Užsalių ir jo ponas iš dvaro nebuvo viena tauta.“

Keista, kad šito specifinio, bendro priešo išprovokuotos laikinos lietuvių ir lenkų „brolybės“ aspekto nesuvokia kai kurie inteligentai, cituojantys Vinco Kudirkos ar Jono Basanavičiaus *lenkiškai-lietuviškus* atsidūsėjimus!

„Sukurkite“ šiandien lenkams ir lietuviams bendrą priešą ar bent jau bendrą nelaime – ir nereikės nei ministrų rūšių pagrūmojimų, nei inteligentiškų raginimų susitaikyti! Iškart prisimintume visa, kas gero buvo mūsų bendroje istorijoje ir priverstinėje kaimynystėje...

Argi ne panašiai lenkus ir lietuvių buvo suvienijusi (deja, trumpam) skaudi prezidento Lecho Kačinskio ir jo bendrakeleivių žūtis lėktuvo katastrofoje?

Bet gal jau geriau apsieisime be bendrų priešių ir mokymisim sugyventi humaniškesniu pagrindu, vadovaudamiesi istorine tiesa, bendražmogiška etika ir krikščioniškais atgailos bei atleidimo principais?!

Skirtingai suprantama „istorinė tiesa“, skirtingai suvokiamas istorijos vaidmuo valstybės gyvenime bei nevienodai taikomi

Kas bijo istorijos?

2009 m. Dubingiuose perlaidoti aštuonių Radvilų giminės atstovų palaikai. Pirmieji pagarbą garbingiems didikams atidavė Radvilų giminės palikuonys (iš kairės) Mikolajus Radzwillas ir Maciejus Radziwillas, Premjeras Andrius Kubilius, Molėtų rajono meras Algimantas Žiukas

krikščioniškieji principai trukdo (ir dar ilgai trukdys) susikalbėti lenkams su lietuviais. Ne veltui iš Lietuvos nacionalinės televizijos ekrano Nepriklausomybės akto signataras Č. Okinčicas lyg niekur nieko ragina lietuvių ir lenkų santykiuose atsakyti „istorinės politikos“, ir niekas jam neoponuoja.

O kuo šitas ponas siūlo vadovautis? Ar tik ne didžiojo, stipriojo „brolio“ teise? Bet juk lietuviai jau ne vieną šimtmetį išgyveno, prispausti šitos teisės, ir nieko gero nesulaukė...

Mažoji istorija – šeimų istorija

Yra dar vienas Vilniaus karšto lenkėjimo aspektas, apie kurį gerai išmano abiejų šalių mokslininkai – istorikai, kalbininkai, etnograifai, – bet apie kurį dar atkliačiau, nei velnias apie švęstą vandenį, vengia prisiminti lenkų nacionalistai. Tai senųjų Vilniaus krašto gyventojų, lietuvių ir kitų jiems giminių baltų genčių palikuonių, lenkėjimas per mišrias santuokas ar karjeros sumetimais, atsisakant lietuviškosios tapatybės ir priimant svetimą, dažniausiai lenkišką, rečiau – gudišką ar rusišką. Vilniuje šiandien nemažai žmonių, kurių protėviai baltų, o ne slavų gentainiai, – iš tikrųjų nuo senų laikų gyveno Nemuno vidurupio, Neries, Merkio baseine, davė šio krašto upėms, ežerams, miškeliams, gyvenvietėms baltiškų (lietuviškų, jotvingiškų ir kt.) vardus, bet vėliau atsisakė tėvų ir protėvių kalbos, papročių, pakeitė juos atėjūnų brukamą kalbą, papročiais ir pasivadino lenkais. Kaip tik jie sudaro tą sluoksnį Vilnijos gyventojų, kurių šaknis ištis per amžius yra čia, šitame krašte.

Bet, lietuvių laimei ar nelaimei, šitokios genealoginės-lingvistinės akistatos su istorine daugelio Vilnijos gyventojų praeitimi labiausiai bijo, kaip jau ne kartą galėjome įsitikinti, lenkais save laikantys senųjų šių žemių gyventojų palikuonys.

Šia tema ne kartą yra rašęs ir kalbėjęs akademikas Zigmas Zinkevičius. Išanalizavęs Vilnijos krašto lenkų pavardės kilmės požiūriu, jis įrodė, jog daugelis jų yra lietuviškos kilmės (Gaidziel, Kiškiel, Paukšto, Plokšto ir t. t.) – ir įbedė lazda į skruzdėlyną. Lenkų nacionalistai apkaltino jį ketinimu „atimti“ iš senųjų šio krašto gyventojų teisę vadintis lenkais. O juk mokslininkas viso labo pateikė vien mokslinę, lingvistinę asmenvardžių analizę, kuri, esant poreikiui, gali padėti išsiaiškinti giminės genealogiją, bet kuri nenurodo, kokią tautinę tapatybę privalu rinktis tų pavardžių paveldėtojams šiandien...

Susidarė paradoksali situacija: jei Vilnijos lenkai, kurių pavardės lietuviškos kilmės, nori būti laikomi šio krašto senbuviais, jiems tereikia tik pripažinti, kad jų seneliai ar proseneliai, pavardės perdavėjai, buvę lietuviai. Bet šito pripažinti jie kažkodėl nenori. Kodėl?

Kodėl jie bijo savo praeities, savo šeimos istorijos?

Štai didysis lenkų humanistas, švietėjas Ježis Giedroicis nebijojo savo giminės lietuviškos pavardės ir, esant reikalui, ją prisimindavo bei kitiems primindavo. Beje, ne taip seniai labai nustebau, kai žinomas Sankt Peterburgo

literatas, eseistas ir publicistas Samuilas Lurje prisipažino, kad jo senelė turėjusi lietuviško kraujo, nes jos pavardė buvusi Giedroic...

Neatsizada savo garbingos lietuviškos kilmės daug Radziwillais tapusių Radvilų...

Nebijojo priminimų apie galimas savo giminės lietuviškas šaknis ir šviesios atminties (dabar jau – palaimintasis) popiežius Jonas Paulius II...

O štai kažkada labai garsus sovietų Rusijos veikėjas, kruvinasis nežmoniškos Stalino politikos ir politinių represijų vykdytojas Nikolajus Ježovas (gimęs 1895 m., sušaudytas 1940 m.), kurį laiką vadovavęs represinei NKVD (KGB pirmtakei) struktūrai, priešingai, net labai bijojo kalbų apie savo motinos lietuvišką kilmę. Apie tai, jog motina lietuvi, jis prisipažino tik tardymo metu. Tiesa, žmogiški jausmai buvo nesvetimi ir jam: pajutęs, jog greitai bus areštuotas, rašė Stalinui, prašydamas neliesti senutės motinos.

Savo anketose Ježovas tvirtino gimęs Sankt Peterburge, kalbąs lietuviškai ir lenkiškai, tačiau nustatyta, jog jo gimimo metais šeima gyveno Veiverių kaime Marijampolės apskrityje. Koks žmogus buvęs šis lietuvis ir ruso sūnus, geriausiai nusako jo paties žodžiai: „Aš išvaliau („почистил“) 14 000 čekistų, bet didžiausia mano kaltė ta, kad mažai (! – J. L.) jų išvaliau.“ O tas išvalymas reiškė sušaudymą...

Galima pateikti ir daugiau pavyzdžių, kurie liudija, jog savo kilmės, savo šeimos istorijos dažniausiai bijo menko išsilavinimo žmonės, kamuojami nepilnavertiškumo komplekso, nepatenkinti savo užimama padėtimi, ir todėl stengiasi rodytis kitais, nei yra iš tikrųjų...

Beje, gal kam nors krito į akis tai, jog tarp keturių Vilniuje neseniai viešėjusių Lenkijos Seimo narių, atvykusių įpūsti mums lenkų ir lietuvių brolybės lenkiškosios dvasios, buvo du, kurių pavardės liudija jų giminėje buvus baltišką kraujo žmonių? Tai Tadeušas Azievičius (Tadeusz Aziewicz) ir Vitoldas Juzefas Gintovt-Dzievaltovskis (Witold Józef Gintowt-Dziewałtowski). Idomu, ar patys jie žino savo giminėje buvus baltų?

Lingvistinių-onomastinių spėjimų apie baltišką šių lenkų parlamentarų pavardžių pradininkų kilmę patvirtintų ir geograifija: abu jie gimę Pamario vaivadijoje, kuri kažkada patyrė stiprią senųjų to krašto gyventojų, vakarų baltų (greičiausiai – prūsų) substrato įtaką.

Šiaip ar taip, Vilnijos lenkam tiesiog neoru būtų neigti, kad daugelio jų pavardės – lietuviškos, baltiškos kilmės, nes ne jie vieni pažymėti šia genealogine „dėme“. Gal jiems kur kas oriau būtų atskyrus subjektyvias emocijas nuo objektyvios istorijos, kurią laikas išmokti ir priimti tokią, kokia yra, o ne tą, kurią „redaguoja“ vietinės reikšmės politikai?!

Šiaip ar taip, istorijos, kaip ir kalbos, faktų ignoruoti nedera, nes kaip teigia britų filosofas John Gray, „tik mokslas dabar yra pajėgus užgniaužti ereizijas, ir kaip tik jis šiais laikais yra vienintelė autoritetinga institucija“.

Kita vertus, tas pats filosofas tame pačiame veikalė „Šiaudiniai šunys“ pastebi, jog „gyvenimo grumtynėse tiesa, geriausiu atveju, yra prabanga, o visais kitais – netgi savotiškas neįgalumas“...

Lietuvos istorijos kalendorius. Gegužė

Gegužės 7–20 d.

7 diena

1765 m. patvirtintas šv. Stanislovo ordinas – antrasis Lenkijos ir Lietuvos ordinas.

1794 m. Lenkijos sukilėlių vyriausybė paskelbė Polaneco universalą, kuriuo visiems Lenkijos ir Lietuvos valstiečiams suteikta asmens laisvė ir sumažintas lažas.

1863 m. gegužės 7–9 d. Medeikių kautynėse (prie Biržų) Rusijos kariuomenė sumušė Lietuvos sukilėlius, vadovaujamus Zigmanto Sierakausko.

Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena – 1904 panaikintas lietuviškos spaudos draudimas.

1920 m. Maskvoje prasidėjo Lietuvos ir Rusijos taikos derybos.

8 diena

1873 m. Bachčisarajuje (Krymas) gimė Seraja Šapšalas, žymus orientalistas, Lenkijos ir Lietuvos karaimų hachanas. Mirė 1961 11 18 Vilniuje.

1924 m. Ambasadorių konferencijos atstovai pasirašė Klaipėdos konvenciją, kuri įteisino Klaipėdos krašto prijungimą prie Lietuvos ir nustatė jo statusą.

1945 m. Vokietija pasirašė kapituliacijos aktą.

9 diena

1397 m. Vilniaus vyskupo Andriaus rašte pirmą kartą paminėta Vilniaus katedros mokykla – pirmoji mokykla Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

1926 m. gegužės 8–10 d. rinkimuose į III Lietuvos Seimą nedidele persvara laimėjo kairiosios partijos (socialdemokratai ir liau-

dininkai).

10 diena

1861 m. atiduotas viešam naudojimui Kau-no – Virbalio geležinkelio ruožas – pirmasis geležinkelis Lietuvoje.

1906 m. pradėjo darbą pirmoji Rusijos valstybės dūma (gegužės 10 d. – liepos 21 d.), kurios veikloje dalyvavo 8 lietuviai.

11 diena

1855 m. Vilniuje įkurta Laikinoji archeologinė komisija ir Vilniaus senienų muziejus – Lietuvos nacionalinio muziejaus pirmtakas.

1990 m. Taline pasirašyta Estijos, Lietuvos ir Latvijos vienybės ir bendradarbiavimo deklaracija ir įsteigta Baltijos Taryba.

1993 m. Lietuva tapo Europos Tarybos nare.

12 diena

1573 m. Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu išrinktas Henrikas Valua.

1792 m. karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis Skirsnemunei ir Sudargui suteikė miesto savivaldos teises ir herbų.

1938 m. paskelbta trečioji Lietuvos Konstitucija.

13 diena

1545 m. Karaliaučiuje mirė Stanislovas Rapalionis, vienas iš lietuvių raštijos pradininkų, pirmasis Karaliaučiaus universiteto teologijos profesorius. Gimė XVI a. pradžioje netoli Eišiškių.

1832 m. caras Nikolajus I uždarė Vilniaus universitetą.

1863 m. Michailas Muravjovas paskirtas Vilniaus generalgubernatoriumi su ypatingais

įgaliojimais slopinti sukilimą.

14 diena

1237 m. popiežius Grigalius IX sujungė Kalavijuočių ir Vokiečių ordinus.

1792 m. Targovicoje Rusijos remiami Ketverių metų seimo reformų priešininkai paskelbė konfederacijos aktą.

1921 m. Rygoje Lietuva ir Latvija pasirašė sienos nustatymo sutartį.

1972 m. Kaune dėl Lietuvos laisvės susidegino Romas Kalanta. Ryšium su tuo gegužės 18–19 d. Kaune vyko politinės demonstracijos ir mitingai.

15 diena

Respublikos diena – 1920 m. pradėjo darbą Steigiamasis seimas. Lietuvos valstybė paskelbta respublika.

1928 m. prezidentas Antanas Smetona priėmė antrąją Lietuvos Valstybės Konstituciją.

1928 m. Kauno karo muziejaus sodelyje atidengtas Juozo Zikaro Lietuvos laisvės paminklas.

16 diena

1422 m. Vytauto vietininkas Čekijoje Žygimantas Kaributas atvyko į Prahą.

1886 m. Ariogaloje gimė Stasys Šalkauskis, filosofas, lietuvių katalikų mokslo akademijos steigimo iniciatorius. Mirė 1941 12 01 Šiauliuose.

17 diena

1572 m. Žemaitijos seniūnas Jonas Chodkevičius Skuoduvi suteikė miesto savivaldos (Kulmo) teises, pavadindamas jį Johanesbergu.

1597 m. karalius Žygimantas Vaza Lazdijams suteikė miesto savivaldos teises ir herbą.

1792 m. Rusija Lenkijos ir Lietuvos valstybei

įteikė deklaraciją apie Rusijos kariuomenės dalinių įvedimą į Lenkiją ir Lietuvą.

1880 m. Bagdoniškyje (Rokiškio r.) gimė Mykolas Romeris, teisininkas, visuomenės veikėjas. Mirė 1945 02 22 Vilniuje.

1924 m. Paryžiuje Lietuvos atstovas pasirašė Klaipėdos krašto konvenciją.

18 diena

1929 m. Kaune įkurta Lietuvos istorijos draugija.

1989 m. Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba paskelbė Lietuvos įstatymų viršenybę prieš Sovietų Sąjungos įstatymus.

19 diena

1307 m. pirmą kartą paminėti Pagėgiai (Gėgės laukas).

1542 m. Žygimantas Senasis Vilniaus vyskupo Povilo Alšėniškio prašymu paskelbė dekretą prieš Abraomą Kulvietį, skelbusį reformacijos idėjas. A. Kulvietis pabėgo į Prūsiją.

20 diena

1573 m. elekcinis seimas prie Varšuvos priėmė Henriko artikulų – pirmąją Abiejų Tautų Respublikos Konstituciją, veikusią iki 1791 m.

1648 m. Merkinėje mirė Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Vladislovas Vaza.

1704 m. Sandomiero konfederacija pasmerkė Varšuvos konfederacijos sprendimą vietoj Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Augusto II išrinkti Stanislovą Leščinskį.

Sudarė Tomas BARANAUSKAS, Vilnius

Maltos ordinas Lietuvoje

Jaunieji maltiečiai svečiavosi Aukštadvaryje

Kęstutis PETKŪNAS, Trakai

Po pamaldų Aukštadvario parapijos klebonui monsinjorui Vytautui Kaziui Sudavičiui, Elektrėnų parapijos vikarui Laurynui Visockui, Onušio parapijos klebonui Algimantui Gaidukevičiui ir Onušio bažnyčios altarisai Ignui Kavaliauskui buvo įteiktos statulėlės

„Taip, tai mes maltiečiai, Mūsų daug ir mes vieningi. Savanorystė saugo viltį, Geri darbai paliečia širdį.“

Tai žodžiai iš jaunųjų maltiečių himno, kuris balandžio 16 d. skambėjo Aukštadvario šv. Domininko vienuolyno salėje, XV Lietuvos jaunųjų maltiečių sąskrydžio atidarymo metu. Sąskrydžio atidarymo iškilmėse skambėjo ir kitos dainos, kurias atliko apie šimtas jaunųjų maltiečių. Į tradicinį, kasmet rengiamą, sąskrydį buvo atvykę keturiolikos jaunųjų maltiečių grupių nariai ir jų vadovai iš įvairių Lietuvos kampelių.

Į jaunųjų maltiečių šventę Aukštadvaryje buvo atvykę Maltos ordino Lietuvoje generalinis sekretorius Bruno Kasparas, Maltos ordino Lietuvoje Humanitarinių projektų ir Komunikacijos vadovas Arvydas Bružas, Maltos ordino pagalbos tarnybos Kaišiadorių vyskupijos filialo reikalų vedėja gydytoja Vida Šniokaitienė, Lietuvos jaunųjų maltiečių vadovas Eitvydas Bingelis.

Sąskrydžio dalyvius sveikino, dėkojo jiems už labdarinę veiklą ir linkėjo sėkmės Aukštadvario seniūnė Jadvyga Dzencevičienė.

Visos jaunųjų maltiečių grupės prisistatė dainomis, pasakojo ir rodė vaizdo klipus apie savo grupių veiklą.

Vakare Aukštadvario šv. Domininko vie-

nuolyno koplyčioje vyko pamaldos. Šv. Mišias aukėjo Aukštadvario parapijos klebonas monsinjoras Vytautas Kazys Sudavičius, Onušio parapijos klebonas Algimantas Gaidukevičius ir Elektrėnų parapijos vikaras Laurynas Visockas, taip pat dalyvavo Onušio bažnyčios altarisas Ignas Kavaliauskas.

Svečiams buvo surengtos ekskursijos po Aukštadvario apylinkes. Jie grožėjosi buvusio Mongirdų dvaro parku, ten augančiu garsiuoju poeto Adomo Mickevičiaus ąžuolu, aplankė gamtos paminklą Velnio duobę, Kartuvių kalną, Nikronių akmenį ir kitus istorinius ir gamtos paminklus bei turistų lankomas vietas.

Aukštadvario maltiečių grupės vadovė Irena Beržinskienė sakė, kad jie šia veikla užsiima aštuntus metus. Grupėje yra 17 jaunųjų maltiečių ir 5 suaugusieji. Jie padeda vienišioms, sergantiems žmonėms, daugia-vaikėms šeimoms, aprūpina juos pataline, paklodėmis, dalina labdarą, vaišina kalėdinę sriubą, rengia slaugos projektus. Bendradarbiauja su Vokietijos maltiečiais, kurie kasmet atveža labdaros.

Kartenos vidurinės mokyklos socialinė pedagogė Vida Tamošauskienė, šioje veikloje dalyvaujanti penkiolika metų, pasakojo, kad Kartenos maltiečiai prieš šv. Kalėdas rengia akciją „Padėkime šalia esantiems“, kurios metu vaikai kepa pyragėlius, už paaugotus pinigų verda kalėdinę sriubą. Jie mokyklos

Jaunųjų maltiečių sąskrydžio dalyvės aukštadvarietės (iš kairės) Miglė Bučelytė, Ieva Čepaitytė, Reda Beržinskaitė, Karolina Venciūtė ir L.aura Barščiavičiūtė su Lietuvos jaunųjų maltiečių vadovu Eitvydu Bingeliu

Aukštadvario maltiečių grupės vadovė (iš kairės) Irena Beržinskienė su svečiais: Maltos ordino pagalbos tarnybos Kaišiadorių vyskupijos filialo reikalų vedėja, gydytoja Vida Šniokaitienė ir Maltos ordino Lietuvoje Humanitarinių projektų ir Komunikacijos vadovu Arvydu Bružu

patalpose įkūrė Dienos centrą, kur namuose neturintys sąlygų vaikai ruošia pamokas, gauna nemokamą maitinimą, turiningai praleidžia laisvalaikį.

Tik šių metų pradžioje susibūrę Zarasų maltiečiai su gupės vadove, Santarvės pradinės mokyklos mokytoja, Laimute Lumbiene taip pat buvo atvykę į sąskrydį. Jaunieji maltiečiai jau spėjo nuveikti daug gerų darbų. Surengė akcijas: „Gerumo diena“, „Padovanokime žaislą“, „Sriubą“, kurios metu dalino sriubą mažai pajamų gaunantiems ir vienišioms gyventojoms. Akcijos „Ligonių diena“ metu lankė vienišus segančius ligo-

nus, įteikė lauknešėlius.

Kitą dieną sąskrydžio dalyviai aplankė Aukštadvario miestelyje gyvenančius vienišus pensininkus, pabendraavo su jais, įteikė dovanų, vėliau surengė „Darom 2011“ talką, tvarkė aplinką prie Aukštadvario vandens saugyklos ir Mongirdų dvaro parke.

Kitais metais jaunųjų maltiečių sąskrydį numatyta surengti Ignalinoje. Ignaliniėiams įteiktas ąžuolo plokštėje išdrožtas stilizuotas maltiečių ženklas su užrašu „Aukštadvaris 2011“. Plokštę padarė ir ženklus išdrožė Paulius Nairanauskas, Aukštadvario vidurinės mokyklos 10 klasės mokinys.

Autoriaus nuotr.

Nuo šiol „**Senosios kibininės**“ kibiniais ir įvairiais patiekalais, galėsite mėgautis ne tik užsukę pas mus į Trakus, bet ir savo šventėje, kurios vietą pasirinksite patys, arba ją pasirūpinsime mes.

„Senoji Kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus.
- * Edukacinė kibinų gamtinimo pamokėlė.
- * Parodomoji šimtalapio gamtinimo pamokėlė.
- * Specialus meniu grupėms.
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.
- * Dienos verslo pietūs.
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

Į Vilniaus gatves jau išriedėjo nauji, gražūs, firminiai „Senosios kibininės“ autobusiukai, kuriuose galėsite nusipirkti skanių, karštų, sultingų kibinų.

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais:

1. Automagistralė Vilnius - Kaunas 23km, „Kibin-drive“
2. Savanorių pr. 16, Vilnius (šalia Hyper RIMI)
3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia Hyper RIMI)
4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)
5. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia MADOS)
6. Ateities g. 91, Vilnius (šalia MANDARINO)
7. Konstitucijos pr. 40, Vilnius (prie CUP, šalia Baltojo tilto)

Ačiū, kad esate kartu!
www.kibinas.lt tel. pasiteiravimui **8659 06454 ; 8659 72132**

Lietuvos istorija

Konferencijoje – apie šiuolaikinę istorijos mokymą ir istorinę atmintį

Atkelta iš 1 p.

datas bei įvykius. Konferencijoje dalyvavę istorijos mokytojai taip pat pripažino, kad dėstydami naujausiųjų laikų Lietuvos istoriją jaučia metodinės medžiagos šia tema poreikį.

Apie bendrą Europos istorinę atmintį, susitaikymo paieškas ir pamokas ateities kartoms pranešimą skaičiusi europarlamentarė konferencijoje akcentavo, kad tai, ką patyrėme prieš 70 metų, kai padalinta Europa išgyveno skirtingas istorines patirtis, būtina suprasti ne tik dabarties, bet ir ateities kartoms.

„Taip pat ir ES valstybės turi pažinti vienos kitų istoriją, suvokti, ką teko išgyventi kiekvienai tautai, nes tik tai yra stiprios Europos ir sąžiningų politinių sprendimų pagrindas“, - teigė R. Morkūnaitė, šią mintį nuolat kelianti Europos Parlamente ir skatinanti susiburti istorinės atminties įtvirtinimui skirtingų valstybių politikus, kalbėtis apie istorinių patirčių pažinimą,

ieškoti būdų, kaip geriau viena kitą galėtų suprasti ir susitaikymo, supratimo ieškoti Europos ateities kartos.

EP narė su konferencijos dalyviais taip pat pasidalino mintimis apie aktualiausius įvykius dėl istorinės atminties įtvirtinimo Europos Parlamente: apie priimtas rezoliucijas, jau įgyvendinamą mintį, rugpjūčio 23 d. minėti Europos dieną, skirta totalitarinių nusikaltimų aukoms atminti, taip pat veikia ir istorinio susitaikymo grupė, aptarianti istorinės atminties ir totalitarinių nusikaltimų pripažinimo klausimus bei siekianti totalitarinių nusikaltimų įvertinimo Europos lygiu bei jų aukų atminimo įtvirtinimo.

Pranešimus konferencijoje taip pat skaitė ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai Vytautas Landsbergis ir Bronius Genzelis, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto docentas Algirdas Jakubčionis, Seimo nariai, visuomeninių organizacijų atstovai.

Prisidėkite prie „Vorutos“ leidybos

„Voruta“ jau skaičiuoja trečiąją savo leidybos ir veiklos dešimtmetį. Tai vienintelis šalies istorijos laikraštis, skirtas ugdyti lietuvių istorinę atmintį ir tautinę savimone, populiarinti Lietuvos istoriją.

Jūsų, mieli skaitytojai, parama padeda laikraščiu pateikti naujų žinių apie svarbiausius Lietuvos istorijos įvykius ir jų įvairias interpretacijas bei vertinimus.

Norėdami ir toliau dirbti Jūsų labui ir ugdyti Lietuvos istorinę atmintį ir tautinę savimone, prašome paremti „Vorutą“ ir finansuoti.

Paramos būdai:

1. Jūsų aukos
2. Parama, vadovaujantis LR Paramos ir labdaros įstatymu, skiriant 2 proc. iš valstybei sumokėto gyventojų pajamų mokesčio.
3. Jūsų užsakoma prenumerata
4. Jūsų mokami skelbimai, sveikinimai, užuojaautos bei reklama ne tik „Vorutos“

laikraštyje, bet ir interneto svetainėje www.voruta.lt

Informacija apie paramos gavėją
VŠĮ „Vorutos“ fondas
Įmonės kodas 181392738
Adresas: Naujoji g. 16, Trakai LT-21111
El.paštas: vorutosfondas@voruta.lt arba voruta@voruta.lt
Tel. 8 528 512 66, 8 605 11117
Atsiskaitomosios sąskaitos numeris LT654010042700021469
Mokėjimo paskirtyje nurodykite, kad tai PARAMA
Dėkojame už bendradarbiavimą.

*Pagarbiai,
„Vorutos“ laikraščio redakcijos darbuotojai
Jurgita Brasiūnaitė, Birutė Žemaitaitytė, Daiva Sedlikovska, Aušra Virvičienė, Juozas Vercinkevičius*

„Vorutos“ prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2011 metams.
Prenumeratos kaina (indeksas 0135):

1 mėn. – 3,00 Lt
3 mėn. – 9,00 Lt
6 mėn. – 18,00 Lt

Prenumeratos kaina (pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams, indeksas 0136):

1 mėn. – 2,80 Lt
3 mėn. – 8,40 Lt
6 mėn. – 16,80 Lt

- prenumerata trumpesniam nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).
Galima užsiprenumeruoti elektroninę „Vorutos“ laikraščio versiją. Ji atsiunčiama į el. paštą pdf formatu.

1 mėn. – 2,00 Lt
3 mėn. – 6,00 Lt
6 mėn. – 12,00 Lt

Periodinius leidinius galima užsisakyti ir internetu, bendrovės tinklalapyje www.post.lt.

„Voruta“ parduodama

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g.
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K400 Alytus, Jotvingių g. 10
- K436 Marijampolė, Stoties g.2
- K44 Vilnius, Lelevelio g.2
- K45 Vilnius, Gedimino pr.19
- K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
- K5 Vilnius, Sodų g.22 - autobusų stotis
- K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
- K562 Palanga, Vytauto g.94
- K572 Vilnius, Sodų g.22
- K6 Vilnius, Gedimino pr.44
- K7 Vilnius, Gedimino pr.31
- K78 Trakai, Vytauto g.90
- K8 Vilnius, Gynėjų g.1

Skaitytojų dėmesiui,

2011 m. birželio 13 d. sukanka 100 m. nuo kun. Prano Bieliausko primicijų Jiezno bažnyčioje. „Vorutos“ laikraščio prašymu, ta proga Jiezno Šv. Arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo bažnyčioje kleb. teol. lic. Rolandas Bičkauskas birželio 12 d. 12 val. laikys šv. Mišias. Valkininkų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje kleb. Rolandas Valskys šv. Mišias laikys birželio 19 d. 12 val.

Šv. KAZIMIERO KNYGYNAS

Vilniaus g. 3,
44281 Kaunas
Tel./faks.: 8-37 206 795,
el. p.: knygynas@kaunas.lcn.lt

- ✓ Plačiausias Kaune religinės ir teologinės literatūros pasirinkimas.
- ✓ Specializuota istorinė, filosofinė, psichologinė ir pedagoginė literatūra.
- ✓ Gausi kruopščiai parinktų kino filmų pasiūla.
- ✓ Klasikinė ir šiuolaikinė grožinė literatūra.
- ✓ Krikščioniškas sakralus menas ir knygos.
- ✓ Platus vaikiškos literatūros asortimentas.
- ✓ Liturginiai reikmenys ir devocionalijos.
- ✓ Krikščioniška, klasikinė ir populiarioji muzika.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada
 9 771392 067018	© Voruta 2011. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt antrieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius Spausdino Media Regionale Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1200 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt . Interneto svetainės: www.voruta.lt , www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Jurgita Brasiūnaitė (redaktorė, tel.: 8 603 11117), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Viktoras Latvėnas (maketuotojas), Daiva Sedlikovska (buhalterė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Aušra Virvičienė, Birutė Žemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius), Martynas Buivys (internetas).